

**PROTOKOLL
PROTOKOL**

ÜBER DIE VOLKSABSTIMMUNG IN DEM ABSTIMMUNGSBEZIRK:
OVER FOLKEAFSTEMNINGEN I AFSTEMNINGSDISTRIKTET:

Skodborg

UNTER DER KONTROLLKOMMISSION IN
HÖRENDE UNDER KONTROLKOMMISSIONEN I

Naderlev

AUFGENOMMEN IN
OPTAGET I

Skodborg DEN *10. Febr. 1920.*
DEN

MITGLIEDER DES ABSTIMMUNGSAUSSCHUSSES:

MEDLEMMER AF AFSTEMNINGSUDVALGET:

<i>Peter Schöning</i>	Vorsitzender, Formand.
<i>Peter Jensen</i>	Stellvertretender Vorsitzender, Næstformand.
<i>Christian H. Lund</i>	Schriftführer, Protokollfører.
<i>Andreas Frehr</i>	Stellvertretender Schriftführer, Protokollführers Stedfortræder.
<i>Peter Nøller, Jens Brünner, Carl Dethlefsen, Hans P. Bachmann, Hans Bendorff, Christian J. Kold, Andreas Nicolaisen, Lauritz Madsen, Nads Boisen.</i>	

Die Namen der bei der Abstimmung nicht anwesenden Mitglieder sind eingeklammert.
Navnene paa de Medlemmer, der ikke var til Stede ved Afstemningen, er satte i Parentes.

Jørgen Larsen

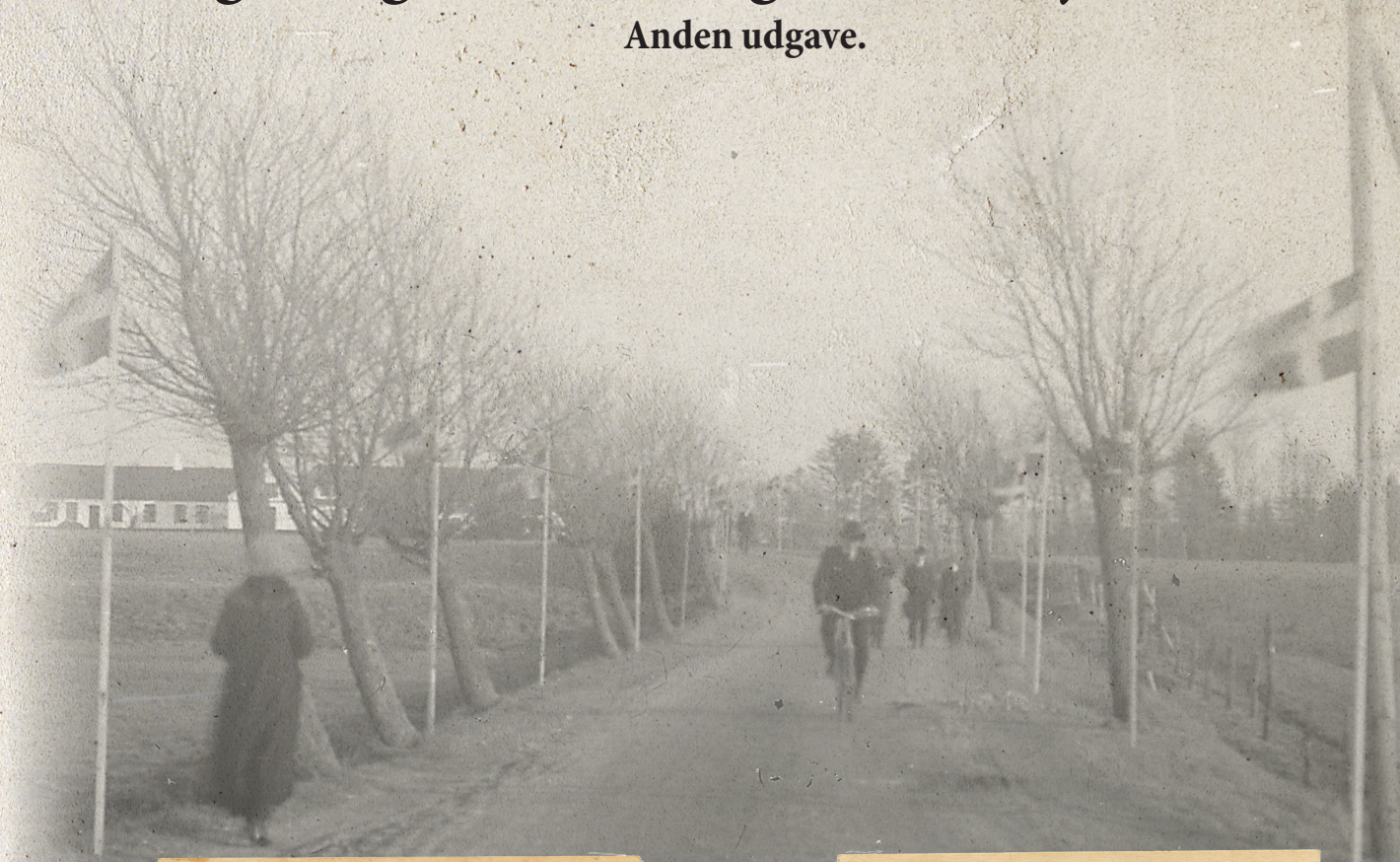
Kom hjem og stem - Afstemning i Skodborg den 10. februar 1920

Jørgen Larsen

Kom hjem og stem

Afstemning i Skodborg den 10. februar 1920 og Margrethe Bull og andres rejse hertil

Anden udgave.

Danmark

Dänemark

Deutschland

Tyskland

Bogen er udgivet af

ISBN 978-87-971167-8-4

Anden udgave

Kom hjem og stem
Afstemningen i Skodborg
den 10. februar 1920
og Margrethe Bull og andres rejse hertil

Anden udgave

Kom hjem og stem

**Afstemningen i Skodborg den 10. februar 1920
og Margrethe Bull og andres rejse hertil**

Anden udgave

Forfatter: Jørgen Larsen

Udgiver: Skodborg Sogns Hjemstavnsforening, Eget Forlag, 2020

Skodborg Hjemstavnsarkiv, Søndergade 2, Skodborg, 6630 Rødding

skodborg-arkiv@bbsyd.dk

www.bricksite.com/skodborg-hjemstavnsarkiv

Copyright, redaktion og opsætning: Skodborg Hjemstavnsarkiv og Jørgen Larsen

Omslag: Sus Design

ISBN: 978-87-971167-8-4

Forside: Vejen mod Skodborg ved Skodborghus om morgenen den 10. februar 1920. Bagest til venstre: Skodborghus Kro. Fotograf: Niels Kjems, tidligere soldat i Første Verdenskrig, i 1920 lærer på Skibelund Efterskole. Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Desuden stemmesedler fra afstemningen.

Bagside: Side af afstemningsprotokollen for Skodborg den 10. februar 1920.

Jørgen Larsen

**Kom hjem og stem
Afstemningen i Skodborg
den 10. februar 1920
og Margrethe Bull og andres rejse hertil**

Anden udgave

Tak!

Mange - både enkeltpersoner og institutioner - skyldes stor tak.

Her nævnes specielt medarbejderne ved Skodborg Hjemstavnsarkiv: Kirsten Fynbo, Ellen Jensen, Kristian Jørgensen og Edith Sørensen.

Drakegoodman, museumsinspektør Linda Klitmøller, seniorforsker, ph.d. Peter Fransen, cand.mag. Fritse Thode og pastor Ole Beck.

Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Historisk Arkiv for Haderslev Kommune, Lokalhistorisk Arkiv for Assens, Lokalhistorisk Arkiv for Fjerritslev og Omegn, Lokalhistorisk Arkiv i Vamdrup, Kongeåmuseet, Museum Sønderjylland, Pontoppidan Selskabet ved Flemming Behrendt, Sdr. Hygum Sogns Lokalhistoriske Forening, Skrave Lokalarkiv, Vejen Lokalhistoriske Arkiv.

Indhold

Indledning:	7
Valgkamp i Skodborg?:	9
Stemmeretten - hvem kunne stemme den 10. februar 1920?:	13
Stemmested og udvandrede adgang til stemmelisten:	15
Transporten til stemmestedet:	17
Han nåede det! med Morten Schultz' beretning:	25
Modtagelsen af de hjemvendte - og indkvartering:	29
Margrethe Bull:	37
Margrethe Bulls beretning (I): Rejsen hjem til Afstemning:	41
Margrethe Bulls rejse fra Assens til Skodborg:	45
Skodborg den 10. februar 1920:	51
Afstemningen:	57
Dagens begivenheder med Margrethe Bulls beretning (II):	61
Aftenen i Skodborg den 10. februar 1920 med Margrethe Bulls beretning (III):	67
Optællingen af stemmer, resultatet og offentliggørelse:	75
Resultatet fejredes overalt:	79
Hjem igen:	81
"Hjem igen":	83
Noter:	87

Våbenstilstand den 11. november 1918 kl. 11. - Krigen er slut. Foto fra samlingen af Første Verdenskrigsfotos: www.flickr.com/photos/drakegoodman/

Den 16. og 17. november - altså få dage efter våbenstilstanden - holdt Den danske Vælgerforenings bestyrelse og tilsynsråd møde i det danske forsamlingshus i Aabenraa, Folkehjem.

Her blev vedtaget en resolution, som var første trin i processen frem mod en folkeafstemning. Nordslesvig blev her afgrænset mod syd, afstemning her skulle ske en bloc, stemmeregler blev foreslået.

Herefter holdt de danskes repræsentant i den tyske rigsdag, H.P. Hanssen, vel sit livs berømteste tale for omkring 3.000 tilhørere - heriblandt også skodborgere. Han mindedes alle de faldne sønderjyder og talte for de efterladte, inden han gjorde rede for planerne for fremtiden. *"Nu lysner det i Øst, Morgenrøden er ved at bryde frem. En lysere og lykkeligere Tid vil snart oprinde."* Det kongelige Bibliotek.

Indledning

Det følgende handler om afstemningen i Skodborg den 10. februar 1920, og mindst tre emner indgår: **Begivenhederne i Skodborg forud for afstemningen og på selve dagen. Afstemningen selv. Desuden om at komme hjem for at stemme i fødesognet. - Op imod 40 % af dem, som stemte i Skodborg, var tilrejsende.**¹

I nummererede noter henvises til kilder og anvendt litteratur til slut i teksten.

Den første Verdenskrig, eller som den hed dengang: Den store Krig, var sluttet den 11. november 1918.

Den 28. juni 1919 var Versaillestraktaten, fredsaftalen, blevet underskrevet, og den 10. januar 1920 trådte den i kraft.

Artiklerne 109 - 114 heri handlede om Slesvig, begyndende med sætningen: ”*Grænsen mellem Tyskland og Danmark skal fastsættes i overensstemmelse med befolkningens ønsker*”. Stemmezoner blev afgrænset og stemmeregler fastsat. Inden for en frist af 10 dage efter ikrafttrædelsen skulle de tyske tropper og myndigheder rømme området. En international kommission (CIS *Commission Internationale de Surveillance du Plébiscite Slesvig*), bestående af tre medlemmer udnævnt af de allierede og to udpeget af Sveriges henholdsvis Norges regering, havde herefter myndigheden i afstemningsområdet. Der kom særlige CIS-betjente, som skulle stå for ordenshåndhævelsen sammen med britiske og franske besættelsesstyrker, og der blev af kommissionen udpeget amtsforstandere og landråder, som skulle stå for den lokale administration.

I Skodborg beholdt gårdejer Hans A. Bruun, ”Nørreris”, der allerede i efteråret 1919 var blevet udpeget til amtsforstander, sin post. Landråd von Löw i Haderslev blev erstattet af den danske gårdejer P.J. Refshauge.

Rammerne om afstemningen blev sat: I de enkelte kredse skulle der under den konstituerede landråds ledelse nedsættes kontrolkommissioner, som ved daglige møder skulle overvåge forberedelserne til afstemningen, og især skulle de sørge for, at afstemningsreglerne blev fulgt, og ”*at de underordnede Afstemningsmyndigheder paa tilbørlig Maade udfører den dem paalagte Virksomhed.*”

På landet skulle i hver kommune nedsættes et afstemningsudvalg. Efter særlige regler skulle de valgte kommunerepræsentanter indgå i udvalget sammen med to medlemmer valgt af kontrolkommissionen, der også udpegede en formand og en næstformand. Afstemningsudvalgene skulle så udarbejde lister med de stemmeberettigede og i forbindelse hermed også afgøre, hvem der i praksis var stemmeberettiget efter reglerne. Herefter skulle listerne lægges offentligt frem. Der var meget stramme tidsfrister for gennemførelsen af processen. Der var også regler for selve afstemningen - i det følgende ses, hvordan de fungerede i Skodborg.

Hvordan man var kommet frem til de forskellige bestemmelser, og alle de store problemer og voldsomme trakasserier, som opstod undervejs, skal ikke behandles her.²

Den 15. januar 1920 kunne dagbladet Dannevirke under overskriften ”*En hurtig Ordning*” meddele, at i Skodborg havde man allerede ved et møde søndag den 11. januar nedsat hele tre udvalg til at stå for det praktiske ved afstemningen:

Et udvalg, der skulle sørge for at finde indkvartering til alle de tilrejsende stemmeberettigede.

Et udvalg, der skulle stå for festarrangementet.

Og endelig afstemningsudvalget. Det sidste fik som formand Peter Schøning og som stedfortræder Peter Jensen, og som bisiddere valgtes Peter Møller, Hans Backmann, Carl Dethlefsen og Julius Christiansen. Protokolfører blev Chr. Hansen Lund med A.P. Frehr som stedfortræder.

Afstemningen skulle foregå i sognerådets lokaler.

Artiklen sluttede: ”*Skodborg Sogn hører vistnok til de Kommuner, der først har faaet Valgarrangementet og Afstemningsudvalget i Orden.*”

Som nævnt var fredstraktaten først trådt i kraft lørdag den 10. januar. Søndag morgen havde aviserne modtaget telegrammer herom, og de udsendte lokalt løbesedler f.eks. i Haderslev; men budskabet må meget hurtigt have forplantet sig overalt. Men det *var* hurtigt, at skodborgerne allerede samme dag reagerede herpå.

Måske også lige hurtigt nok; for først torsdag den 15. januar offentliggjortes Den internationale Kommissions proklamation til sønderjyderne, om dens rolle, og hvad der nu skulle ske. Dagen efter kunne man i aviserne læse hele det omfattende reglement for folkeafstemningen. - Som ses senere, blev den endelige sammensætning af afstemningsudvalget i Skodborg ændret i forhold til artiklen i Dannevirke den 15. januar; grunden var formentlig, at skodborgerne ikke den 11. januar havde haft det fulde kendskab til reglementet, og at kontrolkommissionen, der skulle medvirke ved sammensætningen, endnu ikke var i fuld funktion.

Den nyansatte danske lærer, K.M. Hermansen, skrev i sin dagbog under den 10. januar^{2a}:

En af historiens mærkedage! Om formiddagen var jeg organist i kirken ... da vi gik hjem fra kirke, hørte vi den store, gode nyhed, at freden var blevet undertegnet i går. Der blev en stille jubel overalt.

Over hele Sønderjylland skulle kirkeklokkerne ringe mellem klokken 12 og 13, og i Skodborg blev det aftalt mand og mand imellem, at Dannebrog skulle hejses overalt i byen i samme tidsrum. Hvor festligt var det ikke at se de mange flag gå til tops på de nye flagstænger og smælde i vinden. På skolens flagstang, der jo er sort-hvid, kunne vi ikke hejse flag, men i stedet stillede vi dansk Papirflag i vinduerne.

Vi gik ud for at se på den flagsmykkede by. Men tyskerne var rasende! Af løjtnanten fik en gruppe soldater ordre til at gå fra hus til hus og kræve flagene fjernet øjeblikkeligt. Andre soldater marcherede gennem byen syngende ”Schleswig-Holstein meerumschlungen”. De blev efterfulgt af en flok børn, der sang ”Kong Kristian”. Det fik tyskerne til at affyre skræmmeskud, hvad der dog ikke havde nogen større virkning.

Ud for skolen standsede soldaterne. Der blev peget på de små flag i vore vinduer, og vi hørte råk som ”Der dreckige Lehrer”. Herrefolkets sidste opblussen, som borgerne i Skodborg dog bare lo ad.

Valgkamp i Skodborg?

I forbifarten skal nævnes, at også i Skodborg og omegn havde der blandt de dansksindede været skarpe debatter om afstemningszonerne, konsekvenser af stemmeresultater, historisk ret til områder kontra princippet om folkernes selvbestemmelse o.s.v.³ M.h.t. dette problemkompleks i øvrigt henvises til Troels Finks trebindsværk *"Da Sønderjylland blev delt 1918-1920"*⁴

Straks, da fredstraktatens ikrafttræden var blevet offentliggjort, havde Den nordslesvigske Vælgerforening et opråb i de danske aviser: *"Sønderjyder! Nu er Dagen der, vi vil hjem!"* med opfordring til at gå ind i kampen for at få grænsepælene rykket så langt mod syd som muligt. Opråbet havde ligget klar siden september 1919, og det var underskrevet af Vælgerforeningens bestyrelse og tilsynsråd – heriblandt Andreas Hollensen fra Skodborg.⁵

Sønderjyder!

Nu er Dagen der, vi vil hjem!
Hvad Slægtled har troet paa, Fædrene kæmpet og
Mødrene grædt for, Haabet, der har baaret vore Sønner
over Krig og Død, skal nu gaa i Opfyldelse.
Man har givet os Nøglen i Hænde til den laasede Dør,
mod hvilken vi har hamret i et halvt Aarhundrede, - men
vi maa selv lukke Døren op!
Ryk Grænsepælene op og flyt dem langt mod Syd!
Vi er Danske, og vi vil vedblive at være Danske, og Af-
stemningsdagen skal vidne derom for kommende Slægter.
I Syd og Nord, i Øst og Vest i vor Landsdel vil vi sam-
les om det fælles Maal, skal det lyde enigt som fra Broder
og Søster:

Vi vil hjem, hjem til Danmark!

Vælgerforeningens Bestyrelse:

O. D. Schack, Schackenborg.	P. Grau, Pøl.	M. Simonsen, Fløvt.
--------------------------------	------------------	------------------------

Tilsynsrådet:

Advokat Andersen, Haderslev; Pastor Andersen, Holbøl; Jens Andersen, Skovrup; C. C. Blehl, Graasten; Elers Boesen, Søndernæs; Jerg. Brag, Undelev; P. Budach, Hornskov; Chr. E. Christensen, Asserballe; Johan Christensen, Flensborg; L. Christensen, Haderslev; E. Christiansen, Flensborg; P. Clausen, Smedager; P. Damgaard, Bramsted; N. Evald, Nybelgaard; Jep Fink, Aabenraa; O' av Fink, Brændstrup; C. C. Fischer, Aabenraa; Herm. Press, Haderslev; P. Gad, Hejsel; N. J. Gotthardsen, Nørmark; A. Grau, Sønderborg; Anton Hansen, Gallenus;	Cornelius Hansen, Flensborg; C. P. Hansen, Skelle; H. P. Hansen, Aabenraa; Anders Hollensen, Skodborg; Anton Heuborg, Haderslev; N. J. Herlück, Rurup; Kr. Iversen, Sønderballe; H. J. Jepsen, Skarvæk; Jak. Jensen jun., Gøllinggaard; B. Jøssen, Frøsløv; E. P. Johansen, Rens; P. Kaad, Vollerup; Dr. Karberg, Sønderborg; Th. Kaufmann, Borup; Chr. Lageri, Haderslev; Chr. Lassen, Østerby; P. Lassen, Avgusteborg; L. K. Lausten, Flensborg; F. Lildholdt, Løjtkirkeby; Hans Lorensen, Graasten; Dr. med. Michelsen, Aabenraa; Jens Møller, Sottrup;	Martin Møller, Brødesløg; J. Mørsk, Øster Asserballe; Chr. Nielsen, Henkys; Jul. Nielsen, Damager; Hans Nissen, Nustrup; N. Nissen, Nørdborg; Nis Nissen, Viby; E. Rasmussen, Toflund; E. P. Rossen, Tønder; J. H. Schmidt, Vefersgaard; N. P. Simonsen, Hyrup; Anders Skov, Bevtoft; J. N. H. Skramsager, København; H. D. Kloppenborg-Skrumsager, Bejstrupgaard; P. Thomsen, Flensborg; Hans Chr. Thorsø, Reboe Mark; Thøste Thøstesen, Fæsted; P. J. Tønder, Birkelev; Martin Wiuff, Søndergaard; Chr. Hansen Wolf, Flensborg; J. Zachariassen, Dybbøl.
---	---	---

I ugerne herefter blev tysk militær og overordnede myndigheder fjernet fra afstemningsområdet, så at de ikke kunne forhindre valgkampens frie forløb.

Som nævnt blev der allerede den 11. januar 1920 i Skodborg nedsat tre udvalg, der skulle være aktive i forbindelse med afstemningen: Et afstemningsudvalg, et indkvarteringsudvalg og et festudvalg. Der nævnes ikke noget om et agitationsudvalg. At det ikke nævnes i sammenhæng med de andre udvalg, beviser ikke noget sikkert - der kan sagtens have været nedsat et udvalg, som skulle tage sig af valgkamp og agitation; men reelt ved vi ikke meget om en eventuel valgkamp i Skodborg.

Mange har uden tvivl haft meget klare standpunkter m.h.t., hvad de ville stemme; men der må også have været nogle, som har været i tvivl, og som man kunne forsøge at påvirke. Der har sikkert været foretaget overtalende husbesøg hos de usikre, og der har været ophængt plakater. F.eks. skrev lærer Hermansen i sin dagbog den 28. januar⁵⁴: "Man ser agitationsplakater på pælene og husene. De er listeligt malet med de tyske farver, men indeholder opråb til sønderjyderne om at stemme dansk. Når tyskerne ser dem, farer de øjeblikkelig derhen og bliver lange i ansigtet." Og den 1. februar: "Den sidste plakat forestiller en rødskædet kvinde med Dannebrog i hånden på baggrund af en mægtig stor tysk ørn. Nedenunder står der: Nu kalder Danmark på sine børn, farvel for evigt du tyske ørn. En anden plakat forestiller et hjerte, der er lagt i lænker og nedenunder: "Og de troede at hjerteband kan bryde!"

Danskerne nedsatte altså de tre udvalg; men vi aner intet om, om tyskerne foretog sig noget - hvorvidt de evt. havde givet op på forhånd. Som det vil vise sig, var der en del passive vælgere, hvoraf mange meget vel kunne have været tysksindede; men der var ikke tale om egentlig vælgerstrejke - der var tysksindede, som ville markere sig ved afstemningen, også selv om de ikke kan have været i tvivl om, at som afstemningen var skruet sammen, og når hele Nordslesvig blev set som en helhed, var sagen tabt. Også selv om der havde været kom-

munevis afstemning, ville man aldrig i Skodborg og omegn kunne få et tysk flertal. Desværre har jeg ikke haft adgang til tysksindede aviser, som kunne fortælle om tyskernes møder og agitation.

I artikler i de tilgængelige aviser findes omtale af forskellige praktiske forhold, der kunne gøre sig gældende f.eks. m.h.t. økonomi, told og valutaforhold. Det må også mand og mand imellem have været diskuteret, hvad en tilslutning til Danmark kontra forbliven ved Tyskland ville betyde i det almindelige liv, økonomisk, skatte- og toldmæssigt, for landbrugsdriften, skole og kirke o.s.v. Men det var det nationale, som fyldte mest i aviserne.

Onsdagen den 28. Januar 1920.

„Hvem holder længst ud af os to?“

Land	År	Statsgæld	Pr. Individ
Danmark	1913	357 MILLIONER KR.	130 Kr. pr. INDIVID
	1919	914 MILLIONER KR.	300 Kr. pr. INDIVID
Tyskland	1913	20 MILLIARDER MARK	c. 270 Kr. pr. INDIVID
	1919	200 MILLIARDER MARK	

Grafisk Fremstilling af Forholdet mellem Danmarks og Tysklands økonomiske Byrder.

Samtidig med den internationale Prisstigning er alle de krigsførende Nationers Statsgæld steget efter en hidtil uset Maalestok. Værst er det selvfølgelig gaaet ud over de tabende Parter. Tyskland, som i 1913 havde en Statsgæld paa 20 Milliarde, har maattet se denne vokse til det tidobbelte, nemlig til den ufattelige Sum af over 200 Milliarde.

Danmark har under Krigen maattet se sin Statsgæld forøges, dog kun i en rimelig Grad, som nogenlunde svarer til Prisstigningen og til alle Aktivers forøgede Verdi, nemlig fra 357 Millioner Kr. til ca. 914 Millioner Kroner.

Denne Forfælle i to Nationers Livsvilkaar har vor Tegner illustreret gennem ovenstaaende Billede. — „Hvem holder længst ud?“ Svaret vil ikke falde vanskeligt.

Udklip af dagbladet Dannevirke den 28. januar 1920: "Hvem holder længst ud af os to?" - Grafisk Fremstilling af Forholdet mellem Danmarks og Tysklands økonomiske Byrder - Et eksempel på, hvordan også økonomiske forhold blev inddraget i valgkampen. - Teksten omtaler, at den tyske statsgæld var vokset enormt under krigen; mens den danske gæld samtidig kun var vokset ca. i forhold til prisstigninger og forøgede aktiver.

I aviserne sås også billeder af gode danske institutioner som alderdomshjem og Christiansborg. En helsides artikel/annonce i Dannevirke den 29. januar beskrev de danske arbejderes gode forhold med stigende løn, kortere arbejdstid, bedre sociale forhold og alderdomsunderstøttelse: "... intet Land i Europa - og da navnlig ikke Tyskland - byder Arbejderen saa gode Livsvilkaar og en saa betrygget Eksistens som netop Danmark!"

Der var jo kun tid til en meget kort valgkamp, så der blev meget hurtigt gennemført vælgermøder overalt, og når man ser på referaterne herfra i de danske aviser, fylder økonomi og valuta ikke meget. Heller ikke, da der den 21. januar 1920 kl. 4 om eftermiddagen blev holdt afstemningsmøde i Skodborg Forsamlingshus.

Møder.

Onsdag den 21. Januar:

Ravsted,

Tjellesens Kro, Klokken 4,
Grd. H. Jepsen Christensen, Grd. P. Kaad.

Skodborg,

Forsamlingshuset, Klokken 4,
Red. Niels Hansen, Grd. Chr. Ernst Christensen.

Egen,

Forsamlingshuset, Kl. 3^{1/2},
Grd. Olav Fink, Overretssagfører C. Paulsen.

Ringenæs Overkro,

Klokken 5,
Konsulent Hansen, Redaktør A. Grau.

Torsdag den 22. Januar:

Frydendal Kro (ved Flensborg),

Kl. 3: Grd. Kloppenborg Skrumager. Redaktør A. Grau.

Store Nustrup,

Direktør A. Callø, Møllersvend A. Houborg.

Jejsing,

Forsamlingshuset, Kl. 7:
Grd. P. Grau, Møllebygger Rasmussen.

Fredag den 23. Januar:

Vonsbæk,

Redaktør Lebeck, Direktør J. H. Schmidt.

Genner,

Forsamlingshuset, Kl. 7:
Væver Th. Kaufmann, Redaktør J. Kylling.

Høruphav,

Willesens Kro, Kl. 3:
Konsulent H. Hansen, Dr. med. Andersen.

Lørdag den 24. Januar:

Dybbøl,

Dybbølhøj, Kl. 3:
Grd. P. Gad, Væver Th. Kaufmann.

Emmerlev,

Forsamlingshuset, Kl. 7:
Advokat Andersen, Grd. N. J. Gotthardsen,
Grd. Nis Nissen.

Borup,

Albrechtsens Kro, Kl. 4:
Dr. Thomsen, Redaktør Niels Hansen.

Her var der to udefrakommende hovedtalere: redaktør ved dagbladet Hejmdal i Aabenraa, Niels Hansen, og medlem af Vælgerforeningens Tilsynsråd, gårdejer Chr. Ernst Christensen fra Als.

Iflg. referatet i Hejmdal den 24. januar foregik det på følgende måde^{5b}:

Mødet i Skodborg. En ypperlig Stemning.

Ganske naturligt har der ved nogle af Møderne, som har været afholdt, hersket en Stemning, der dels var præget af den dybe, alvorlige Glæde, som har grebet den danske Befolkning, nu da den staar foran Opfyldelsen af vort inderligste Haab gennem to Menneskealdre, og dels af det Tryk og den Sorg, som de lange Krigsaar bragte med sig. Andre Steder har derimod den gamle kampglade Stemning, som vi mindes saa godt fra vore Valgmøder tidligere, raadet. Det var saaledes i udpræget Grad Tilfældet ved Mødet i Skodborg Forsamlingshus i Gaar.

Mødet aabnedes af Købmand A. Hollensen, der bød den store Forsamling, der talte godt 300 Personer, Velkommen, og foreslog derefter Gdr. Aage Schmidt, Faarkrog, til Ordstyrrer.

Redaktør N. Hansen talte først og fremhævede enkelte Træk fra Køllerpolitikens Tid, der netop nu i Afskedens Stund fortjener at drages frem i Erindringen. Taleren opfordrede til, at hver dansk Kvinde og Mand gjorde sin Pligt nu i Tiden før Afstemningsdagen.

Gdr. Chr. E. Christensen Asserballe, holdt derpaa et ypperligt Foredrag om Danskhedens Kaar og Kamp i Sønderjylland. Foredraget paahørtes med spændt Interesse af hele Forsamlingen og lønnedes med kraftigt Bifald.

Ved Kaffebordet blev der holdt en hel Række Taler, der gav Udtryk for den sejsikre Glæde, hvormed den danske Befolkning gaar ind til den afgørende Kamp.

Aage Schmidt mindedes dem, der i de tidligere Aar havde taget

Kampen op for Danskheden og trods de ofte trange Tider bragt Ofre for den. Vi maa hævde den Arv, vi har faaet af dem, og vi maa nu ved Afstemningen holde en saadan Afregning med Tyskerne, at de taber Lysten til at komme herop igen.

Red. N. Hansen talte for det danske Flag, som hidtil kun var holdt indenfor Hjemmets fire Vægge, men som nu snart fik Lov til at vaje frit over de tusind danske Hjem i Sønderjylland.

Jes Thiesen, Skodborg, talte for Modersmaalet. Det er det, som har bundet os sammen, fordi Hjemmene forstod at holde Kærligheden til det vedlige.

Chr. E. Christensen mindede ud fra Bjørnsøns Sang "*Takt, Takt, pas paa Takten*" om, at det, det nu kom an paa før Afstemningen, var Takten og Optakten. Vi er inde i en Samlingstid. Nu gjalder Luren til Kamp over Nordslesvig. Nu skal der blæses til Samling, saa vi som et samlet Folk kan gaa ind til Moder Danmark. Danmark leve! (Hurra).

Man sang derefter "*Kong Christian stod ved højen Mast*", og i Tilslutning hertil blev der ud af Forsamlingen spontant udbragt et begejstret "*Leve Kong Christian XI!*"

P. Schøning opfordrede til paa Afstemningsdagen at pynte med Rødt og Hvidt saa Tyskerne, der kommer sydfra for at stemme, maa ønske, at de aldrig var kommen herved. Hvis vi blot fik dem under Behandling i 5 Minutter, skulde vi snart faa dem omvendt. (Stormende Munterhed.)

H. Chr. Nikolajsen bragte det Forslag, at der paa Afstemningsdagen holdtes en kort Morgenandagt i Kirkerne, maaske ved

Foregående side fra oven: Niels Hansen og Chr. Ernst Christensen havde været iblandt de ca. 290 dansksindede, som ved krigens udbrud i august 1914 var blevet arresteret og herefter interneret i en periode som "*politisk mistænkte*". Museum Sønderjylland.

Herover fra oven: Andreas Hollensen, Hans A. Bruum (til venstre) og Aage Schmidt havde oplevet at være tysk soldat i Krigen. Aage Schmidt var i 1901 blevet straffet for at have sunget danske sange ved et bryllup.⁶

Hjælp af de mange Præster, der kommer fra Kongeriget. Den Dag kunde vi begynde med at synge ”Den signede Dag med Fryd vi ser”.

Jes Thiesen mindede om, at medens det før kun var Mændene, der kunde stemme, var Kvinderne med denne Gang.

Hans Bruhm omtalte, at det især for de Gamle, som havde oplevet

1864, maatte være en stor Tid nu i Øjeblikket. Vi Yngre har dog ogsaa kendt Længslen efter Danmark, og den er ikke bleven mindre i de sidste Aar under Krigen. Tyskerne vil kunne se, at vi er glade. Og det store, der sker med os, maa vi tage imod som en Gave fra Gud. Der kræves et stort Arbejde for Afstemningen, men Arbejdet er ikke nok, vi maa ikke glemme Bønnen. Bøn og Arbejde hører sammen ogsaa

her. Taleren mindede om Arbejdet i anden Zone for at faa saa mange af vore danske Landsmænd med som muligt og ønskede Held og Lykke for det Arbejde.

Der blev derefter givet forskellige praktiske Oplysninger angaaende Forberedelserne til Afstemningen, og det overordentligt vellykkede Møde sluttede ved 9-Tiden med Sangen: ”Kongernes Konge”.

Dette har ikke været et møde, hvor der var plads til tysksindede røster; der har været lagt vægt på de dårlige erfaringer fra det tyske styre og fordelene ved hurtigt at forlade de kaotiske forhold i Tyskland. Med et religiøst billede blev der sendt en hilsen til danskerne i anden afstemningszone, hvor udsigterne ikke var så gunstige som i zone 1. Meningen har ikke været at overbevise de egentligt tysksindede, men at give de dansksindede og de usikre et klart standpunkt. Uanset, om avisens referat nu er helt dækkende eller ej, har interessen været stor; en stor del af egnens beboere havde indfundet sig i forsamlingshuset på trods af det dårlige vintervejr.

Om de tysksindede parallelt hermed har holdt deres eget møde vides ikke. I givet fald kunne de have talt om ”Speckdänen”, der ved udsigten til en hurtig forbedring af fødevarerforsyningen og andre materielle goder gav køb på deres tyske/slesvigske kultur og stemte dansk. De kunne argumentere for, at Versaillestraktaten med vold havde påtvunget dem urimelige afstemningsvilkår. At et århundredgammelt slesvigske folkefællesskab ville blive brudt. At de danske planer for valutaomlægning var for dårlige. De kunne give udtryk for frygt for de forhold, som de som mindretal i Danmark ville blive udsat for.

Stemmeretten – hvem kunne stemme den 10. februar 1920?

Der var bestemt en for datiden relativt lav aldersgrænse: For at stemme skulle man blot være fyldt 20 år den 10. januar 1920 – altså på den dag, hvor fredstraktaten trådte i kraft.

I øvrigt var der almindelig stemmeret uden krav til formue eller køn m.v. Så også fattige, tyende, kvinder og straffede havde ret til at stemme. Dog kunne personer, der var umyndiggjort på grund af sindssygdom eller åndssvaghed, ikke stemme.

Desuden gjaldt fire specielle regler om tilknytning:

- 1) Man kunne stemme, hvis man var født i afstemningsområdet og havde boet der siden den 1. januar 1900.
- 2) Man kunne stemme, uanset hvor man boede i 1920, blot man var født i området før den 1. januar 1900.
- 3) Man kunne stemme, uanset hvor man var født, hvis man havde boet i området siden 1. januar 1900.
- 4) Man kunne stemme, hvis man havde haft ophold i området før den 1. januar 1900 og var blevet udvist af de tyske myndigheder.⁷

Det ville sige, at alle, som var født i Nordslesvig og – sat på spidsen – blot havde haft ophold i landsdelen på selve fødselsdagen, havde stemmeret. Det betød, at børn født i landsdelen af tyske embedsmænd, der var stationeret her, men i øvrigt ikke havde nogen tilknytning til Slesvig, og måske endda for længst havde fortsat deres karriere andre steder, havde stemmeret. Den danske regering havde protesteret imod reglen, men det havde ikke været muligt at ændre den. –

Som stemmerne faldt, kom reglen ikke til at have nogen afgørende betydning; for flertallet i Nordslesvig for tilslutningen til Danmark var så overvældende, at lidt fra eller til ikke ville have gjort særlig forskel. Tilsvarende var flertallet den 14. marts for anden afstemningszones forbliven i Tyskland også meget klart. Men naturligvis var reglen af betydning i de enkelte afstemningsområder⁸ – I virkeligheden havde også danske tilhænger i et vist omfang fordel af reglen, da den jo gjorde børn født af danske statsborgere med midlertidigt ophold – f.eks. som tjenestefolk – til stemmeberettigede. Det samme gjaldt jo så også børn af alle, der, uanset om de var danske statsborgere eller ej, havde haft ophold i Nordslesvig før 1900 og herefter var udvandret.

Også folk, der var udvandret allerede før 1864, havde stemmeret. Dette kunne man måske diskutere rimeligheden af. Det samme kunne siges om reglen om, at tilflyttere skulle have boet i området i hele 20 år for at få stemmeret.

Måske er det vigtigt at slå fast, at alle de op imod 2.500 danske soldater i den tyske hær, som var ”gået til Nordarmeen” – altså var deserteret – kunne stemme, hvis de i øvrigt opfyldte kravene til stemmeret.⁹

Men helt enkelt at finde ud af var det ikke, og foreningen ”Sønderjyderne”¹⁰ fandt anledning til at udsende en lille tryksag: ”Sønderjyder, se her! – Hvem har Stemmeret i Sønderjylland”, hvor reglerne blev præciseret: F.eks. når det gjaldt reglen om fødsel i Sønderjylland: ”Det er ligegyldigt, om Vedkommende er født før eller efter 1864 og ligegyldigt om Vedkommende er født som preussisk eller dansk Undersaat eller som Optant (altså hørende til dem, der i 1864 valgte at forblive i Slesvig samtidig med, at de var danske statsborgere). Det er ligeledes ligegyldigt, om Vedkommende senere ved Naturalisation og for Kvinders Vedkommende ved Ægteskab er kommet til at tilhøre en anden Stat.” – ”Om en Person ikke er født i Sønderjylland, kan han

Sønderjyder, se her!

Hvem har Stemmeret i Sønderjylland?

Alle, baade Mand og Kvinder, har Stemmeret, naar de ved Fredstraktatens Ikrafttraeden er fyldt 20 Aar og opfylder en af nedenstaende Betingelser:

1. Fødsel i Sønderjylland indenfor Afstemningsområdet. Det er ligegyldigt, om Vedkommende er født før eller efter 1864 og ligegyldigt om Vedkommende er født som preussisk eller dansk Undersaat eller som Opland. Det er ligeledes ligegyldigt, om Vedkommende senere ved Naturalisation og for Kvinders Vedkommende ved Ægteskab er kommen til at tilhøre en anden Stat, end den, Vedkommende har tilhørt ved Fødselen.

2. Om en Person ikke er født i Sønderjylland, kan han eller hun alligevel stemme, naar Vedkommende har haft eller stadig har fast Bopæl der i Landet fra et Tidspunkt, der ligger før 1. Januar 1900. Af denne Kategori findes naturligvis ikke mange her i Landet, men det kan dog tænkes, at f. Eks. danske Undersaatter opfylder disse Betingelser, idet de under Krigen midlertidigt er vendt tilbage hertil.

3. Selv om man ikke opfylder nogen af de under 1 og 2 nævnte Betingelser, har man alligevel Stemmeret, naar man har været bosiddende i Sønderjylland selv for en kortere Tid, men er bleven udvist derfra af de tyske Myndigheder; ind under denne Bestemmelse vil falde en Mængde Handelsbetjente, Tjenestekarle og andre, som navnlig i

Køllerperioden i saa stort Tal blev udviste.

Det bemærkes, at ved Fredstraktatens Ikrafttraeden forstaas det Tidspunkt, da tre af de allierede Stormagter har ratificeret den nu af Tyskland ratificerede Traktat. I Lighed med Udvisning, tør man gaa ud fra, vil blive stillet det Forhold, at en dansk Undersaat har været bosat i Sønderjylland, men er bleven nødt til at forlade Landet, fordi Tyskerne har nægtet at forlænge hans Bosættelsestilladelse.

Tyskerne arbejder ihærdigt for at faa samlet saa mange Stemmer som muligt, og vi maa ikke staa tilbage. Er De ikke endnu opført paa Afstemningslisterne, saa henvend Dem til en af underegnede, for der at faa et Skema udfyldt, saa De kan erhverve Retten til at lægge Deres Stemme i Vægtkaalen, den Dag da der skal stemmes om Genforeningen mellem Danmark og vore Landsmænd i Sønderjylland.

Naar man har faaet udfyldt Skemaet, vil dette blive tilstillet Foreningen »Sønderjydernes Kontor» i København, og denne Forening foretager saa Anmeldelsen i den paagældende Kommune i Sønderjylland.

Herer man intet fra Foreningen, saa er Anmeldelsen i Orden, og man vil saa i god Tid faa Meddelelse om Afreisen. Ønsker man fri Rejse til Sønderjylland og tilbage igen, vil der blive sørget for dette, ligesom Foreningen ogsaa paatager sig at skaffe gratis Ophold under Afstemningen for dem, der maatte ønske dette.

Gaardejer *Niels Høyer*.

»Bagsværdgaard», Bagsværd. Telefon Bagsværd 55.

Læge *Joh. Johansen*.

Fredriksborgvej 78, Søborg. Telefon Søborg 2.

Lærer *Amussen*,
Buddinge. Telefon Søborg 109.

Pastor *Hatting*,
Gladsaxe. Telefon Søborg 48.

Murermester *J. Th. Olsen*,
»Mosehuset», Stengården. Telefon Bagsværd 88.

Det kongelige Institut (Nielsen-Kolding, Kbhvn. K)

eller hun alligevel stemme, naar Vedkommende har haft eller stadig har fast Bopæl der i Landet fra et Tidspunkt, der ligger før 1. januar 1900. Af denne Kategori, findes naturligvis ikke mange her i Landet (altså Danmark), men det kan tænkes, at f. Eks. danske Undersaatter opfylder disse Betingelser, idet de under Krigen er vendt midlertidigt tilbage hertil". Selv om man ikke opfylder nogen af de nævnte betingelser, "har man alligevel Stemmeret, naar man har været bosiddende i Sønderjylland selv for en kortere Tid, men er bleven udvist derfra af de tyske Myndigheder; ind under denne Bestemmelse vil falde en Mængde Handelsbetjente, Tjenestekarle og andre, som navnlig i Køllerperioden i stort Tal blev udviste." - "I Lighed med Udvisning, tør man gaa ud fra, vil blive stillet det Forhold, at en dansk Undersaat har været bosat i Sønderjylland, men er bleven nødt til at forlade Landet, fordi Tyskerne har nægtet at forlænge hans Bosættelsestilladelse".¹¹

Det kongelige Bibliotek.

Stemmested og udvandrede adgang til stemmelisten

Generelt gjaldt, at man skulle stemme i den kommune, hvor man boede den 1. januar 1919. Personer, der ikke boede i Nordslesvig den 1. januar 1919, skulle stemme i fødekommunen, og udviste skulle stemme i den kommune, som de var udvist fra.

De, der havde ret til at stemme, men ikke boede i Nordslesvig, skulle selv sørge for at blive optaget på afstemningslisterne, som afstemningsudvalgene i de enkelte kommuner førte. De skulle ansøge herom skriftligt og vedlægge den nødvendige dokumentation.¹² – Reglerne blev annonceret i dagbladene, og der har i tiden forud for afstemningen været gjort et stort arbejde for at finde frem til de stemmeberettigede og sørge for, at deres navne kom på stemmelisterne. Under alle omstændigheder var der blevet fremstillet et skema, som gjorde ansøgningen let for danskere. Når man havde udfyldt skemaet, kunne man bare indsende det til foreningen "Sønderjyderne", der så ville sørge for anmeldelsen i den pågældende kommune.¹³

Hvis alt så var i orden, modtog vælgeren fra "Sønderjyderne" et legitimationskort, som var underskrevet af afstemningsudvalget i den kommune, hvor han eller hun skulle stemme. På kortet var angivet vælgerens nummer på afstemningslisten, og der var plads til påklæbning af et pasfoto, som skulle verificeres af den lokale sognefoged eller politimester.

Legitimationsbeviset ville gælde som pas ved grænsen og give adgang til selve afstemningen i ens fødekommune/udvisningskommune.¹⁴

Udfyldt legitimationspapir tilhørende Peter Marcussen Olling, født i Skudstrup, men nu boende i Timring, Vildbjerg. Billedet er verificeret af sognefogeden, og beviset er underskrevet af Peter Schønning, formand for afstemningsudvalget i Skodborg.

1998

LEGITIMATIONSSCHEIN — LEGITIMATIONSBEVIS

*Dette Fotografiforeskillede den i
nævnte Bevis nævnte Person*

Hierdurch wird bescheinigt, dass
Herved attesteres, at
Peter Marcussen Olling

geboren den _____ in _____
født den *23/12 1893* i *Skudstrup*

wohnhaft in _____
bosat i *Timring Vildbjerg.*

in den Abstimmungslisten der Gemeinde (Stadt, Bezirk)
er opført i Afstemningslisterne i
Skudstrup Skodborg

unter der Nummer
Kommune (By, Distrikt) under Nr. *467, List I*
eingetragen ist.

Skodborg, den 26. 1. 1920

Peter Schønning
Vorsitzender des Abstimmungsausschusses.
Formand for Afstemningsudvalget

Hierdurch wird bestätigt, dass der Inhaber dieses
Legitimationsscheines die durch die Photographie
dargestellte Person ist.

Herved attesteres, at Indehaveren af dette Legi-
timationsbevis er den paa vedhæftede Fotografif
fremstillede Person.

Vejen d. 12. 1920

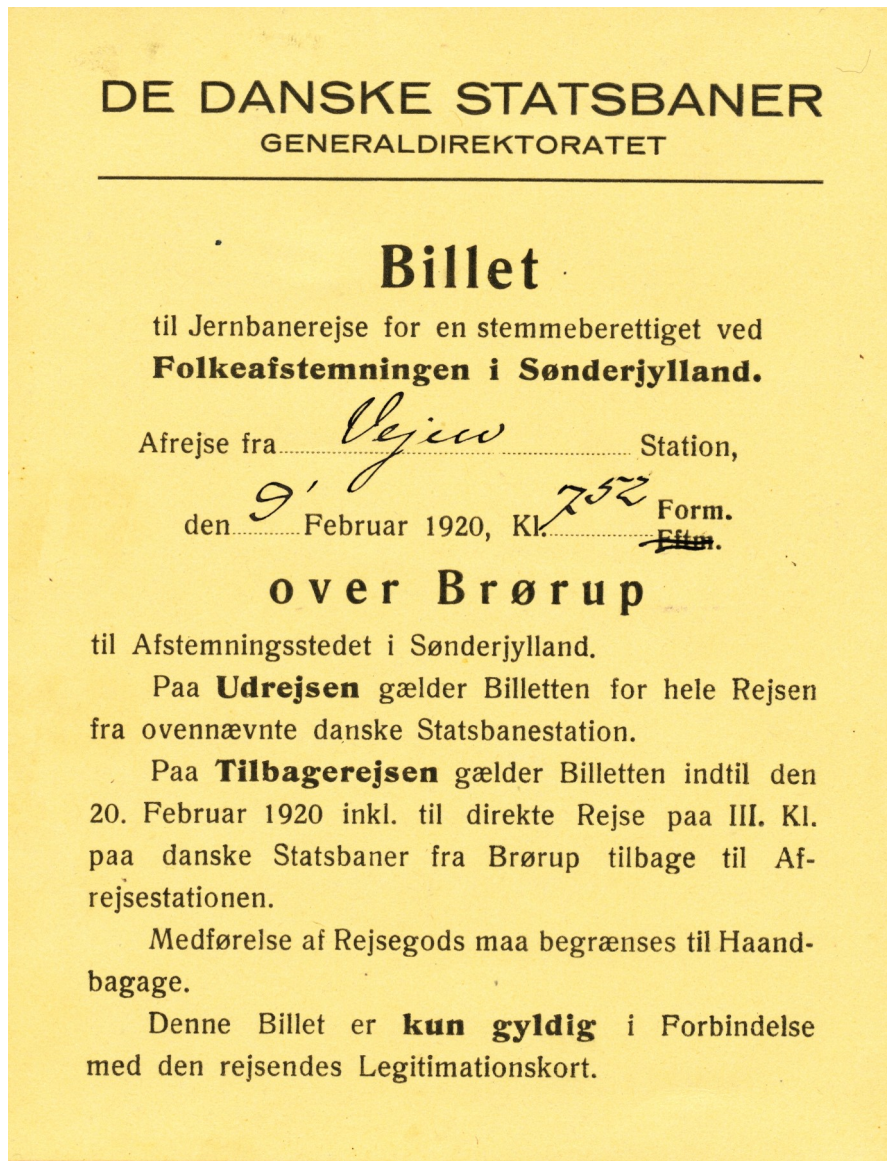
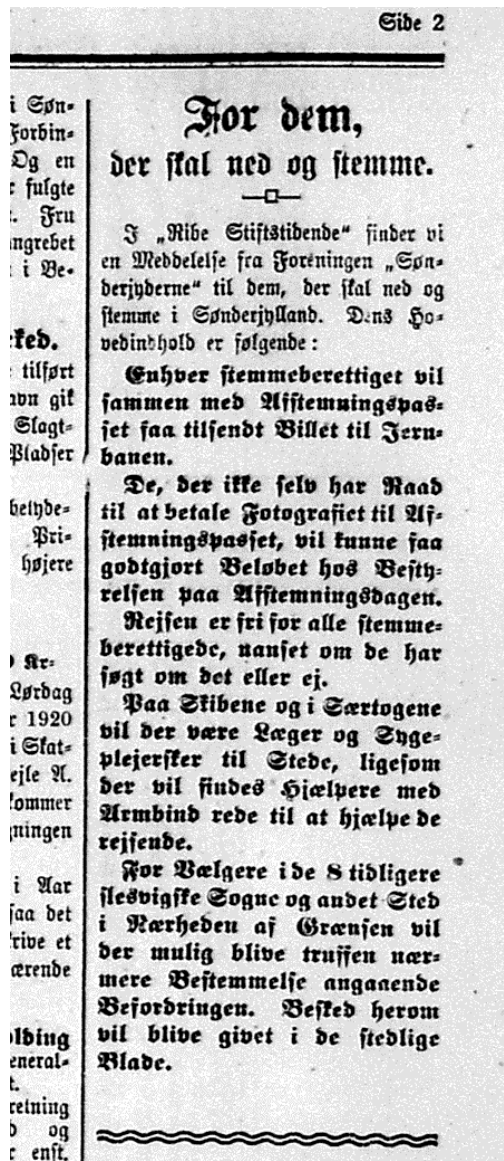
Siegel
Segl

J. P. Jensen.
Sognefoged
Vejen.

J. P. Jensen Sognefoged
Unterschrift — Underskrift

DIESER SCHEIN GILT ALS PASS. — DETTE BEVIS GÆLDER SOM PAS.

I tyske kredse havde mange ikke accepteret, at der skulle holdes folkeafstemning, og der findes eksempler på aktiviteter, der kunne undergrave gennemførelsen; således havde "nogle" – i al fald i omegnen af Aabenraa – skaffet sig adgang til listerne med danskere, der skulle komme tilrejsende for at stemme, og havde tilsendt dem trykte, officielt udseende kort med beskeden om, at de ikke var optaget på valglisterne.¹⁵

Øverst til venstre: Artikel i Folkebladet for Vejle, Brørup og Holsted den 4. februar 1920 med oplysninger for dem, der en lille uge senere "skal ned og stemme".

Til højre: Eksempel på DSB-billet til brug for stemmeberettigede i februar 1920. Som angivet var billetten kun gyldig i forbindelse med legitimationskortet. Da det i de sidste dage inden afstemningen kneb med at få udsendt både legitimationspapirer og billetter, kunne legitimationspapiret alene fungere som billet. Billetten gjaldt til tredje klasse, hvorpå dengang langt de fleste passagerer rejste. Hjemrejsen kunne udskydes helt til den 20. februar.

Transporten til stemmestedet

Når det var muligt for udvandrede at stemme, blev det naturligvis vigtigt for både danskerne og tyskerne at få flest mulige tilbage til landsdelen for at stemme. Det er blevet skrevet, at tyskerne havde mest styr på processen;¹⁶ men også i Danmark blev der gjort meget herfor:¹⁷

I princippet blev transporten fra Danmark og helt frem til stemmestedet + retur gjort gratis for dem, der ønskede det. Hvis man var statsansat i Danmark, kunne man få frihed med løn for at rejse tilbage og stemme; private arbejdsgivere blev opfordret til på samme måde at give frihed med løn til stemmeberettigede ansatte. Der blev arrangeret gratis overnatning. Hvis en stemmeberettiget i Danmark ikke havde råd til at få taget det fotografi, som skulle klæbes på det nødvendige id-papir, kunne han/hun få udgiften dertil refunderet. Det var muligt for den stemmeberettigede at søge tilskud i forbindelse med rejsen.

Slesvig havde under verdenskrigen og i tiden derefter lidt af stor mangel på fødevarer – visse steder havde der været hungersnøds lignende tilstande; på grund af de vanskelige ernæringsmæssige forhold besluttede Den Sønderjydske Fond at indkøbe levnedsmidler som ris, mel, sukker, kaffe og te m.v. til fordeling blandt de ubemidlede arbejderfamilier, som tegnede sig for at give husly til hjemvendte stemmeberettigede. Alle, der skulle hjem for at stemme, blev opfordret til at medtage en pakke med fødevarer til deres værter.

Som vi skal se, var der private, der påtog sig opgaven med at lette rejsen tilbage til Sønderjylland for de stemmeberettigede, og der blev opfordret til at hjælpe fattige stemmeberettigede med klæder og andet, så at de var i stand til at rejse.

I princippet modtog alle registrerede stemmeberettigede, der ønskede det, en billet til netop deres rute: Vælgere fra Sjælland, Lolland-Falster og omliggende øer samt Bornholm blev befordret med skib fra enten København eller Korsør til Haderslev, Aabenraa eller Sønderborg, alt efter hvor man skulle stemme. Hvis ens afstemningssted ikke var i disse byer, var der sørget for transport herfra helt til afstemningsstedet.

Om rejsen med damperne fra København er fortalt:

"Allerede 7. februar afsejlede ikke færre end 4 skibe fra Langelinjekajen. Om bord på skibene *"Kong Håkon"*, *"Dronning Maud"*, *"Freja"* og *"Hejmdal"* befandt sig ikke færre end 1250 passagerer. Man havde ikke kunnet skaffe kahytter til alle, men overalt i lastrummene var indrettet interimistiske køjepladser. Der var sørget for gratis fortæring undervejs [finansieret af nogle store københavnske restauratører], og de store bryggerier havde skænket det fornødne øl".

"En afstemningsberettiget om Bord i de Skibe, der sejlede til Sønderjylland, kunde faa alt, hvad han ønskede, kun én Ting var umulig, nemlig at faa Lov til

at betale, om det saa var Betjeningen, svarede den, at den blev fast gageret af den paagældende Restauratør”.

”Det var en ejendommelig Last, de Skibe havde om Bord. Det var Folk af alle Samfundsklasser. Der var unge Mennesker paa 20 Aar, og der var Oldinge paa over 90. Der var syge Mennesker, som blev baaret

om Bord paa Baarer, og der var Kvinder, som ventede deres Nedkomst i den nærmeste Tid Vi slap med nogle mindre Sygdomsanfald om Bord, men alligevel var der et Par af vore gamle afstemningsberettigede, som ganske vist kom levende i Land og vistnok ogsaa fik afgivet deres Stemme, men som døde efter Anstrengelserne nede i det genvundne Land”.

Boede man på Fyn eller omliggende øer og skulle til Aabenraa og Sønderborg, skulle man – hvis man altså ikke boede dér – tage toget til Fåborg; hvis man skulle til Haderslev, skulle man tage til Assens. Herfra afgik der så dampere til de forskellige byer.

Ældre og svagelige kunne – efter ansøgning – gratis medtage en hjælper; disse og mindre søstærke personer kunne også få plads i et langt særtog, som kørte fra København mod vest, og som imod almindelig sædvane dengang blev overført med færgerne mellem Korsør og Nyborg og mellem Strib og Fredericia. ”De gamles” tog førtes via Vamdrup frem til Tinglev og Padborg; en enkelt vogn blev ført helt til Sønderborg. Der var læger og sygeplejersker ombord på dette tog, ligesom det var tilfældet med damperne.

Hvis man kom fra Jylland, havde man mulighed for at tage med særtog, som kørte hele vejen ned igennem landet og opsamlede de stemmeberettigede og deres eventuelle ledsagere.

DSB arrangerede hele 19 særtog, hvoraf 13 kørte over Vamdrup og sydpå og 6 over Vedsted/Hvidding til Tønder. Togene blev trukket af danske lokomotiver med dansk personale og en tysk lods i førerhuset til at lede ad de strækninger, hvor man aldrig tidligere havde kørt. I et vist omfang havde man været nødt til at aflyse andre tog for at få plads på skinnerne til alle de danske og tyske særtog.

Imens det stod på, var trafikintensiteten på banerne sådan, at nogle kom til at tænke på augustdagene i 1914, hvor de mange, store troppetog afgik med soldaterne til krigen.

Som støtte og sikkerhed for driften af togene syd for Kongeåen skulle DSB stille et dansk ambulance- og hjælpetog til rådighed; det skulle stationeres i Vamdrup og stå under damp – parat til udrykning.

Vamdrup Station ca. 1920. Inden Genforeningen var Vamdrup grænsestationen, hvor man skiftede fra danske til tyske tog; selv om grænsen egentlig lå lidt sydligere, udgik også de tyske tog herfra. Særtogene med de stemmeberettigede blev dog ført over grænsen. Lokalhistorisk Arkiv i Vamdrup, Kongeåmuseet.

Den internationale Kommission (CIS) fik efter den 10. januar 1920 hovedkvarter i Flensborg. Medlemmerne kom dertil med tog fra København, og derfor havde de et ophold i Vamdrup på et par timer om morgenen den 26. januar. Lokalthistorisk Arkiv i Vamdrup, Kongeåmuseet.

Redaktør Peter Eliassen har fortalt om begivenheden, der jo var et varsel om, hvad der skulle ske:

"Det var endnu mørkt paa den store gamle Banegaard, men selv om Byen ikke var vaagnet endnu, var der allerede truffet store Forberedelser til Modtagelsen. Et Musikkorps spillede paa den danske Perron. Det var Marseillaisens Toner, der smeldede ud over den lille Grænseby. Efter et let Morgenmaaltid i Stationsbygningen kom Kommissionsmedlemmerne og deres Følge, 22 Personer i alt, frem paa Perronen, der snart vrimlede af glade Mennesker. Solen stod op, og Flaget paa Stationen blev hejst under stor Højtidelighed. ... Mængden sang "Der er et yndigt Land" og "Kong Christian stod ved højen Mast", da Toget ved 10-Tiden gik sydpaa. ... Langs med Banelinien lige ned til Kongeaaen ... var der en Flagallé. ... Sønderjyderne havde faaet Flaget op. Saa at sige ved hvert eneste Hus stod der en ny Flagstang, hvorfra Dannebrog hilste Toget. Alle Kommissionsmedlemmerne stod ved Vinduerne. Farris og Sommersted passeredes, og Toget kørte forbi Vojens. Perronen her var fuld af Mennesker, deriblandt en mængde Børn, alle med Dannebrog, men Toget maatte ikke holde. Det kørte ganske langsomt forbi, til stor Skuffelse for de ventende." Lokalthistorisk Arkiv i Vamdrup.¹⁸

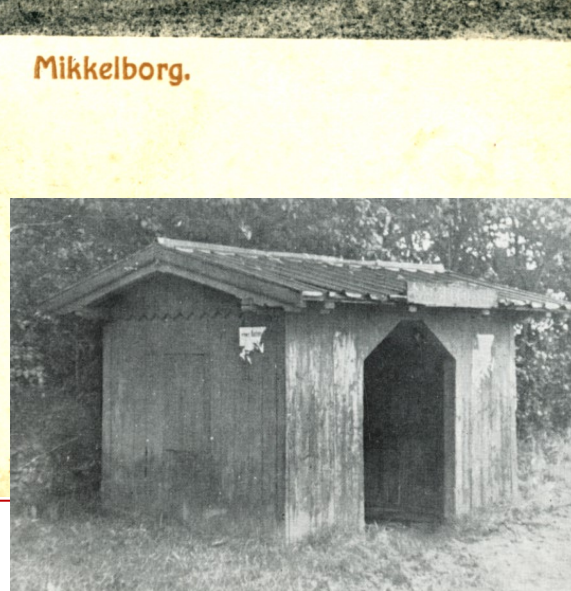
Genforeningen var ikke ubetinget nogen lykkelig begivenhed for Vamdrup; for herefter flyttede i hundredvis af statslige arbejdspladser ved bl.a. DSB, grænsegendarmeri og told sydpå.

I den følelseladende tid var mødet i Slesvig med de danske tog som en forjættelse: *"Ved Rejsby mødte jeg det første danske Jernbanetog, der kom med danske Afstemningsdeltagere. Om det i Dagens Anledning var særligt smykket, erindrer jeg ikke, men alene dette at se Toget med det rød-hvide Baand om Lokomotivets Skorsten, hvor man tidligere kun havde mødt de snavsede, slidte tyske Tog, var som et Led i Landskabets Forvandling fra tysk til dansk"*.

Eller: *"Jævnt og roligt, stille og støt glider de frem ad Jernvejen. Denne støtte Rummel fra de danske Statsbaners Tog ... Den gyder Balsam i de Saar, der har lidt Overlast og er skræmmet. Lyden fra Togene siger: Nu kommer vi gamle Sønderjyder tilbage til vor Barndoms og Ungdoms Hjem fra alle Egne i Danmark, hjem for at give Danmark vor Stemme, hjem for at hjælpe alle Jer, som blev her tilbage og gik Trængelstiden igennem. De kommer for at hjælpe os hjem fra Udlændighedsskaar til Danmark"*.

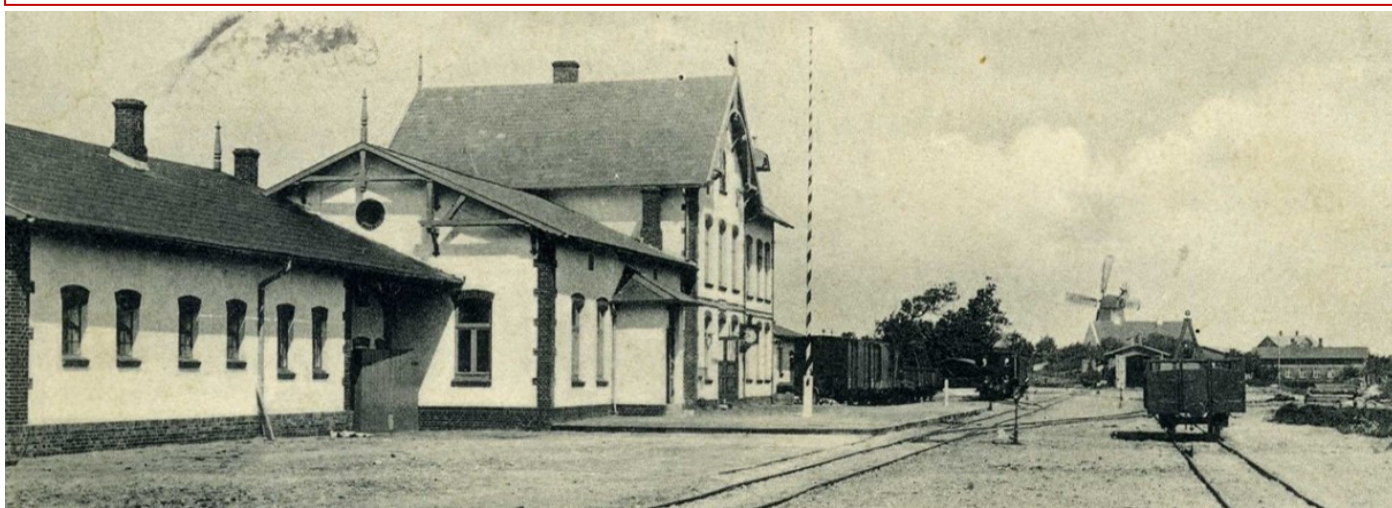
Hvis man skulle videre fra en af de sønderjyske stationsbyer på hovedlinjerne, kunne man fortsætte med de smalsporede amtsbaner, der bredte sig næsten overalt. Hvis man ikke med damperne eller togene endte i den by, hvor man skulle stemme, skulle den enkelte kommune tage sig af resten af transporten.

Hvis man skulle til Skodborg, og man altså ikke selv sørgede for transporten, var der i al fald følgende muligheder: Hvis man kom fra øerne, ville man ombord på en damper være havnet i Haderslev, og herfra kunne man tage amtsbanen, der havde banegård på Jomfrustien, tæt ved havnen, og som via Sommersted og Jels endte i Skodborg. Den ville så i løbet af et par timer og med helt op til 30 km i timen, når det gik vildest til, bringe én frem til banegården i Skodborg, hvis man da ikke af praktiske grunde af hensyn til overnatningen var stået af i Mikkeltborg eller Skodborgskov.

Banegården i Mikkeltborg havde til huse i samme bygning som kroen. I Skodborgskov havde banen kun en holdeplads med et lille skur til ventende passagerer. Salg af billetter og ekspedition af gods skete i et nærliggende bondehus. Efter banens nedlæggelse blev skuret flyttet ud til amtsvejen mellem Skodborg og Jels.

Nederst banegården i Skodborg, set fra sydøst, med preussisk flagstang.

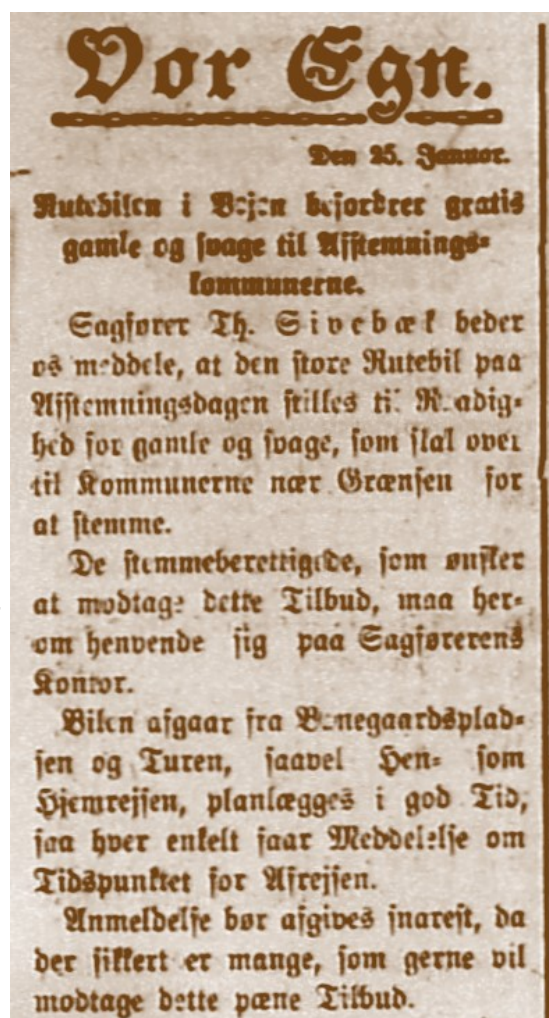

Kom man med DSBs store særtog, kunne man – alt efter hvad der var mest praktisk, og hvorfra man kom – stå af på grænsebanegården Vamdrup eller i Vejen og så på anden vis lade sig transportere frem til sin vært. F.eks. kunne Folkebladet for Vejen, Brørup Holsted og Omegn tirsdag den 10. februar rapportere: *”Med alle Tog, som i Løbet af Mandagen ankom til Vejen og Brørup fulgte en Mængde Sønderjyder, og lange Vognrækker holdt parat til at køre de fremmede over Grænsen, henholdsvis ved Skodborghus og Foldingbro.”* Andre kom med toget til Sommersted, hvor de kunne stige om fra DSB til amtsbanen og så fortsætte som beskrevet ovenfor.

Som nævnt tidligere kørte der fra København og via Vamdrup til Padborg et særligt tog for ældre, ”svagelige” og mindre søstærke; om der har været skodborgske vælgere med dette, vides ikke; men man kan i al fald nævne, at blandt de i alt ca. 125 tilrejsende vælgere over 60 år kom godt 15 fra steder øst for Lillebælt; nogle af dem var oppe i 70’erne – og det kan da godt være, at enkelte heraf har været med *”de gamles tog”*.¹⁹

Også for dem, der boede lige nord for grænsen, var der transportmuligheder. F.eks. kunne Folkebladet for Vejen, Brørup, Holsted og Omegn den 25. januar fortælle, at sagfører Th. Sivebæk i Vejen fik arrangeret, at *”den store Rutebil”* på afstemningsdagen blev gratis stillet til rådighed for gamle og svage, som skulle over til kommunerne nær grænsen for at stemme.²⁰

Det var en tid, hvor cykler blev mere og mere udbredt, og hvor flere og flere fik bil. Landmænd og mange andre havde hestevogne. På den måde har mange selv sørget for transporten. Især hvis man boede tæt på grænsen.

Vejen umiddelbart nord for Skodborghus-overgangen om morgenen den 10. februar 1920. De danske stemmeberettigede kom også på cykel og gåben. Foto: Niels Kjems, Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Morten Schultz fra Skodborg blev indkaldt som tysk soldat i krigen i 1914, men blev allerede i 1916 fransk krigsfange. Her er han fotograferet i tysk uniform i Oissel i Normandiet 1917.

Han nåede det!

Inden vi går videre med at fortælle, hvordan alle de "almindelige" stemmeberettigede fra Danmark blev modtaget og indkvarteret, skal nævnes en særlig gruppe og heraf specielt én person og hans rejse hjem til afstemningen:

Omkring 4.000 af de sønderjyder, som havde kæmpet i den tyske hær, var havnet i krigsfangenskab - heriblandt også nogle skodborgere. Således nævner ved folketællingen Skodborg den 1. februar 1921 flere krigsfangenskab som deres opholdssted den 1. oktober 1918. Langt de fleste af krigsfangerne var kommet hjem i løbet af 1919, men ikke alle²¹:

I Skodborg har vi et ekstremt eksempel på en, som kom sent hjem, men nåede det: Det drejer sig om Morten Schultz født i Skodborg (Skudstrup, Troldkjærvej 9) den 17. december 1894.

Han havde været med i krigen, var blevet taget til fange i Frankrig og var så sent som den 4. februar 1920 afsejlet fra Rouen med DFDS-damperen "S/S Moskov". Den 8. februar 1920 ankom skibet til Sønderborg.

I flg. tekstuddrag angives et andet navn, "St. Thomas", på skibet, der førte de franske krigsfanger hjem. Iflg. de officielle kilder hed skibet "Moskov".²²

N. 386. Navn	Schultz, Morten Hansen
Fange Nr.	Nr. 3117. P.d. G. Comp. P.d. N. N. 505 Chiv.
Fangelejr	Gruppe 6. Parke grandpavillon de la Lile Moussing
Tropeafdeling	Res. Inf. Regt. Nr. 66, Comp. 4.
Fødselsdato Hjemsted	Skudstrup nr. Skodborg. 17/12, 1894
Zone	I
	Fransk Fange, Frankrig.
	Med. Moskov '8-2-20

Morten Schultz' kartotekskort i Krigsfangekontoret i Det Midlertidige Ministerium for Sønderjydske Anliggender. Her er registreret hans fødselsdato og -sted, fangelejr, militærafdeling, Reserveinfanteriregiment 66, og hans hjemkomst.

I 1978 fortalte Morten Schultz til sine børnebørn om sin deltagelse i verdenskrigen. Beretningen findes i Skodborg Hjemstavnsarkiv, og her følger den del, som handler om hans hjemrejse fra Frankrig:

Dagen kom, hvor vi alle måtte rejse hjem. Det var den 28. januar 1920 om aftenen; der blev givet besked i alle barakker, at de, der var fra første og anden zone i Sønderjylland, dagen efter skulle melde sig i skrivestuen. Vi kom samme dag til en by, som hed Lille, der blev alle sønderjyder fra hele Frankrig samlet, 640 mand i alt. Vi var der et par dage, vi fik rent undertøj og en farvet fransk uniform, som jeg ikke kunne få knuppet, spidsbukser med vikkelgamacher og en kasket, som måtte sprækkes op bagi, for at jeg kunne holde den på hovedet.

Derfra kom vi til havnebyen Rouen, hvor vi blev forhørt af en dansk konsul. Onsdag d. 4. februar gik vi ombord på skibet St. Thomas, hvor der var dækket bord med dobbelte tallerkner med tilhørende spisebestik, det var noget helt nyt for os. Vi kom ud til Le Havre og ned gennem den engelske kanal, over Nordsøen, uden om Skagen, ned gennem Storebælt og så ind til Sønderborg. De første par dage, vi sejlede, spiste vi i to hold. Men da vi var i Nordsøen, gav det storm, da sad der kun en enkelt hist og her ved bordene, resten var syge, søsyge. Jeg skal love for, at der blev ofret.

Jeg så, hvordan nogle fiskekuttere dansede på bølgerne. Havde jeg været med der, så var jeg nok også ble-

vet søsyg. De, som ikke fejlede noget, skulle hjælpe til med at vaske op. Jeg stod sammen med en lille skibsdreng, det var hans første langtur. Han var så syg, at jeg havde helt ondt af ham, og så var det lige ved, at jeg også selv skulle ofre.

Det blev aften, og jeg tog et stykke tørt brød og gik til køjs, jeg stemte knæene mod den ene side af køjen og ryggen mod den anden, så jeg ikke kunne rulle. Om morgenen, da jeg blev vågen, kunne man se Skagens fyr.

Ankomst til Danmark

Vi kom velbeholdne ind til Sønderborg havn. Det var smukt at se alle dannebrogsslag både på landet og i byen. Samtidig med, at vi sejlede ind, kom der også et skib med stemmeberettigede fra København. På kajen stod danske spejdere og sang og spillede: Kong Christian stod ved højen mast. Og det tyske Jugendwehr sang Deutschland über alles.

Vi kravlede ned ad en rebstige, der stod nogle mænd, som spurgte, hvor jeg kom fra. Jeg sagde: "A æ fra Skodborg". "Så skal du over til os", sagde de. Jeg sagde: "Bare jeg kommer hjem".

Der var vist flest tyskere, de gik så over til den anden side. Der var godt 200, som stod af i Sønderborg, de

Dampskibet Moskva i havnen i Sønderborg. Det kongelige Bibliotek.²³

andre sejlede med til Flensborg.

Det gik med musik gennem byen til et lokale et eller andet sted. Der var rejst æresporte forskellige steder, dem, tyskerne havde rejst, gik danskerne udenom, og tyskerne gik også uden om de danske æresporte.

På hotellet gav det middag, ved hver kuvert lå der en lille pose med fem cigaretter. Der blev holdt taler og sunget danske sange. Det har nok været nogle af byens spidse borgere, som holdt taler, hvad de sagde, kan jeg ikke huske, men festligt blev det i hvert fald. Hen på eftermiddagen blev vi ført hen til en stor forretning, hvor vi fik udleveret en klædning og 300 mark af Det Sønderjydske Forbund [Fond].

Hjemkomst til Skodborg

Der gik ingen tog til Tinglev, men vi var tre mand,

som skulle nordpå, og vi kom så med en damper til Åbenrå. Der fik vi gratis kaffe på et landbohjem, og derfra gik der tog til Rødekro. Der skiltes vi så, jeg husker ikke, hvor de to andre skulle hen, men jeg havde forbindelse nordpå. Jeg stod af toget i Farris om natten mellem d. 8. og 9. februar klokken halv tolv. Så gik det til fods efter Skudstrupmark, og det gik stærkt. Da jeg kom hjem, bankede jeg på bror Johannes' vindue. Han sagde: "*Hvem er det?*" "*Det er mig, Morten.*" Ja, han skulle straks komme og lukke op, far og mor kom også op. Far sagde: "*Jeg synes, du er blevet så lille*", men det kom nok af, at tøjet var for småt. Der blev glæde i vores gamle hjem.

Tirsdag på afstemningsdagen var jeg med til at stemme os hjem til gamle Danmark. Det vil jeg nu ikke skrive så meget om."

Morten Schultz er ikke nævnt på indkvarteringslisten, men opgivet på valglisten som nr. 607 og med bolig i Skudstrup. Når han kan være med på valglisten, må man have vidst - eller i al fald forventet - at han ville komme hjem. Og han nåede det - men det var meget tæt på - og DFDS' Moskows rejse 4. - 8. februar 1920 var formentlig den sidste danske søtransport af krigsfanger.^{23b}

Når de danske stemmeberettigede den 10. februar 1920 nordfra passerede det danske toldsted ved Skodborghus, skulle de gennem denne æresport og flagallé på vejen ned mod Kongeåen. Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Se også billederne på følgende sider og teksten om indskriften. Mærkeligt nok ser det ud til, at der er et Dannebrog på himlen i øverste venstre hjørne. Måske var der et flag "sluppet løs" i det voldsomme vejr, som var på dagen?

Modtagelsen af de hjemvendte - og indkvartering

Afstemningen og genforeningstiden er en af de allerstørste begivenheder i Danmarkshistorien, og transporten, der knyttede sig hertil, havde den største interesse: Havnearealerne, hvorfra og hvortil damperne med de stemmeberettigede skulle sejle, var fyldt med mennesker, der ville overvære begivenheden – der var æresporte, hurraråb, sang og musik. I et vist omfang gjaldt det også stationerne, hvor togene ankom. Dette gjaldt endog i Vejen, der jo ikke lå i Sønderjylland, men var en station, hvor en del ville stå af togene for at bevæge sig sydpå til de forskellige afstemningssteder: *”Da jeg kom til Vejen, var byen smykket. Særlig banegården var smykket med guirlander og flag. Og der var rejst en æresport for dem, der skulle komme med toget, og flagallé fra banegården og helt ud af byen. Ved korsvejen ved Skodborghus var rejst en smuk æresport over vejen med indskrift: ”Her går vejen fremad mod syd”.*²⁴

Ved de vigtigste grænseovergange mod nord var der opsat æresporte. F.eks. blev de, der kom nordfra og skulle over Kongeåen ved Skodborghus, modtaget af en flagallé, der gik helt fra Skodborghus kro ved Kolding-Ribevejen og frem til selve grænsen. Ud for det danske toldsted, der lå lidt nord for grænsen, var der rejst en æresport, hvorpå Dannebrog vajede sammen med et norsk og et svensk flag. På nordsiden var en in-

skription: *”1864 - 1920 Nordens Grænsepæl rykker atter frem mod Syd”*. Dette var inspireret af teksten på Magnusstenen i Skibelund Krat: *”Unde Gud din Kongesjæl at se Nordens Grænsepæl atter rykket frem mod Syd”*. På sydsiden stod: *”1864 - 1920 Atter det Skilte bøjer sig sammen”*.

På selve grænsen, på Kongeåens sydside, var der endnu en æresport, nu med indskriften *”Nu kalder Danmark på sine Børn, farvel for evigt du tyske Ørn”*.

Fotos fra Skodborghus-overgangen den 10. februar 1920.

På denne side ses æresporten ved det danske toldsted fra syd og sydøst.

På det øverste billede, taget af Niels Kjems (Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig), har tolderen endnu ikke fået splitflaget hejst - eller også er det blæst bort.

Nederst ses, at der har været en del danske myndighedspersoner til stede, i al fald både tolder, statspoliti og grænsegendarmere. Man har dog ikke ment, at der ville blive brug for tungere bevæbning.

På følgende side ses det sidste stykke vej fra nord ned mod grænsen, og æresporten, som var placeret lige

uden for broen; d.v.s. strengt taget på tysk grund.

Øverst: Grænsesten nr. 57 anes på åens bred til højre for vejen. Midt imellem de to personer ses de tyske grænsevagters læskur; til venstre for æresporten: den preussiske grænsepæl. Det er usikkert, om flaget er hejst ved det tyske toldsted til venstre i billedet. På engen til venstre ligger pigtrådsafspærringen, der havde kunnet spærre overgangen på dansk side under de kaotiske forhold før og efter Verdenskrigens slutning. Nederst broen fotograferet fra sydvest, fra engen på tysk side, af Niels Kjems (Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig).

Den 13. februar 1920 bragte Folkebladet for Vejen, Brørup, Holsted og Omegn et af sine meget sjældne billeder, nemlig af Kongeågrænsen set sydfra den 10. februar - på æresporten vajer ud over Dannebrog også den franske Trikoløre og britiske Union Jack.

Ole Jens Olesen, der var født i Skodborg i 1868, men nu var slagteridirektør i Slagelse, kom tilbage for at stemme. Bagefter fortalte han til Sorø Amts-Tidende den 12. februar 1920 bl.a.:

"Allerede paa Vejen St. slog Feststemningen os i Møde. Der flagedes stærkt i Byen, og ved Viadukten var der rejst en Æresport med Indskrift: "Hjælp Ledet i Lave!". Paa Banegaarden var der mødt mange Mennesker, og i flag- og grøntsmykkede Vogne kørte vi til Skodborghus. Det var et stolt Syn i det smukke Vejr at se den rige Flagsmykning overalt. Den kulminerede paa det stykke

Vej, der er fra Skodborghus til Grænsen, hvor Landevejen var en eneste Flagalle, der var 1 Kilometer lang.

Ved Kongeaaen var der rejst to store Æresporte, smykket med Flag og Guirlander.

Men det var dog først, da vi kom over paa sønderjydsk Grund, at vi for Alvor saa Festen og Udsmykningen. Hver eneste Gaard, ja selv det mindste Hus heroppe havde sin Flagstang med et splinternyt Dannebrog. Og ved Landevejene var der rejst den ene Æresport ved Siden af den anden. De Folk, hvis Gaarde laa midt paa Marken, havde to Æresporte, en ved Landevejen, hvor deres Vej drejede fra og en oppe ved Gaarden. Og desuden var mange Stuehuse pyntet med Grønt og Smaaflag."

Det havde været en kæmpe stor logistisk opgave at arrangere rejserne for de godt 17.000 danskere, som rejste hjem for at stemme i zone 1.²⁶ Lokalt var opgaven med at finde overnatning til de mange ikke mindre. Der er mange historier om, hvordan man rundt omkring i hjemmene rykkede sammen - flere i sengene, nogle ud i karlekammeret eller i stalden for at give plads til alle gæsterne. Man kan være ret sikker på, at der i nætterne mellem den 9. og den 11. februar nærmest ikke har været en ledig seng at opdrive i Sønderjylland.²⁷

I Skodborg havde beboerne allerede på et møde afholdt søndag den 11. januar nedsat et indkvarteringsudvalg, som skulle sørge for at skaffe de nødvendige sengepladser - i al fald til de danske gæster. Udvalget kom til at bestå af gårdejer Jens Hørlück, købmand Hollensen, gårdejer O. Blom, Johan Lund., H. J. Jørgensen, Peter Schøning (formand), Andreas Dall, Jens Bojsen, Chr. H. Lund, Hans Chr. Nicolajsen, Hans Backmann og Jacob Brink.²⁸

Som noget ganske enestående er flere af udvalgets lister bevaret i Skodborg Hjemstavnsarkiv. Derfor er det muligt at fortælle nærmere om indkvarteringen.

Johan Peter Schøning (1867 - 1936). Ejede fra 1917 til sin død gården "Bjerggaardsminde" (Haderslevvej 2). Han var stærkt optaget af det dansknationale arbejde og gjorde et stort arbejde for agitationen før valgene i den tyske tid - noget, som han også blev chikaneret for. Mangeårigt medlem af bestyrelsen for Skodborg Andelsmejeri. I 1920 formand for både afstemningsudvalget og indkvarteringsudvalget.

Indkvarteringslisterne er sammen med lister over stemmeberettigede afleveret til arkivet af Harald Schøning, søn af Peter Schøning, der var formand for både indkvarteringsudvalget og for selve afstemningsbestyrelsen.²⁹ Så listernes proveniens er uden tvivl i fineste orden. Alligevel skal man ved brugen af dem overveje nogle ting:

Sættet med indkvarteringslisterne omfatter både en oversigt over de indkvarterede med angivelse af navn, hjemby, fødselsdato og indkvarteringsvært og en oversigt over værterne og deres indkvarterede gæster. Listerne var et arbejdsredskab til brug ved planlægningen forud for afstemningen og ikke en afrapportering af, hvor gæsterne faktisk boede, og at de faktisk indfandt sig.

Indkvarteringslisterne omfatter 520 gæster. Heraf har 437 (danske) gæster fået tildelt værter. I 73 tilfælde er der under "Vært" blot angivet: "tysk". Så indkvarteringsudvalget har ikke fundet værter til de tyske tilrejsende. Det har de lokale tysksindede selv måttet finde ud af; men mon ikke en del har fundet plads på de to domænegårde, på toldstedet og hos skolelærerne på de tre skoler?

Hvis man ser nøjere på de enkelte indførelser, finder man, at der er enkelte dubletter, en enkelt vælger angives at være død, og nogle skulle i virkeligheden ikke stemme i Skodborg, men et andet sted.

Det skal også tages med i betragtning, at en del af de tilrejsende ikke kom langvejsfra: F.eks. havde ca. 50 på indkvarteringslisten adresse i Vejen og 31 i Vamdrup; med en vis forsigtighed kan angives, at måske i omegnen af 150 personer havde 25 km eller mindre at rejse. Om alle disse har benyttet sig af noget værtskab i

Sidste side af indkvarteringslisterne i Skodborg. I listerne angives navnet på den stemmeberettigede, hans aktuelle hjemsted, fødselsdato, og indkvarteringsværten. Det har ikke været en opgave for dem, der har ført disse lister at finde opholdssted for de tyske tilrejsende - de er blot opgivne som tyskere.

Hvis man ser nøjere på de enkelte indførelser, fremgår det, at der er enkelte dubletter, så det samlede antal har været lavere end 520.

De stemmeberettigede skulle føres på fire forskellige lister - den sidste, "Liste 4", som nævnes i rubrikken for nr. 518, omfattede personer, der ikke var født i afstemningsområdet, men som havde haft bopæl i det før den 1. januar 1900, og var blevet udvist derfra af de tyske myndigheder. Dette har så været skæbnen for de tre sidste mænd på indkvarteringslisten, og de er nu i deres relativt høje alder vendt tilbage til det sogn, hvorfra de blev udvist, for at afgive deres stemme... Man behøver vist ikke at gætte mange gange på, hvilken stemmeseddel de lagde i afstemningskuverten.

No.	Name - Navn	Wohnort (Strasse u. Hausnummer) Bopæl (Gade og Hausnummer)	Geburtsjahr u. -dag Fødselsaar og -dag	Geburtsort Fødested	hat gestimmt har stemt
57 ¹	Shurling Marie	Woburn	1864 31.7.	Woburn	✓
57 ²	Andersen Hans Peter	Vejen	1863 15.9.	Anders Thibstvej	✓
57 ³	Quer Nikolaj Petrus	Højrup	1868 9.3.	Højrup	✓
57 ⁴	Miesemann Carl	Sargentin Hobro	1862 4.3.	Agde	✓
57 ⁵	Nielsen Sara Elisabeth	Grandsby	1877 29.11.	Nielsen	✓
57 ⁶	Nielsen Catharine	Gørding	1855 26.2.	Nielsen	✓
57 ⁷	Madsen Balthasar	Holsted	1893 14.3.	Madsen	✓
57 ⁸	Carstens Jørgen Johannes	Ferose	1891 2.2.	Carstens	✓
57 ⁹	Lind Eduard	Vejen	1849 19.6.	Lind	✓
520	Nielsen Niels As	Vejen	1857 27.1.	Nielsen	✓

Skodborg, eller de blot har aflagt byen et besøg i den tid, som det tog at stemme, vides ikke. Man kan dog godt forestille sig, at også en del af dem, som boede tæt på Skodborg, har overnattet der op til afstemningsdagen for at være med fra morgenstunden, og at endnu flere af dem er blevet i byen natten mellem den 10. og 11. februar for at være med til festerne og følge med i valgresultaterne.

Endelig har der været et antal personer, som ganske vist har fået sig opført på valglisterne, men som alligevel - p.g.a. sygdom eller andre årsager - ikke mødte op og stemte.

Der endte med at være ca. 455 tilrejsende til afstemningen i Skodborg - heraf ca. 66 tyske.³⁰

Men hvis vi for et øjeblik ser bort fra de forskellige modifikationer og holder os til listernes 520 tilrejsende med fast adresse uden for Sønderjylland, så fik 73 af dem som nævnt tyske værter, mens 437 danske gæster, hvoraf enkelte faktisk havde adresse i Tyskland, blev fordelt på 183 danske værter: 1 - 11 gæster pr. vært, flest hos Jens Hørlück, hvor bl.a. provst Chr. Peter Beck, Kollerup, som prædikede i kirken på afstemningsdagen, var indkvarteret.

Jens Hørlück, der var født i Rurup i 1879, købte i 1905 en af Skodborgs ældste og største gårde, Skatkær, der i de foregående ca. 66 år havde været på tysksindedes hænder - herunder amtsforstander Meyers. Både hovedbygning og avlsbygninger brændte i løbet af 1920'erne. Men omkring 1920 så gården ud som på billedet - mon ikke, at der har været plads til de mange gæster?

Hos enkefru Tonnesen i Skodborgskov (Jels Skovvej 22), moren til Margrethe Bull, som vi kommer til om et øjeblik, overnattede iflg. listerne tre, nemlig en Karen Petrine Larsen fra København, en Elsebeth Petersen fra Vejen og en Anne Stigaard fra Gudum, der hørte til Margrethe Bulls fars familie. - Så med datteren Margrethe hjemme har der været en del damer i husmandsstedet.

I øvrigt hed den ældste tilrejsende til Skodborg Chresten Kjær; han havde siden 1857 boet i Roust i Grimstrup sogn, lidt sydøst for Varde, men var født i Skodborg den 4. april 1830 og var altså nu tæt på 90 år gammel. Så han kunne have været med både i 1848-50 og i 1863-64.³¹ - Han blev indkvarteret hos Peter Møller i Skodborgs nordøstkvarter (på ejendommen for den senere planteskole), relativt tæt på banegård og afstemningssted, sammen med tre andre, som også var godt oppe i årene, nemlig tre søskende, der var født i Skodborg mellem 1840 og 1850. De tre, Jens C. Due (f. 19. december 1840), Anne Elsebeth Due (f. 28. juni 1846) og Kirstine Due (f. 5. februar 1850) var børn af gårdmand Niels Peter Due og hans hustru Maren Paa-ske på Røjgaard (Lundsgårdsvej 5). Specielt om Jens C. Due kan nævnes, at han var far til Peter Møllers kone, Kirstine, og han havde deltaget i 1864-krigen, havde været med ved Dybbøl og havde opteret dansk stats-

borgerskab herefter. I 1920 boede han i Vandrup.

Det kunne være interessant yderligere at grave sig ned i hver enkelt af de tilrejsendes liv og levned; men det ligger uden for hensigten med denne artikel. Ovenstående var blot nogle eksempler blandt mange skæbner. Dog yderligere en form for indikation: Den 1. december 1885 blev der holdt folketælling i Slesvig, og kortene med data på danske statsborgere er tilgængelige. På dette tidspunkt var der i alt 522 personer med dansk statsborgerskab i folketællingen for Skodborg- altså i praksis især optanter og tjenestefolk. Heraf var 254 mænd og 268 kvinder. Nogle af disse var naturligvis døde i mellemtiden, nogle var blevet boende i Slesvig - enten i Skodborg eller et andet sted; men en del af dem havde måttet udvandre - evt. fordi de var blevet udvist specielt i Köllerperioden. Af disse kom nu 29 mænd og et ukendt antal kvinder tilbage for at stemme i Skodborg for på denne måde at gøre deres til forbedring af situationen. Desuden kan nævnes, at mindst 13 af de tilrejsende skodborgere havde været desertører i Verdenskrigen.³²

Peter Møllers gård (Skodborg Møllegade 6, nedrevet), hvor fire tilrejsende stemmeberettigede blev indkvarteret i februar 1920.

I Skodborg sogn var der ved Folketællingen den 1. februar 1921 ca. 320 husstande, så når man tager i betragtning, at nogle steder har været så små, så der ikke på rimelig vis kunne indkvarteres gæster her, og at der var op imod 183 danske og måske højst 20 tyske værtskaber, må man sige, at også Skodborg var godt belagt.

Det er desuden ganske tankevækkende, at i Skodborg blev der afgivet 1.156 gyldige stemmer, og op imod 500 heraf kom fra tilrejsende - dette siger bl.a. noget om den udvandring, som i de foregående 56 år havde fundet sted. Og så kom de tilrejsende vælgere endda - med en enkelt svensk undtagelse - kun fra Tyskland og Danmark - hvordan ville det ikke have set ud, hvis alle de, der var udvandret til USA, Canada eller Australien, kunne være taget hjem for at stemme?³³

Ole Jensen Olesen, den Skodborgfødte slagteridirektør i Slagelse, der er nævnt ovenfor, og som var indkvarteret hos Jens Bruun, fortalte om modtagelsen: *"Den Hjertevarme, vi Vælgere nordfra mødte i de enkelte Hjem, var stærk og ægte. Beboerne var saa glade for den Støtte, vi vilde yde dem, og Glæden gav sig Udslag paa mange Maader. Navnlig vidste de ikke alt det, de ønskede at dække op for os. De maa have spinket og sparet for at kunne stille os over for den store Rigdom af Mad, vi blev. Vi fortalte, at det i Danmark var indprentet os selv at tage Mad med, men vi fik til Svar: "Ja, I ku' bar' ha' prøvet 'et!"*"

LEGITIMATIONSSCHEIN — LEGITIMATIONSBEVIS

Hierdurch wird bescheinigt, dass

Herved attesteres, at

Inger Margrethe Bull

geboren den _____ in _____

født den *29/1 1897* i *Skodborgshov*

wohnhaft in *Langelands Folkehøjskole i Rudkøbing*

bosat i _____ in den Abstimmungslisten der Gemeinde (Stadt, Bezirk)

er opført i Afstemningslisterne i

Skodborg.

Herved attesteres, at indehaveren af dette Legitimationsbevis er den paa vedkæftede Fotografii fremstillede Person.

d. *4/2 1920.*

unter der Nummer

Kommune (By, Distrikt) under Nr. *67. L. I*

eingetragen ist.

Siegel
Segl

[Signature]

Skodborg den *26/1* 19 *20*

Peter Schønning
Vorsitzender des Abstimmungsausschusses.
Formand for Afstemningsudvalget.

Unterschrift — Underskrift

DIESER SCHEIN GILT ALS PASS. — DETTE BEVIS GÆLDER SOM PAS.

Inger Margrethe Bulls legitimationsbevis til afstemningen den 10. februar 1920. Formanden for afstemningsudvalget i Skodborg, Peter Schønning, har skrevet under på, at Inger Margrethe Bull, født i Skodborg den 29. januar 1897, p.t. bosat på Langelands Højskole i Rudkøbing, er optaget som nr. 67 på stemmeliste 1 d.v.s. listen med personer født og hjemmehørende i Skodborg. Portrættet er verificeret af politimesteren i Rudkøbing. Dette dokument fungerede som pas og gav Margrethe Bull ret til at stemme i Skodborg.

Margrethe Bull

Ud over de tilrejsende med permanent adresse uden for sognet, har der også været et antal vælgere, der godt nok for tiden havde bopæl uden for sognet, men egentlig hørte hjemme i Skodborg – f.eks. personer, der gik på landbrugsskole eller højskole, eller som var ude at tjene i Danmark. Et eksempel findes i det følgende:

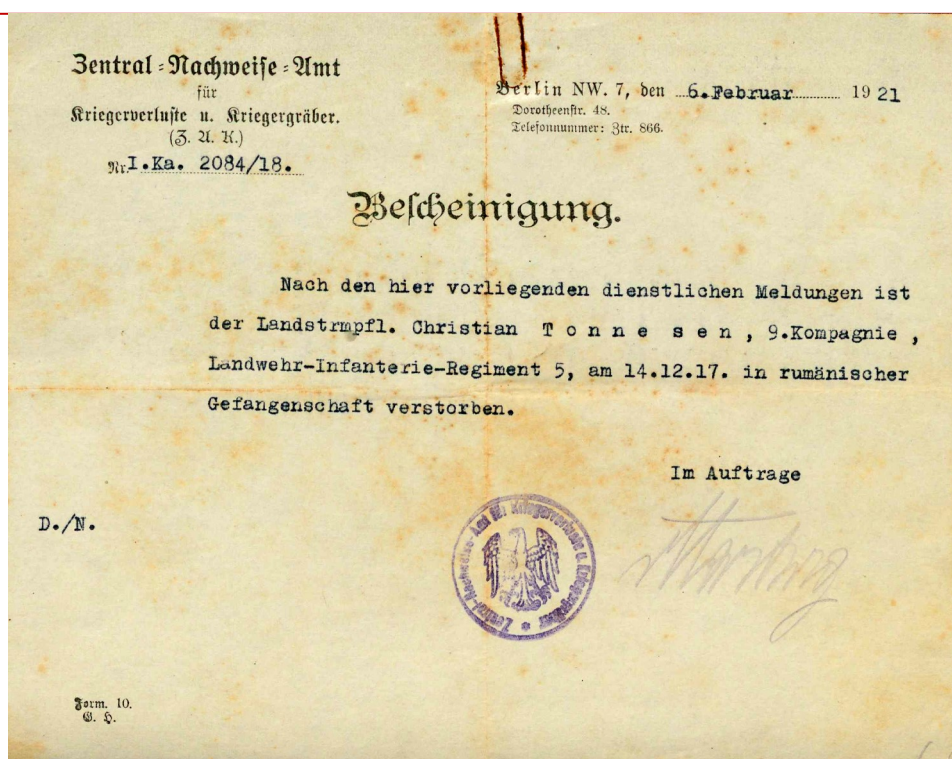
Pigen, som nedenfor fortæller om sin rejse til afstemningen i Skodborg i 1920 og om selve afstemningsaftenen, var døbt Inger Margrethe Bull; hun var født den 29. januar 1897 som datter af parcellist Hans Peter Sørensen Bull, Skodborgskov (nu Jels Skovvej 22) og hans hustru Elsbeth Chatrine, født Lund. Faren døde imidlertid allerede, da Margrethe var 10 år gammel – han havde omkring den 3. oktober 1908 begået selvmord ved at hænge sig i skoven. To år senere (den 11. november 1910) giftede enken sig igen – nu med Chresten Madsen Tonnesen, der var landmand i Skodborg og åbenbart nu flyttede ind på gården i Skodborgskov. Heller ikke dette blev noget langt forhold, da Chresten i verdenskrigen døde i rumænsk fangenskab omkring årsskiftet 1917/18.³⁴

Dødsattesten for Inger Margrethes stedfar, Chresten Madsen Tonnesen. Attesten er udstedt af den centrale myndighed for dokumentation af mistede i krigen og krigergrave i Berlin i februar 1921 og sendt til pastor Christiansen i Skodborg.

Teksten lyder i oversættelse: ”Efter de her foreliggende tjenstlige meldinger er Landsturm-pflichtig Christian Tonnesen, 9. kompagni af Landwehr-Infanterie-Regiment 5, død den 14. 12. 17 i rumænsk fangenskab.”

Attesten er formodentlig indhentet til brug i forbindelse med ansøgning om erstatning.

Mandens død blev omtalt i aviser den 20. august 1918 (Ribe St.T.). Vi kender ikke de nærmere omstændigheder; men der må i familien have været en meget lang periode med usikkerhed om mandens skæbne. Arkivet for Skodborg Personregisterfører i Rigsarkivet Aabenraa.

Indtrykket var, at Elsbeth havde haft megen modgang, og at hendes ejendom ikke havde givet nogen videre indtægt under krigen.³⁵

Ved folketællingen i 1921, den første efter genforeningen, boede enken sammen med sin 18-årige søn, Bertel Bull, en tjenestepige og et plejebarn på gården. I øvrigt giftede Margrethes mor sig igen i 1920erne med Søren Fredsted Hansen, der var enkemand og havde gården ”Kornvang”.³⁶

Margrethe blev konfirmeret i april 1911, og hvad hun har foretaget sig umiddelbart herefter, har vi ikke megen viden om. Hun har ikke været på efterskole³⁷, har muligvis været ude at tjene; men kan sagtens også have været blevet hjemme på gården, hvor der efter stedfarens indkaldelse og senere død kunne være brug for al den hjælp og arbejdskraft, som kunne skaffes.

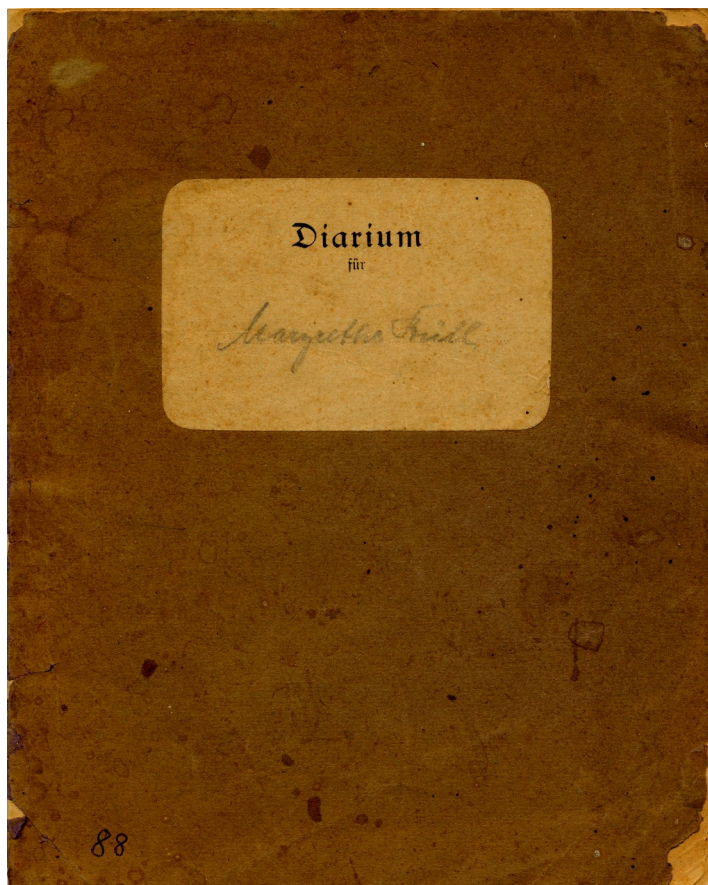
Fra november 1919 til ultimo april 1920 var hun med støtte fra Den nordslesvigske Skoleforening elev på Rudkøbing Folkehøjskole, og det var formentlig Skoleforeningen, der havde anvist højskolen, som i øvrigt annoncerede i f.eks. dagbladet Dannevirke.³⁸

Så det var herfra, hun skulle hjem til Skodborg for at stemme den 10. februar 1920. Som reglerne var, havde også hun fået de særlige legitimationspapirer og fri rejse til afstemningsstedet, selv om hun på valglisten stod opført med adresse i Skodborg.

Om Margrethes videre liv kan kort fortælles, at hun i Skodborg Kirke den 11. maj 1923 blev gift med Peder Jensen Sørensen (f. Ølgod 20. september 1882), ungkarl og friskolelærer i Stige (Lumby sogn på Fyn). Året efter brylluppet fik parret i Lumby deres første barn. Engang mellem 1926 og 28 flyttede familien til Sdr. Hygum, hvor manden blev gårdejer, og der tilkom yderligere mindst 7 børn.³⁹ Peder døde i Hygum den 17. april 1966 og Margrethe fulgte efter den 5. januar 1977. Begge ligger begravet på Rødding Fri-menigheds kirkegård.

I et kladdehæfte, mærket ”*Diarium (dagbog) für Margrethe Bull*”, har hun skrevet om afstemningen i Skod-

borg den 10. februar 1920 og rejsen hertil. I hæftet findes andre tekster, som udmærket kunne være kladder til stile skrevet på en højskole: ”*At være mig*” og ”*Ludvig Holberg*”. I øvrigt er hendes sprog forholdsvis korrekt og nuanceret, bogstaverne er ikke særligt præget af, at hun har lært at læse og skrive i en skole, hvor undervisningssproget var tysk og bogstaverne gotiske. Hun bruger ”bolle-å” – egentlig blev det først indført ved retskrivningsreformen i 1948, men specielt i højskolekredse var det helt almindeligt langt tidligere. Et sted i teksten karakteriserer hun en taler som mere eller mindre ”studert”, så hun må have været udsat for nogen, som talte ”studert”...

I Skodborg Hjemstavnsarkiv findes et professionelt atelierfoto af Margrethe Bull sammen med sin (pap-)niece Karen Tonnesen. Noget kunne tyde på, at billedet er taget i august 1919, måske den 11. (jf. påskriften). Hvis dette er rigtigt, ved vi sådan ca., hvordan Margrethe Bull så ud, kort inden hun skrev sin tekst – i al fald, når hun havde sit pæne tøj på.⁴⁰

Rejsen hjem til Afstemning.

Søndag d. 8. Febr. Eftm. Kl. 1.20. gik vi med strålende
"Kinnor ombord på Skibet i Rindkøbing. De fem
Kammerer havde til "Kensup, at tage hjem for at stem-
me. Rejsen gik først til Svendborg. Her misstede
vi tilsyneladende ikke noget, til det Betydnings-
fulde, som i Sønderjylland skulde finde Sted.
Fra Svendborg tog vi videre til Odense. Omkring
4 timer var vi nået hertil. ~~Her~~ Opmærksom-
hed faldede først på de små Gæjderdrumme,
der løb rundt med Plakater hvorpå der stod:
Sønderjylland, som her er ankommeren får
Besked. Og Herdelighed mærkede vi her, hvor
små de kommen de til Stedværende De-
skere var, overfor vi i kendte Sønderjyder
End, efter Ankomsten kom Overretsaufseer
Strarup, lod os velkomme og ind i 1. St.
Kontor. ^{og} videre gav han os Besked om at blive
i Odense til Kl. 10 da der ikke afgik Tog for. ^{han}
Søndag også for, ^{at} vi blev underrettede. Der for

Margrethe Bulls beretning (I): Rejsen hjem til Afstemning

(Let tillempet:) *Søndag d. 8. Febr. Eftm. Kl 1.20 gik vi med strålende Humør ombord på Skibet i Rudkøbing. Vi fem Veninder havde til Hensigt at tage hjem for at stemme. Rejsen gik først til Svendborg. Her mærkede vi tilsyneladende ikke noget til det Betydningsfulde, som i Sønderjylland skulde finde Sted. Fra Svendborg tog vi videre til Odense.*

Omkring 4-Tiden var vi nået hertil. Vor Opmærksomhed fæstedes først på de små Spejderdrengene, der løb rundt med Plakater, hvorpå der stod: Sønderjyder, som her er ankommen, får Besked. I Særdeleshed mærkede vi her, hvor imødekommende de tilstedeværende Danskere var overfor vi ukendte Sønderjyder.

Lidt efter Ankomsten kom Overretssagfører Krarup, bød os velkommen og ind i II Kl. Ventesal. Endvidere gav han os Besked om at blive i Odense til Kl. 10, da der ikke afgik Tog før. Han sørgede også for, at vi blev indkvarterede. Flere fra Byen var mødte og ventede efter for at hente Sønderjyder med hjem.

Sophie T., Anne B. og jeg blev indbudt af Frk. Jensen, som var Lærerinde ved Frk. Hørlyks Skole. Hun boede på 3die Sal sammen med hendes Kusine. Under stor Gæstfrihed blev vi her modtaget.

Efter at have set den praktisk indrettede Drengeskole fra øverst til nederst gik vi ud på Altanen. Her under den Stjerneklare Himmel kunde vi skimte Tårnet af den høje St. Knuds Kirke.

Efter at vi var bleven trakterede med Kaffe begav vi os til Banegården. Stemningen var jo vi skulde til Assens og så blive der Natten over. Da der imidlertid ikke kom så mange Sønderjyder til Odense, som Befolkningen havde ventet, anmodede Overretssagføreren os om at blive her til næste Morgen. Jeg tog så alene med Frk. Jensen tilbage igen, da hun kun havde Soveplads til en Mand. Efter at vi havde drøftet forskelligt, begav vi os til Ro.

Den 1. februar 1920 havde den odenseanske overretssagfører Krarup haft en lille artikel i Fyens Stiftstidende:

Afstemningen i Sønderjylland.

Umiddelbart før Afstemningen vil en Del af de Stemmeberettigede fra Fyen passere Odense, og alle Odense Borgere vil sikkert være enige om, at den ofte lange og besværlige Rejse fra Hjemmet til Afstemningsstedet bør forløbe paa en saa harmonisk og festlig Maade som muligt.

I saa Henseende paatænkes det bl.a. at servere Forfriskninger etc. samt musicere for de Rejsende under deres Ophold paa Odense Station.

Men desuden bliver det nødvendigt at indkvartere 57 Stemmeberettigede som ankommer til Odense den 8. Februar og skal rejse videre over Assens

den næste Dag, og jeg beder allerede nu, paa Foreningen "Sønderjyderne"s Vegne alle, der er villige til at modtage en eller flere Gæster fra den 8. til den 9. Februar, give mig Meddelelse derom, saa Indkvarteringen kan være ordnet i god Tid.

Nærmere Oplysninger vil Fremkomme senere.
Krarup, Overretssagfører

...

Det er en Selvfølge, at vi hellere end gerne tiltræder Overretssagførerens Opfordring - og at vi betragter det som givet, at de omtalte Sønderjyder særdeles let vil finde gæstfrie Landsmænd ogsaa her i Byen.

I øvrigt er al "Anbefaling sikkert ganske overflødig."

Mandag Morgen oprandt med Solskin og godt vejr. Kl. 8.20 skulde Toget gå fra Odense. Overalt var der Liv og Travlhed.

Fra begivenhederne på Odense Banegård på den dag, hvor Margrethe Bulls tog skulle køre herfra til Assens, havde Fyens Stiftstidende en næsten ekstatiske reportage:

Før Afstemningen. – Da Sønderjyderne rejste. – Festlige Øjeblikke.

Allerede Kl. 8,05 afrejste de første Stemmeberettigede fra Odense. Mange Mennesker var mødt paa Banegaarden for at tage Afsked, man vinkede og viftede, med Flag, med Lommetørklæder, med Blomster, og da Toget gled, udløstes Stemningen i et mangefoldigt Hurra.

Dette Tog skulde over Faaborg til Aabenraa og Sønderborg, medens Dagens næste Tog ti Minutter senere afgik over Assens til Haderslev.

Med disse to Tog afrejste ca. 1000 Stemmeberettigede fra Odense og Omegn – og var Afskeden festlig ved det første Togs Afgang, var Stemningen om muligt endnu mere begejstret, da Toget satte sig i Bevægelse.

Et mangestemmigt Hurra og Ordene: Hils dernede! fulgte de hjemvendende glade Sønderjyder, hvis Ansigter lyste af Glæde over, at Timen nu var kommen, da de uden Frygt for tyske Trusler kunde vise deres rette danske Sindelag.

Saa kom de Gennemrejsende, før-

ste Tog Kl. 11.20, hovedsagelig med Ældre.

Vi spurgte en gammel Dame: "Hvorledes er Rejsen gaaet?" Og hun smilede og nikkede: "Brilliant", svarede hun, "med det Maal, vi rejser efter, gaar Turen altid let."

Da ogsaa dette Tog var kørt, varede det ikke mere end 10 minutter før næste Ekstra-Tog fra Hovedstaden rullede frem – et mægtigt Tog med 6-700 begejstrede Sønderjyder.

Og atter vinkede man, viftede, igen udtaltes de bedste ønsker, og rødhvide Lommetørklæder, Flag og rødhvide Blomster var de Symbo-

ler, der prægede ogsaa dette kun altfor korte Ophold.

For snart blev Afgangssignalet givet, og Toget satte sig langsomt i Bevægelse.

Og fra Kupé til Kupé, det lange Tog igennem, brusede Raabene, Hilsenerne, alle de gode Ønsker: Hurra for Danmark, vort Fædreland, et Leve for vort ældgamle Slesvig.

Vi, der stod tilbage, havde blot eet at gøre: med blottede Hoveder saa vi Toget svinde, med alle disse vinkende, begejstrede Landsmænd. Toget, der skulde mod Syd, mod Slesvig – mod det nye og samlede Danmark

Ved hver Station, vi kører forbi, ser vi Dannebrogflagene hejste. Hurraråbene bruser mægtig ud over Banegårdspladserne. –

Kl. 10. når vi endelig Assens. Ved Synet af den enestående Dannebrogspyntede By, måtte man studse. Et Orkester tog her imod os med forskellige Nationalsange. En stor Del af Assens Befolkning ledsagede os til Havnepladsen. I Spidsen foran gik Orkesteret og spillede "Dengang jeg drog afsted" o.s.v. –

Imidlertid fik vi Øje på en Æresport, som vi skal igennem. Over samme står der skrevet med store røde Bogstaver: "Nu er Dagen der, vi vil hjem." Under Dannebrogene, der vajer fra begge Sider over os, går vi langsomt fremad. Atter skal vi igennem en Æresport med følgende Inskription: "Sønderjylland vundet det er Kampens Mål".

Under stort Besvær når vi endelig ind på Havnepladsen. For dem af de tilstedeværende, der ikke havde Stemmeret, blev der afspærret, indtil de Stemmeberettigede er om Bord.

Fotos fra havnen i Assens i februar 1920. Lokalhistorisk arkiv for Assens.

Efter at have forevist vort Legitimationskort gik vi om Bord på Skibet Stærkodder. Samme skulde gå til Haderslev. Desuden går en til Aabenraa og en ditto til Sønderborg. Musikken spillede flere Fædrelandssange. Alt blev nu gjort klar til Afsejlingen. Lidt efter gled vi under rungende Hurra ud af Havnen. Til "Farvel" spillede Orkestret den smukke Sang: "Der er et yndigt Land". Lige så længe vi kunde Øjne Assens, vinkede både store og små med Dannebrogslag.

DSBs isbryderdamper "Stærkodder" ved midtermolen i Assens Havn - fyldt med stemmeberettigede på vej mod Haderslev. Lokalthistorisk Arkiv for Assens.

Fra Fyens Stiftstidendes Assensredaktion kunne berettes:

Sønderjydernes Afrejse.

Med Toget Kl. 9.15 og et Ekstratog ½ Time senere ankom hertil i Formiddags ca. 750 Stemmeberettigede.

De modtoges paa Banegaarden

med Musik, og paa Vejen til Havnen var der rejst flere Æresporte. Paa Havnepladsen havde der samlet sig flere Tusind Mennesker, som modtog Gæsterne med Hurraab og Fædrelandssange.

Borgmester Strøyberg udbragte et "Leve vore sønderjydske Venner", hvorefter de tre flagsmykkede Skibe gled ud af Havnen for at sejle til Haderslev.

Margrethe Bulls rejse fra Assens til Skodborg

Desværre slutter Margrethe Bull her sin beretning om selve rejsen; men vi vil ikke efterlade hende på dækket af *"Stærkodder"* på Lillebælt, lidt uden for Assens, men vil forsøge at rekonstruere resten af vejen hjem til Skodborg:

Den godt 50 m lange og 8 m brede *"Stærkodder"* var en såkaldt isbryderfærge, der tilhørte DSB. Den var blevet leveret samtidig med, at de første jernbanefærger blev indsat på Storebælt, altså i 1883.⁴¹ Så den nyeste model blandt færgerne var den altså ikke. Egentlig hørte den til Storebæltsoverfarten; men her i det milde februar 1920 var der ikke udsigt til isdannelse, og trafikken har formodentlig – bortset fra strømmen af sønderjyske vælgere – været begrænset, så *"Stærkodder"* kunne passende bruges til et par særøverfarter med sønderjyderne. Passagererne har kunnet opholde sig udendørs på dækket, i dækshuset og i nogle saloner under dækket; men under alle omstændigheder har der med ca. 300 passagerer ombord været ret trangt.

Samtidig med *"Stærkodder"* afgik to andre færger fra Assens med kurs mod Haderslev, DSBs hjuldamper *"Ægir"* og haderslevdamperen *"Helene"*. I alt havde de ca. 757 passagerer ombord, heraf skulle 120 til Haderslev By og resten til forskellige andre dele af amtet som f.eks. Skodborg.⁴²

Egentlig kunne de have lagt til i havnen i Aarøsund, hvorfra der gik amtsbanetog ind til Haderslev; men man havde valgt at sejle passagererne direkte til Haderslev havn, så færgerne skulle føres gennem den lange, smalle og snoede Haderslev fjord, hvor sejlrenden på grund af krigen ikke var alt for godt vedligeholdt.⁴³ Det må have været langsommeligt og koncentreret arbejde for DSB-styrmændene, der næppe havde sejlet her tidligere. Antagelig har de været hjulpet af en lods.⁴⁴

"Turen gennem Fjorden er en herlig Oplevelse. ... Hele Egnen langs Fjorden har klædt sig i Festdragt for at hilse de Fremmede. Dannebrog vajer overalt, og fra Bredden jubler og vinker Unge og Gamle – der kippes og hilses med Flagene – fra Land og Skibe vinker man til hinanden, og Festglæden straalere fra alle Ansigter", rapporterede dagbladet Dannevirke.⁴⁵

Den første damper med stemmeberettigede tidligt om morgenen på vej ind gennem Haderslev Fjord - der er delvist dækket af et tyndt lag is. Historisk Arkiv for Haderslev Kommune.

Oversigt over de stemmeberettigedes ankomster til Haderslev. Dagbladet Dannevirke den 28. januar 1920. Margrethe Bull var blandt de ca. 310 passagerer, der sejlede med "Stærkodder", forventet ankomst i Haderslev den 9. februar kl. 12 - 12.50, nævnt nederst til højre.

Til gengæld så man ved ankomsten kun ét tysk flag, nemlig det, som hang på flagstangen ved toldbygningen. Her var den tyske overtoldråd blevet enig med sig selv om, at det nok ikke var i disse dage, at man skulle foretage de store toldeftersyn - også selv om der sikkert var en del at fortolde i de mange pakker, kasser og kufferter, som passagererne kom slæbende med. Heri var byens nykonstituerede danske borgmester og politimester helt enig. Han hed Nicolai Svendsen og havde været redaktør på Dannevirke indtil sin konstituering. Det er fra ham og fra hans avis, vi har beretningen om, hvad der foregik på Haderslev havn, når damperne med de hjemvendte kom ind. Lidt redigeret og sammenskrevet følger den her:⁴⁶

De, der vender hjem for at stemme.
Til Haderslev By og Amt.

1. Fra Sjælland og omliggende Der samt Bornholm.

Efter Listerne kan ventes til Haderslev By	577	
" " " " " " Amt	1719	
	ialt	2296

Der kommer:

8. 2. Kl. 8 Form. med "Malmø" til Haderslev	200	} til den bestfrie Del af Haderslev Amt,
Kl. 8-9 Form. med "Sejmdal" til Haderslev	250	
9. 2. Kl. 3-6 Efterm. med "Malmø" og "Moen" til Haderslev	900	} til Haderslev By og nordensjords Soane (omt mulig Sønderjords)
Kl. 3-6 " " "Maud" til København	606	
Kl. 3-6 " " "Sejmdal" til Haderslev	400	} til Soane omkring Statsbanen.
9. 2. Kl. 3-5 med beregnet Andel i de Gamles Tog	300	
	ialt	2656

2. Fra Fyn og omliggende Der.

Efter Listerne kan ventes til Haderslev By	128	
" " " " " " Amt	635	
	ialt	761

Der ankommer den 9. 2. Kl. 12-12,30 Middag til Haderslev med "Egit"	310	
med "Stærkodder"	310	
med "Delene"	150	
	ialt	770

Allerede lidt over 12 lød Signalet (fra gasværkets fløjte i Haderslev), der fortalte, at det første Skib var passeret Aarøsund, og straks begynder Folk at strømme ned mod Havnen for at være med til Modtagelsen. Flagene vajer atter fra den

lange Række Stænger paa Havnepladsen, og Folk trænger paa fra alle Gader for at være med.

Spejderne og Politiet har faaet en vanskelig Opgave, som næsten er ved at vokse dem over Hovedet.

Det er ikke let at holde en begejstret Folkemængde tilbage, naar den skal modtage sine Gæster, men baade Politiet og Spejderne kæmper tappert... Det gælder jo nemlig om at holde Orden, for at alt skal klappe saa let som muligt.

De tilrejsende vinker fra skibet, og på land danner spejderne kæde for at styre menneskemasserne. Følgende side: Stærkodder er netop ankommet. Trængsel ved skibene. Historisk Arkiv for Haderslev Kommune.

Nu er det første Skib allerede indenfor Vesterris, og man ser, hvorledes Passagererne har taget hver Tomme i Brug for at faa den bedste Plads. Alle Hatte og Lommestørklæder vinker. Langsomt svinger den store Kolos *"Stærkodder"* ind i Havnen og glider hen til Bolværket præcis Klokken 1,10.

Musikken spiller og falder i med *"Der er et yndigt Land"*. Alle Hoveder blottes, og Hurraraabene bruser ud over Pladsen. Solen er listet igennem de tætte Skylag, der først truede med at ødelægge Dagen. Fra Skibet lyser lange Rækker af Flag, og Passagererne svinger med Dannebrogflag.

Det er vanskeligt at fange Op-

mærksomheden, men Købmand Michaelsen byder i korte Ord Gæsterne Velkommen til Sønderjylland... Tak fordi I vil hjælpe os med at stemme Sønderjylland hjem! ... Luften toner af begejstrede Hurraraab - og fra Skibets Ræling taler Borgmester Block, Odense, der er én af de Stemmeberettigede fra Haderslev by... I Morgen skal vi hjælpe Eder og staa ved Eders Side... Hurraerne kvitterer igen.

Saa sættes Landgangsbroen til, og straks entres Skibene af de unge Piger i Nationaldragter, som flokkes om de fremmede for at hæfte en rød-hvid Blomsterrose i deres Frakkeopslag, Dagens og Timens Symbol.

Nu begynder der en Smule Forvirring. Allerede før Landgangsbroen gik ned, er der udvekslet mange Hilsener mellem Folk i Land og de Ombordværende. Men det er langt fra alle, der har været saa heldige at finde deres Gæster, som de jo i mange Tilfælde slet ikke kender.

Fra Landkommunerne er man mødt med dannebrogsmykkede Vogne for at føre de velkomne Hjælpetropper hjem i Triumf...

Allerede inden *"Stærkodder"* er tømt, kommer den næste Damper *"Ægir"*... Musikken spiller i en Uendelighed *"Modersmaal er en himmelsk Lyd"*, *"Jeg vil væрге mit Land"*, og mange flere.

I det farverige Billede, som Solen gyder sin Glans over, færdes franske Soldater med opplantede Bajonetter. De vandrer frem og tilbage i deres hurtige Tempo. Hvad tænker de mon om al denne Fest og Jublen. De forstaar os sikkert. Det er jo kun et Sidestykke, der sker her, til den Jubel, der nylig gik hen over deres eget undertrykte Land, Elsas-Lothringen. Det er dem selv, der har skaffet os Ret i Stedet for Magt i vort eget danske Elsas. Mellem de mange Mennesker øjner

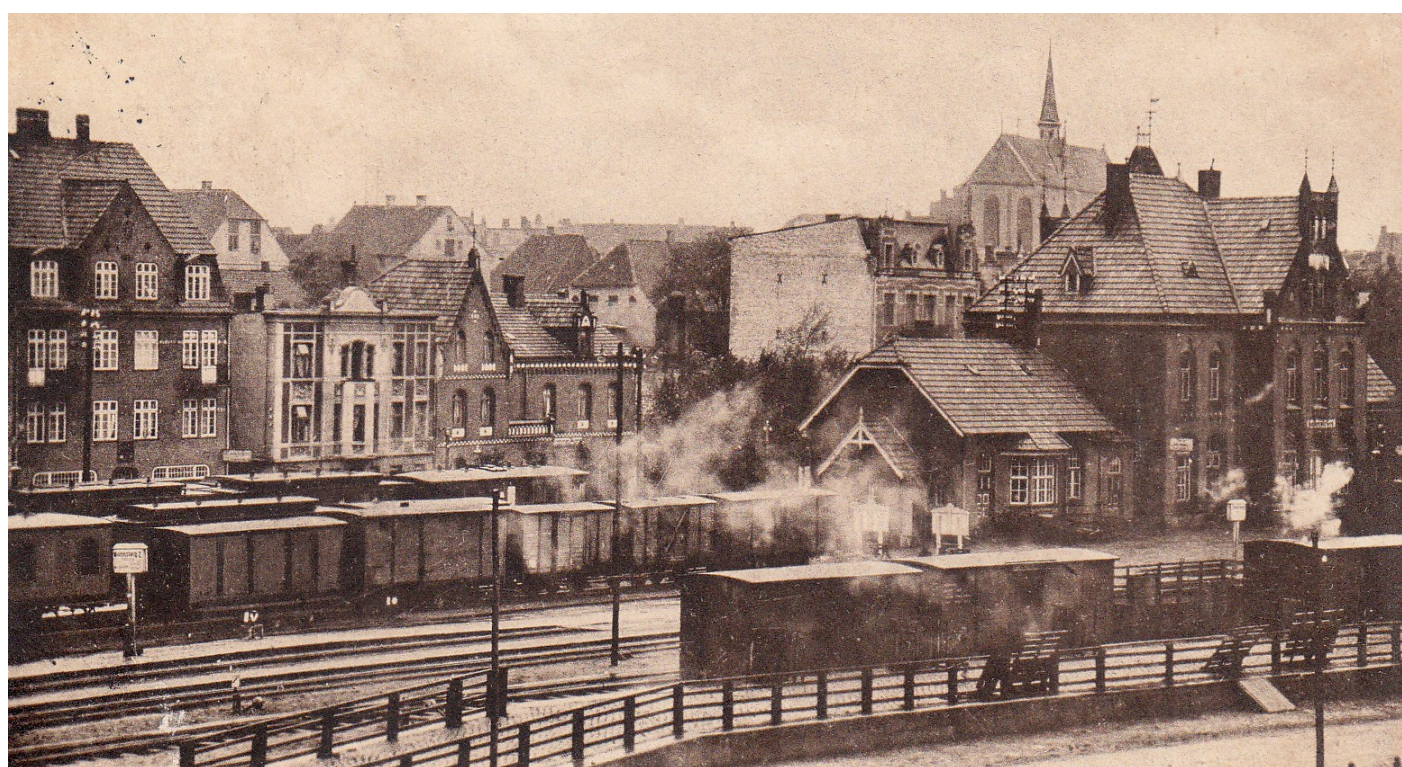
man danske Jernbaneuniformer og røde Postbudefrakker. Det er sikkert første Gang, at de viser sig her.

I stemningsfuldt Optog drager nu hele Menneskemængden langsomt op gennem Byen med Musikken i Spidsen.

Gaderne er fyldt til Trængsel, fra Processionen og fra Vinduer vindes der med Dannebrogslag. Musikken falder i med en gammel Jægermarch og bagefter med *"Den Gang jeg drog af Sted"*.

Toget gaar til Smaabanen, hvorfra Jernbanen fører en Del af Stemme hæren ud til de forskellige Steder, mens andre finder deres Kvarter i Byen og atter andre hentes i de festsmykkede Vogne.

Også her var en Æresport at passere - nu med Indskriften: *"Nu kalder Danmark paa sine Børn, farvel for evigt, du tyske Ørn"*. - Til Stedene var Spejdere for at vejlede de Hundreder, som skulle fortsætte Rejsen.

Haderslev

Am Kleinbahnhof

Øverst: De stemmeberettigede og deres værter på vej ind mod byen.

Nederst: Amtsbanegården i Haderslev ca. 1914-18, set fra Ny Allégade over mod Jomfrustien. Historisk Arkiv for Haderslev Kommune.

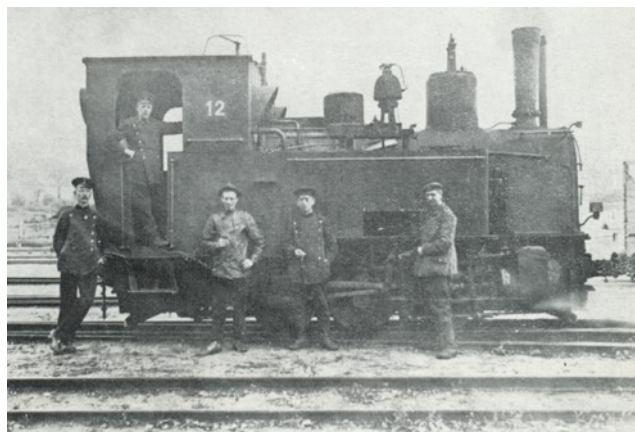
Amtsbanetog med tredje-classes vogne på Skodborg Banegård. Billedet viser muligvis soldater, der har været på orlov, og som nu skal tilbage til felten - medtagende alle de gode ting, som de har fået med hjemmefra. Der var ikke nogen udskiftning af vogne på banen, så toget, som Inger Margrethe Bull kom til at køre med den 9. februar 1920, så ca. lige-sådan ud - blot mere nedslidt.

Blandt de mange, der skulle fortsætte rejsen, var Margrethe Bull, og hun blev ledet de godt 500 m frem til amtsbanernes hovedbanegård på Jomfrustien. Herfra udgik alle *Die Kleinbahnen des Kreises Hadersleben* og altså også banen til Skodborg.

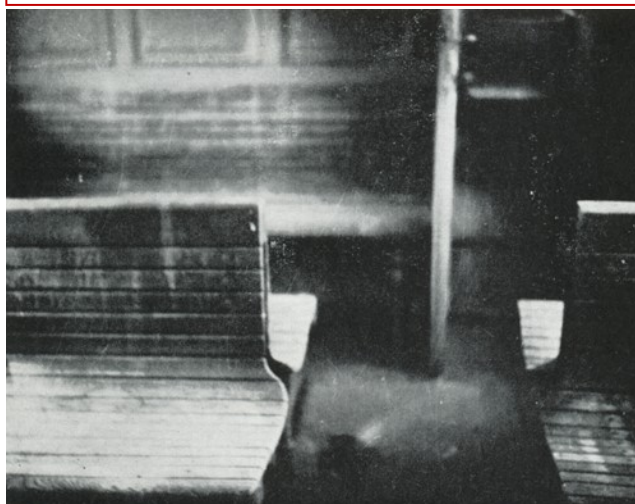
Der var på strækningen til Skodborg indsat et særtog med afgang kl. 13.30 fra Haderslev – og hvis ellers, at Margrethe Bull nåede dette tog, ville hun efter planen ankomme til Skodborg banegård kl. 16.40.¹⁷

Man kan forestille sig, at Margrethe Bull har fundet turen til Skodborg lang og trættende oven på rejsen med Assensbanen, al virakken i Assens, og den godt fyldte Stærkodder færge. Hverken banen eller dens små lokomotiver var bygget til nogen høj hastighed – 30 km i timen var max.

Der fandtes både 2. og 3. classes vogne – mest almindeligt var at rejse på 3. klasse med træsæder. Det var også dette, som de stenmeberettigedes billetter gav dem ret til. De fleste af banens vogne havde opvarmning - hvis ellers at der kunne skaffes kul, og varmesystemet var intakt. Men kun få vogne havde toilet, og eftersom den ca. 38 km lange tur jo tog sin tid, var det med at kunne kontrollere musklerne. Men heldigvis var der en del stop undervejs, faktisk hele 21 eksklusive endestationen, og de fleste steder var der stationsbygninger med faciliteter.

Lokomotiv og interiør af tredje-classes vogn fra Haderslev Amts Jernbaner i Birger Wilckes "Haderslev Amts Jernbaner".

"Stærkodder" var måske nok en ældre færge, men uden tvivl bygget i god kvalitet og rimeligt velholdt. Noget

tilsvarende kunne man ikke sige om amtsbanens vogne, som bar stærkt præg af nedslidning og forfald gennem en årrække: Vinduerne klaprede, så man dårligt kunne tale sammen, og de læderremme, som brugtes til at åbne og lukke vinduerne, var for længst blevet organiseret til sålelæder.⁴⁸

Det påstås, at i en del af vognene fandtes en boghylde med bøger bl.a. af religiøs og forskellig prætentios karakter. Bøgerne indeholdt en bemærkning med de frygteligste trusler om strafforfølgelse mod den, som formastede sig til at fjerne dem fra vognen.⁴⁹ På trods heraf var de nok også forsvundet – og brændværdien veludnyttet.

Men selv om bøgerne var væk, var der næppe grund til at kede sig undervejs; for fra Dagmar Søndergaard, som den 8. februar rejste fra Haderslev med amtsbanen hjem for at stemme i Rødding har vi en beretning om en begivenhedsrig tur: *”Mellem Haderslev og Rødding er der 5 mil, og der var 22 stationer. Det blev et sandt triumftog. Ved hver eneste station var der pyntet med flag og guirlander, og der var musik og danske sange. Mange mennesker og skolebørnene var mødt op og sang med kraft og glæde”*.⁵⁰ Jeg kender ikke en tilsvarende beretning for turen Haderslev – Skodborg den 9. februar; men mon ikke, at den har lignet turen Haderslev – Rødding den 8. februar?

Andre har beskrevet en anden mulighed for at blive underholdt undervejs: *”Turen i Toget var en særlig oplevelse. Mange som havde kendt hinanden, gået i Skole sammen eller været unge sammen mødtes nu igen efter mange år – der blev talt, sunget og byttet Madpakker – ja, der var en Stemning, som man kun kan forestille sig, hvis man har oplevet den.”*⁵¹

Margrethe Bull kan have stået af på banens næstsidste stop, Skodborgskov holdeplads, eller – måske mere sandsynligt: Hun har været med helt til endestationen, der lå lidt nærmere på hendes hjem. Måske er hun blevet hentet af en fra sin hjemgård evt. en hjemmeværende bror, og sikkert har hun glædet sig over - efter den langtrukne rejse - at være kommet hjem til sin mor, enkefru Elsbeth Tonnesen.

Om også Margrethe har haft en pakke med til hjemmet, er uvist, men mon ikke de tre andre damer, som i afstemningsdagene skulle bo på gården, havde. Redaktør Nicolai Svendsen, Haderslev, har beskrevet situationen: *”Gæsterne kommer jo ikke tomhændede. De pakker ud, dejlige Ting, som her endnu er Rariteter, ikke blot Madvarer, Sukker, Kaffe, Vin, Cigarer og Tobak, men ogsaa rigtig Sæbe og gode Tændstikker, som man har savnet saa haardt.”*⁵²

Billedet har titlen: "Skodborg Banegård, "Hamstre" kommer fra toget". Mændene i tysk uniform viser, at det er taget før februar 1920, da tysk militær og myndigheder blev fjernet inden afstemningen. Under Første Verdenskrig og i tiden umiddelbart efter var der stor mangel på mange almindelige varer, og der var en livlig trafik - mere eller mindre legal - over grænsen for at købe de eftertragtede ting. Men hvor kunne man rejse hen med tog for at hamstre?

Elsbeth Tonnesens familie omkring 1920. Kvinden til venstre i bageste række er formentlig Margrethe Bull. De øvrige personer er ikke identificeret med sikkerhed; men blandt dem er moderen, Elsbeth Tonnesen (f. 1875) og broderen Bertel Bull (f. 1902). Måske også broren Søren Hansen Bull (f. 1900) Muligvis også et plejebarn, Marius Frøstrup (f. 1907). I familien var der yderligere en datter, Inger Kjerstine Bull (f. 1898). Den ældre kvinde til højre kunne evt. være Elsbeth Tonnesens mor, Margrethe Lund, f. Jensen.

Da familien i 1919 søgte Nordslesvigsk Skoleforening om hjælp til højskoleophold, blev der angivet, at dens ejendom, nu Jels Skovvej 22, var på 9 ha, at der var 10 stk. kreaturer, og en gæld på 12.000 Mark.

Flaget hejses. - For første gang siden 1864 kunne det danske flag vises lovligt, og i mange beretninger var netop flaghejsningen et af de helt store øjeblikke på dagen. Mange havde anskaffet sig en flagstang til lejligheden. Som lærer Hermansen skrev i sin dagbog: "Flagstang ved Flagstang hele Sognet over - ikke et Hus savner en. Sognet vil svømme i rødt og hvidt ... Dagen aabnedes med Klokkeringning, hvorefter Flagene gik til Tops og fik deres Daab - mens de knejste tappert (forsættes nederst næste side)

Skodborg den 10. februar 1920

Margrethe Bull var kommet til Skodborg mandag den 9. februar om eftermiddagen. Næste dag var den afgørende dag, som man havde ventet på i 56 år, dagen, hvor der skulle stemmes om, hvorvidt Sønderjylland fortsat skulle høre til Tyskland, eller det skulle indlemmes i Danmark: Den 10. februar 1920.

Allerede en måneds tid tidligere havde beboerne i Skodborg været forsamlet for at planlægge afstemningsdagen, herunder festarrangementet. Et udvalg bestående af gårdejer Jes Thiesen (formand), Chr. Nielsen, rentier M. Christiansen, snedker Bendixen og tømrer Poulsen skulle stå for festlighederne, og byens beboere havde været flittige; for i Skodborg by var der smykket med æresporte, granranker og flag overalt: der var ”flag på flag” hele vejen fra Vesterkroen i byens vestre ende til Forsamlingshuset i nordøst, ”der er pyntet som ingen Sinde før”. Der var også pyntet ved banegården og ved bygningen, hvor afstemningen skulle foregå; desværre var det meget dårligt vejr med en voldsom sydvestenvind og regn, så udsmykningen kom hurtigt til at se noget forpjuket ud. Alle klagede over vejret, men altid med en forsikring om, at ”vi nok skal klare os alligevel”. ”Det er den tyske ørn, der græder”, sagde man om vejret.

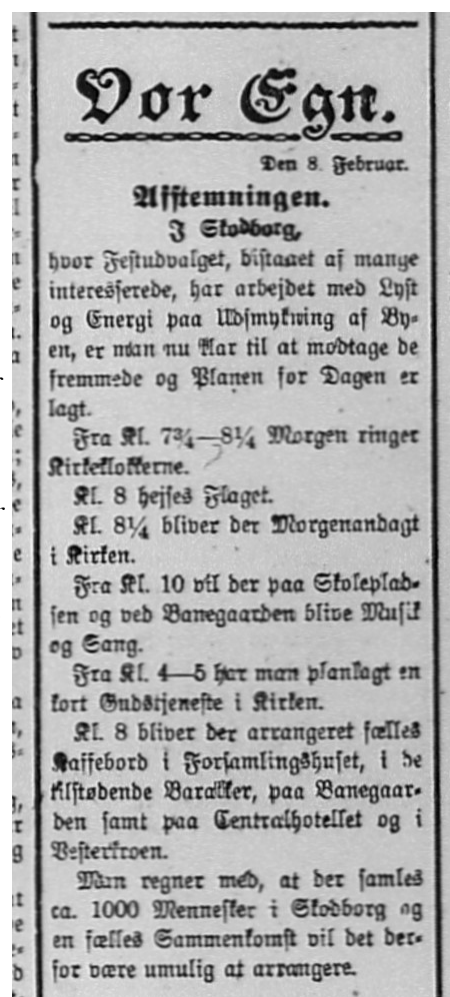
Der var tidligt et leben, som sjældent set før eller senere, for stemmedeltagelsen var høj straks fra om morgenen, og alle sognets vælgere og alle de mange tilreisende skulle indfinde sig på sognets eneste valgsted; der var ikke mulighed for at stemme hverken i Skodborgskov eller i Skudstrup.⁵³

Fra tidlig morgen var der begivenheder, som gjorde valgdagen højtidelig og festlig:

Fra kl. 7.45 til 8.15 blev der ringet med kirkeklokkerne.

Kl. 8 hejstes flaget.

Fra kl. 8.15 var der en halv times andagt i kirken. Her kunne den tyskan-

trods den megen Regn og blæst fra Syd; men som en bemærkede - fra den Kant er der jo kommen saa meget Skidt.”, Mange fandt flaget, som var blevet gemt væk 56 år tidligere, frem. Vejret var med kraftig blæst og regn, så en del af flagene blev revet itu.

Billedet på foregående side fra Skodborg Hjemstavnsarkiv har på bagsiden påskriften: 10. 2. 1920.

Desværre er de to højtideligt klædte mænd ikke identificerede, og der er rejst tvivl om både tid og sted: Ser vejret på billedet ikke for fredeligt ud til, at scenen kan passe med det voldsomme vejr på afstemningsdagen? - Ville man ikke have haft overtøj på? - Eller står de to i læ af bygningen i baggrunden og holder sammen godt fast på flaget, så det ikke blæser bort? Den lidt utydelige grund tyder ikke umiddelbart på en sommerlig begivenhed.

Mændenes påklædning og det, at der i en tid med sjældne reportagefotos overhovedet er taget et billede af begivenheden, indikerer noget særligt.

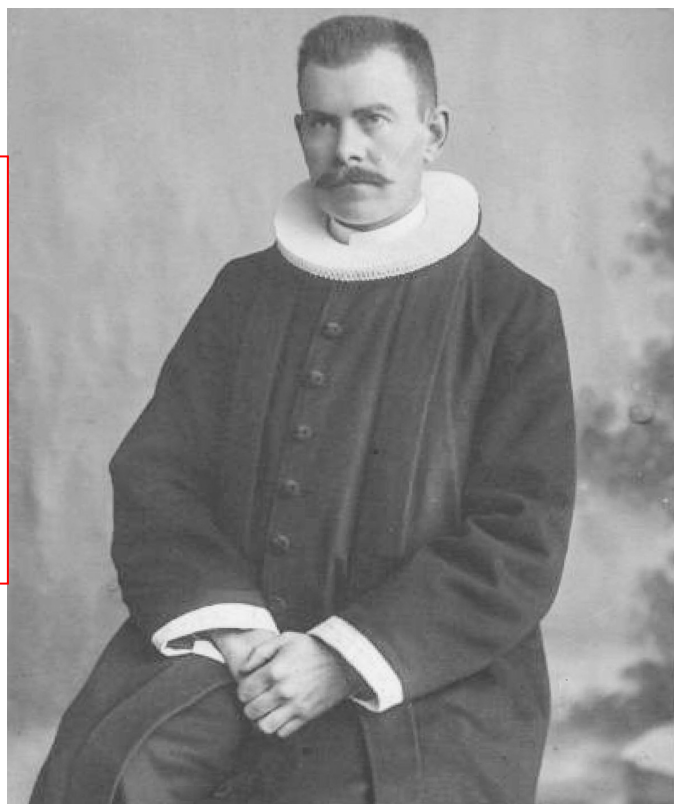
Men hvad?⁵⁴

Personen til højre kunne være provst Christian Peter Beck, som den 10. februar 1920 stod for morgenandagten i Skodborg Kirke.

satte sognepræst, pastor T.G. Christiansen, naturligvis ikke optræde, så det var den tilrejsende provst Chr. P. Beck, der prædikede.

Til højre: Christian Peter Beck, var født i Skodborg i 1877 som søn af kådner (d.v.s. en mindre landmand) Peter Jessen Beck. Familien udvandrede kort efter og bestyrede i mange år en stor gård på Hadsundegnen. Christian Peter Beck fik studentereksamen og læste teologi i København. 1908 sognepræst ved Kollerup, Hjortdal og Fjerritslev kirker. 1915 provst for Øster og Vester Han Herred.

Selv om Christian Peter Beck højst kan have boet sine første tre leveår i Sønderjylland, interesserede han sig stærkt for den sønderjyske sag hele sit liv. I februar 1920 vendte han så tilbage for at afgive sin stemme - en lang rejse ved vintertide. Han var iflg. listerne indkvarteret hos Jens Hørlück. Foto i privateje.

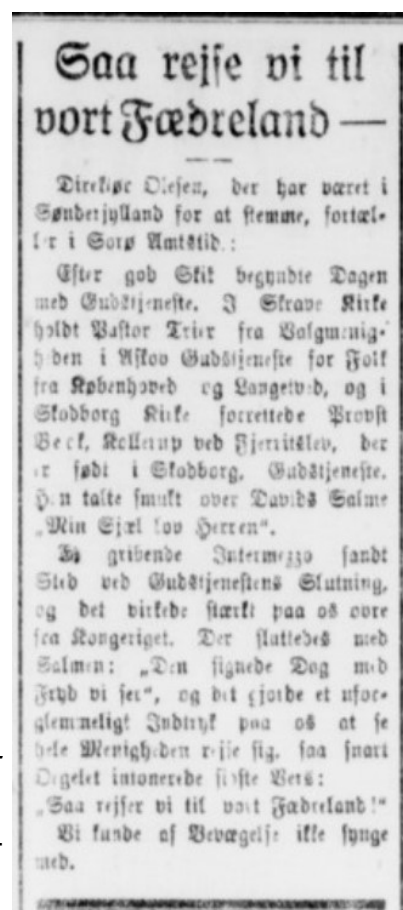
Morgenandagten indledtes med Grundtvigs salme ”*Den signede dag med fryd vi ser*”, og da man nåede til sidste vers, rejste menigheden sig og sang verset stående. På denne måde gav den her ved afstemningsdagens begyndelse ordene fra 1826 en hel dagsaktuel fortolkning:

*Så rejse vi til vort fædreland,
der ligger ej dag i dvale,
der stander en borg så prud og grand
med gammen i gyldne sale,
så frydelig dér til evig tid
med venner i lys vi tale!*

Provst Beck prædikede derefter over en Davidssalme - muligvis nr. 126, ”Da Herren hjemførte Zions fanger”. Også salmen ”Denne er dagen, som Herren har gjort” blev sunget.

Lærer Hermansen, der i en periode også var organist ved kirken, skrev i sin dagbog: ”*Der blev holdt en kort Morgenandagt i Kirken af en her stemmeberettiget Provst Bech. Den signede Dag blev sunget og da Forsamlingen ved sidste Vers rejste sig op - gik der en umærkelig Strøm af inderlig Glæde og Begejstring gennem Kirken - mange Øjne duggedes - jeg sad og snøftede saa smaat ved Orglet. - Det var en god og værdig Begyndelse.*”

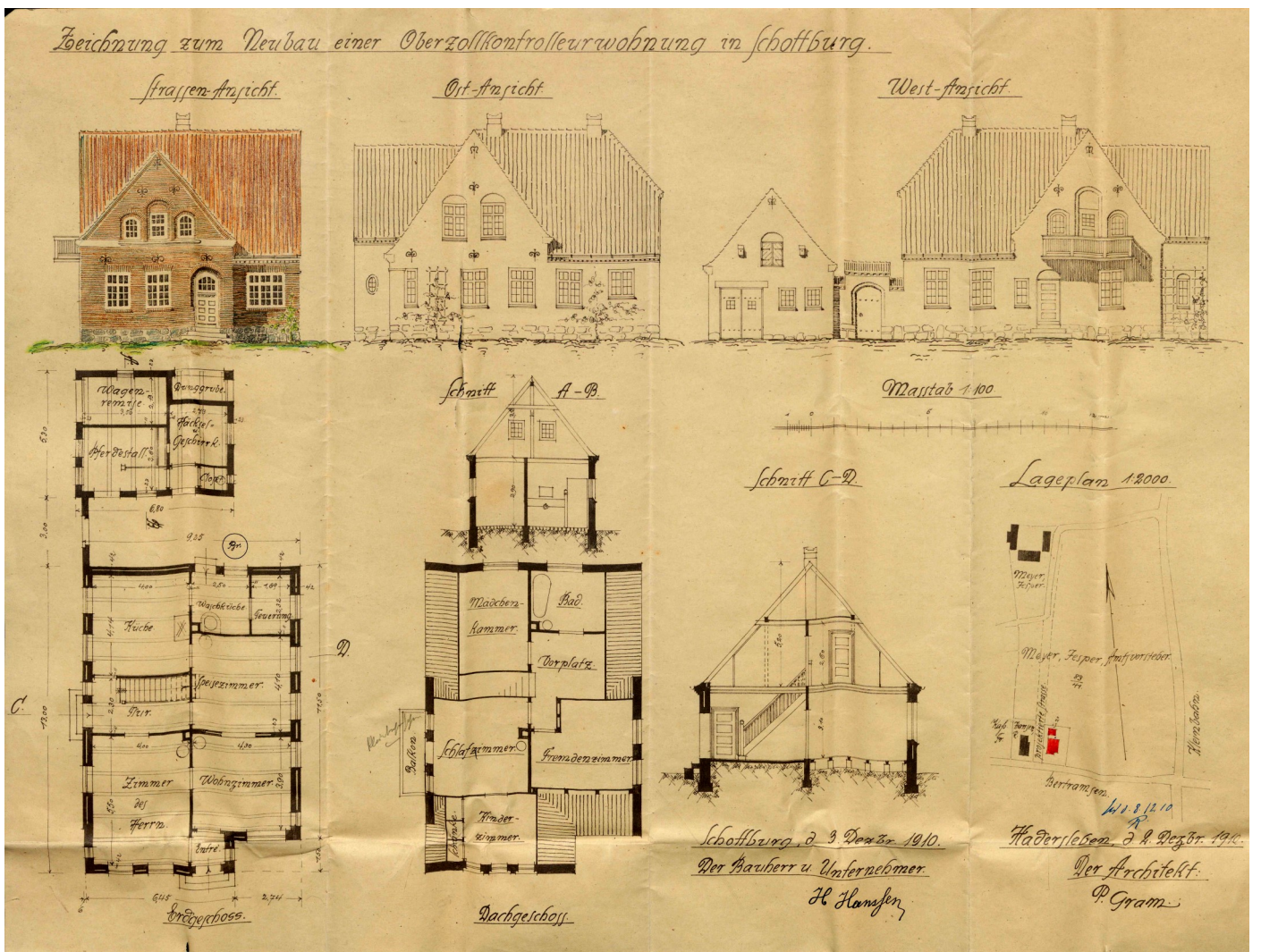
Ole Jensen Olesen var født i Skodborg i 1868, var udvandret og i 1920 direktør i Slagelse. Han var vendt tilbage for at stemme og deltog i morgenandagten. Da han kom hjem, fortalte han til sin lokale avis om det indtryk, andagten havde gjort: ”*Et gribende Intermezzo fandt Sted ved Gudstjenestens Slutning, og det virkede stærkt paa os ovre fra Kongeriget. Der sluttedes med Salmen: ”Den signede Dag med Fryd vi ser”, og det gjorde et uforglemmeligt Indtryk paa os at se hele Menigheden rejse sig, saa snart Orgelet intonerede sidste Vers: ”Saa rejse vi til vort Fædreland!”. Vi kunne af Bevægelse ikke synge med.*” Olesens beretning til Sorø Amtstidende om andagten i Skodborg bredte sig til en del andre blade rundt om i Danmark bl.a. Thisted Amtstidende t.h. Måske var erindringen om salmernes rækkefølge lidt usikker.

Skodborg Kirke udvendig og indvendig omkring 1920. På eksteriør-billedet kan man mellem våbenhuset og sydskipet ane monumentet for de faldne fra Første Verdenskrig. Dette blev rejst i 1922.

101. Skodborg Peter Schöning Chr. H. Lund Skodborg Sparekasse
 102. Skodborg Peter Schöning Chr. H. Lund Skodborg Sparekasse Skodborg Sparekasse

Øverst: Kontrollkommissionen for Haderslev Kreds meddelte i Dannevirke den 23. januar 1920, hvem der i de forskellige afstemningskredse var formænd for afstemningsudvalget og protokolførere. Desuden hvor afstemningslisterne skulle udarbejdes.

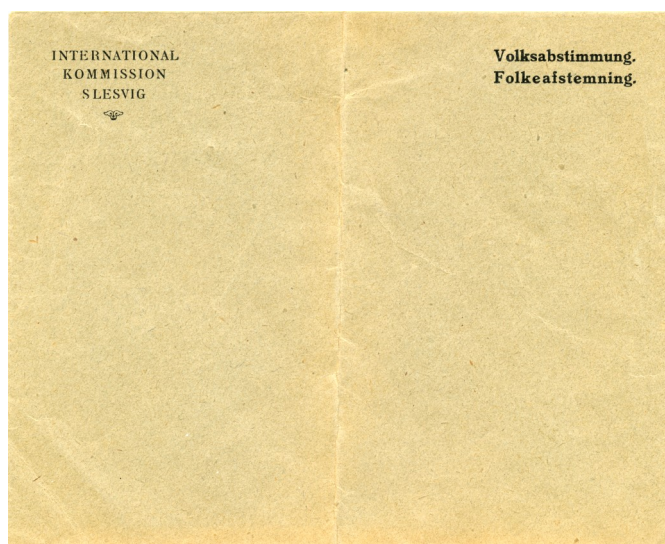
Dagen efter meddelte Kredsen samme sted desuden, hvor afstemningslisterne skulle fremlægges til eftersyn, og hvor klager blev modtaget. I sidste spalte annonceredes "Lokalerne, i hvilke Afstemningen foregaar": Skodborg Sparekasse.

Nederst: Arkitekt P. Grams tegning fra 1910 til en bolig for en overtoldkontrollør i Skodborg. Moderne adresse: Mølletofte 2. Skodborg Sparekasse, som tidligere havde haft domicil i den gamle skolebygning i Søndergade, flyttede i 1919 ind her, og man kan forestille sig, at den har haft forretningslokale i det, som på tegningen hedder Zimmer des Herrn med indgang fra Vestergade. Det var her i Sparekassens lokaler, hvor i øvrigt også sognerådet holdt møder, at afstemningen foregik den 10. februar. Selv om indretningen af bygningen muligvis har været ændret i forhold til tegningen, har det uden tvivl været trangt her at skulle håndtere de over 1.100, som stemte på denne dag mellem kl. 9 og kl. 20. Ud over passagen af de mange mennesker skulle der være plads til stemmebokse og til hele afstemningsudvalget. Arkivet for Amtsbezirk Schottburg i Rigsarkivet Aabenraa.

Afstemningen

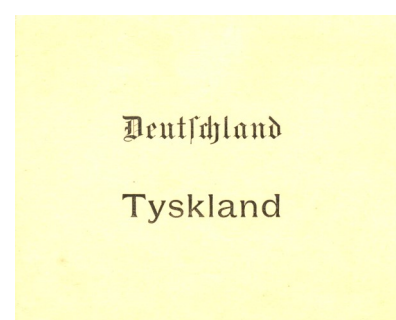
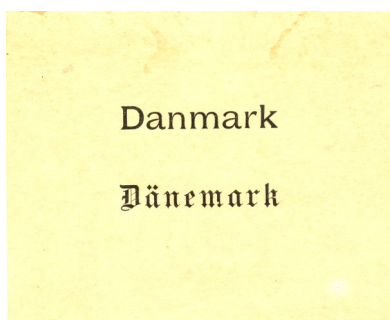
Kl. 9 begyndte stemmeafgivningen, og den foregik i Skodborg Sparekasses lokaler. Her var der indrettet tre stemmebokse ved hjælp af ophængte tæpper.⁵⁵

Selve gangen i handlingen var, at den stemmeberettigede ved indgangen til lokalet fik udleveret en tom gråbrunlig kuvert, format ca. 15 cm bred og 12 cm høj. På kuverten var trykt ”*Volksabstimmung.*” og ”*Folkeafstemning.*” og ”*International Kommission Slesvig*” – altså den internationale kommission (*CIS Commission Internationale de Surveillance du Plébiscite Slesvig*), der havde overtaget forvaltningen af de to slesvigske afstemningszoner i perioden 26. januar 1920 – 15. juni 1920 og skulle stå for afvikling af afstemningerne.

Herefter gik vælgeren til stemmeboksen – det fortælles, at i Skodborg havde man hængt et Dannebrogflag op over indgangene til hver af de tre bokse, så at alle, uanset nationalitet, måtte bøje sig for det danske flag – hvis man ellers ønskede at afgive sin stemme...

Inde i stemmeboksen lå to stakke med små hvide sedler – 10 cm brede og 8 cm høje. På sedlerne i den ene stak var trykt: ”*Danmark*” og med gotiske bogstaver: ”*Dänemark*”. På sedlerne i den anden stak: ”*Deutschland*” med gotisk og ”*Tyskland*”. Vælgeren lagde nu sedlen, som passede til hans sindelag, i kuverten, lukkede den og gik ud i lokalet.

I øvrigt udgjorde den almindelige adgang til kuverterne og stemmesedlerne en svaghed i valghandlingens sikkerhed. Således blev bagefter i dagspressen beskrevet, hvordan der nogle steder til dansksindede vælgere var blevet uddelt kuverter, hvori der forinden var lagt en stemmeseddel; for hvis nu vælgeren overså den og lagde sin egen deri, så skulle stemmen regnes som ugyldig, da det ikke var tilladt med mere en én stemme pr. kuvert. På denne måde kunne mængden af danske stemmer blive reduceret. Der var også historier om, at sedlerne i Danmark-stakken i stemmeboksen var blevet mærket på bagsiden, så at de ville blive dømt ugyldige ved stemmeoptællingen.⁵⁶

Når vælgeren igen var ude i stemmelokalet, blev han herefter spurgt om navn og eventuelt om legitimationspapiret, og listeføreren krydsede ham så af på de forberedte lister med navnene på alle de stemmeberettigede. Formanden for valgbestyrelsen fik derefter kuverten med stemmesedlen og lagde den i stemmeurnen.

Nicolai Svendsen har formuleret sit indtryk af valghandlingen (i Haderslev) således: ”*Det var et højtideligt*

*Minut, da man endelig inde i Aflukket lagde den lille hvide Seddel med Paatrykket "Danmark" i Konvolutten. Min Pen svigter overfor dette Øjeblik... Man kunde ikke undgaa at lægge Mærke til, at mange var stærkt grebne af Situationens Alvor, af denne lille Handling, som to Slægtled havde drømt om, og som nu i Dag blev til Virkelighed."*⁵⁷

Der findes vist nok kun få billeder, der viser selve afstemningen; et af dem er taget i den tyske mellemskole for piger i Aabenraa:⁵⁸

Til højre sidder afstemningsudvalget på rad og række ved skolebordene – iført mørkt tøj med vest, høj, hvid flip og bindeslips eller sløjfe. I forgrunden ses listeføreren krydse af med sin pen. Til højre for ham ligger hans pipe og en bliktoaksdåse. Til venstre i billedet står de dansksindedes tidligere repræsentant i den tyske rigsdag, nu dansk minister for sønderjydske anliggender, H.P. Hanssen; næsten præcist midt i billedet holder han i sin højre hånd kuverten med stemmesedlen – netop i færd med at aflevere den til valgbestyrelsens formand, der sidder ved stemmeurnen.

Tilsvarende har sceneriet i Skodborg været – og også afstemningsudvalget her har haft deres bedste tøj på på denne dag.

Afstemningsbestyrelsen bestod i Skodborg, som angivet i afstemningsprotokollen, af:

Peter Schøning (formand), Peter Jensen (næstformand), Christian H. Lund (protokolfører), Andreas Frehr (protokolførerens stedfortræder), Peter Møller, Jens Bruun (fører af kontrollisten), Carl Dethlefsen, Hans P. Backmann, Hans Bordorff, Chresten J. Holst, Andreas Nicolaisen, Lauritz Madsen og Mads Boisen.

På følgende sider følger små notitser om hvert af medlemmerne af afstemningsudvalget i Skodborg.⁵⁹ Og billeder, hvis det har været muligt at finde dem. Formentlig har alle været personer med tillidsposter i samfundet – også selv om det ikke er udtrykkeligt nævnt. Der var ingen kvinder iblandt dem; alle var mænd af en vis al-

der. De fleste var landmænd, men også andre erhverv var repræsenteret, og der har været en vis geografisk spredning over sognet. Også tysksindede var repræsenteret.

Johan Peter Schøning, formand for udvalget. Født 1. juli 1867. Havde ejet flere gårde syd for Skodborg, inden han i 1917 købte "Bjerggaardsminde", Haderslevvej 2. Medlem af bestyrelsen for Skodborg Andelsmejeri og stærkt nationalt interesseret. Havde været udsat for chikanerier i Köllerperioden.

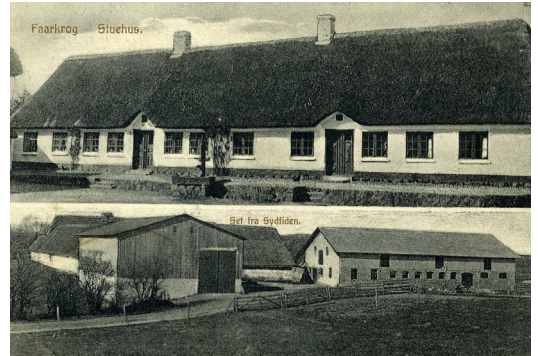
Peter Jensen, næstformand i udvalget. Født 14. august 1871. Overtog Skodborg Vesterkro, Vestergade 32, i 1913 efter sin svigermor. 1919 Stedfortrædende kommuneforstander. Medlem af sparekassens bestyrelse m.m. Foto af Skodborg Vesterkro følger i et senere afsnit.

Christian Hansen Lund, protokolfører i udvalget. Født 6. august 1874. Overtog i 1894 faderens gård, Faarkrog, Vamdrupvej 23. Kasserer i Skodborg Sparekasse 1907, kaptajn for Skodborg Ringriderforening m.m. Her fotograferet ca. 1924 sammen med hustruen, Petra og tre børn. Herunder foto af deres gård.

Andreas Petersen Frehr, født den 30. december 1873. Købte i 1900 manufakturforretningen, Søndergade 14 (se foto til højre for oven). Medlem af første sogneråd efter genforeningen m.m. Billedet taget i 1917, mens Frehr var tysk soldat i krigen.

Jens Andreassen Bruun, født den 7. marts 1878, købte 1905 Aarupgaard, Chr. Sørensenvej 10. Deltog i Verdenskrigen 1915-18. Mange tillidsposter. Fotograferet som tysk soldat i 1917; i højre hånd holder han (forrest til venstre) sin hustru Ebine. Til højre moren, Mette Dorthea.

Peter Madsen Møller, født den 26. april 1866. 1899 ejer af gården Skodborg Møllevvej 6. Billede af gården findes i tidligere afsnit om Modtagelse og indkvartering. Udsnit af gruppefoto fra ca. 1922.

Uden foto. Carl Dethlefsen, født den 17. december 1881. Havde 1906 - 1914 ejet Forretgaard, Vamdrupvej 8. Blev i 1918 forpagter på den preussiske domænegård Sundbølgaard, Københovedvej 77, hvor han blev til 1928.

Til højre Sundbølgaard fotograferet ca. 1942 - nu med hvid flagstang og dansk vimpel.

Hans Chr. Bordorff, født den 7. maj 1866. Smedemester. Købte 1893 smedjen på Sønderbygaard og parcellen, nu Søndergade 37, hvor han byggede værksted og maskinforretning. Fotograferet sammen med hustruen, Knudsi- ne ca. 1930. - Herunder foto af virksomheden i 1929.

Hans Peter Backmann, født den 15. juni 1867. Træskomand, havde i 1886 overtaget ejendommen Jels Skovvej 17 efter sin mor.

Mads Hansen Boisen, født den 17. december 1866. Overtog i 1892 fra sin far ejendommen Knagmøllevej 15. Her sammen med hustruen Anne, ca. 1950. Herunder: Gården fotograferet ca. 1904 med Anne og Mads sammen med deres fire børn.

Andreas Nicolaisen, født 12. april 1857. Fra 1886 ejer af Gilbjergvej 9, arbejdsmand. Her sammen med hustruen, Anna Kristine.

hustruen, Dagmar Kirstine ca. 1950, udsnit af gruppefoto.

Chresten Jessen Holst, født den 12. december 1874. Overtog i 1901 fra sin mor Bastholthus, Bastholthus- vej 3. Fotograferet sammen med

Lauritz Madsen, uden foto, født 17. juli 1871, overtog 1905 ejendommen Skod- borgskovvej 10. Medlem af mejeribesty- relsen 1908-12. Efter 1920 i sognerådet.

Dagens begivenheder

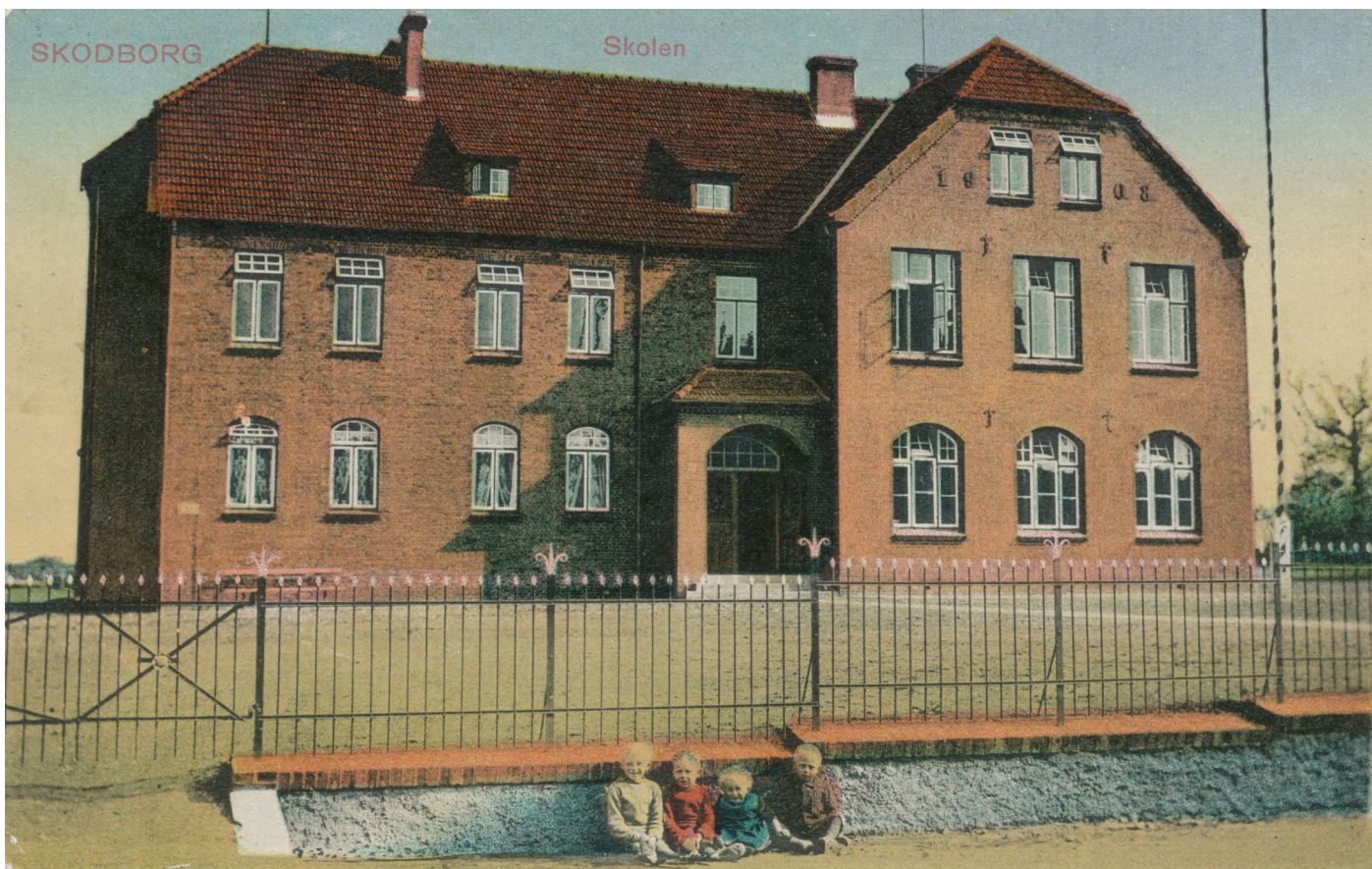
Kl. 10 samledes alle sognets skolebørn i skolegården ved Skodborg skole - altså også de, som gik i Skudstrup og Skodborgskov skoler. Næsten alle havde Dannebrogflag i hånden. Forinden havde der dog været nogle "intermezzoer" både i Skodborg og i Skodborgskov:

Øverst Skodborgskov Skole og nederst (i venstre side) den nye danske lærer her, A. K. Andersen, med et af sine første hold elever.

I Skodborgskov Skole var børnene blevet samlet om morgenen den 10. februar, og herom fortæller lærer A.K. Andersen, der et par måneder tidligere var kommet fra Danmark og blevet ansat i kommunen: "... af-

stemningsdagen den 10. februar 1920, da Dannebrog for første gang skulle hejses på skolens nye flagstang, den gamle med den sorte slange, som havde båret "Ørnen", kunne selvfølgelig ikke bruges. Børnene fik hver en lille rød og hvid silkesløjfe samt en sangbog. Ved flagstangen sang vi: "Jeg elsker de grønne lunde" og da vi kom til: Men end er der sang i skoven, højt bølger det røde flag, gled Dannebrog til tops, mens lærerinden og hendes tyske afstemningsgæster fra lejligheden på første sal så til med ikke særlig milde blikke. Vi ville nu ind i klassen for at tale og synge sammen, da det var stærk regn og blæst, men lærerinden havde låst skoledøren for os; en kvik dreng fandt vej gennem et ituslået kældervindue til den tomme lærerlejlighed, og så blev der vej." Flaget havde tilhørt lærer Andersens far, der havde været sømand og ført flaget med til de fremmede havne. Med det gamle flag i spidsen drog lærer Andersen og børnene fra skolen i Skodborgskov til Skodborg den 10. februar.⁶⁰

Skodborg Skole, indviet i 1909. Her med den preussiske flagstang i skolegården.
Herunder: Skodborg Skoles elever i 1920. Lærer Hermansen ses yderst til højre.

Om begivenheden i Skodborg har den nye lærer her, K.M. Hermansen, fortalt i sin dagbog: "6. februar: I går morges kom der en landmand fra Skudstrup, Jes Thiesen, ind til os. Han fik en kop kaffe, og vi snakkede lidt, uden at vi var klar over hans hensigt. Men ude i gangen stod der en sav, han havde med. Og fra os gik han lige ud i skolegården, hvor han på kort tid savede den tyske flagstang over, uden at nogen greb ind. Det

var nok ikke helt ”korrekt”, men det er et ganske karakteristisk udtryk for, hvordan stemningen er i disse dage”. ”10. februar. ... flagene rundt om blev hejst – også på skolens helt nye flagstang, som blev rejst i går!”⁶¹

Der var nu kommet en ny, hvidmalet flagstang. Og det var omkring denne, at børnene samledes med den nyansatte danske lærer K.M. Hermansen; de skulle nu for første gang hejse skolens nye, danske flag, der til dagen var skænket af Ludvig Lund, født i Skodborg i 1873, selv elev i den tyske skole her, men nu boende i Horsens og tilbage for at afgive sin stemme i fødebyen.

Lærer Hermansen holdt en lille tale om flaget og fortalte så børnene, at de i skolehaven skulle være med til at hejse endnu et flag; nemlig et, som hans elever i Tølløse, hvor han tidligere havde været ansat, havde givet ham ved afrejsen, for at det kunne hejses på netop denne dag.

Lærer K.M. Hermansen, født i Gørding i 1890, kom sammen med sin hustru, Anna, og deres ældste søn, Hans, til Skodborg Skole allerede i 1919. Her ses han ved katederet på en af sine første arbejdsdage. På væggen ses et af de tyske undervisningsmidler, et ”Wandkarte von Schottburg”. Det har været noget af en opgave med de til rådighed stående midler at skulle være den første danske skolelærer her i mange år; men K.M. Hermansen var en ildsjæl; han blev som lærer, degn, kor- og orkesterdirigent, forfatter af Skodborgbogen og anden historisk litteratur, interesseret i naturhistorie, førstemanden ved oprettelsen af Skodborg Hjemstavnsforening og som borger i byen en af Skodborgs største kulturpersonligheder.

Da flagene gik til tops, ringede hurraråbene, og N. Lauridsens orkester fra Vejen stemte i med nationale melodier. Da højtideligheden ved skolen var slut, marcherede børnene med orkestret i spidsen gennem byen; regnen øste ned, og blæsten rev i børnenes Dannebrogflag.

Ved middagstid kunne afstemningsudvalget notere, at stemmeafgivningen gik rask fra hånden, og at folk ikke

havde ladet sig afskrække af det ubehagelige vejr.

Folkebladet for Vejen, Brørup, Holsted og Omegn kunne et par dage senere berette om livet i byen:

”Vejret lagde Hindringer i Vejen for, at man fik Indtryk af den store Invasion af fremmede - man holdt sig indendørs, men fuldt var der Eftermiddagen igennem paa Byens Restaurationer og i Banegaardens

Ventesal. Musik og Sang hørtes rundt omkring, og særlig N. Lauridsens Orkester var utrættelig i at underholde Publikum.

Ved Gudstjenesten i Skodborg Kirke var samlet mange Mennesker,

og Taler holdtes bl.a. af Missionærerne P. Petersen, Vejle, Joh. Petersen, Nykøbing S., samt Pastor Ørberg, Andst.”⁶²

Lauridsens orkester var nærmest en slags byorkester i Vejen. Ud fra billeder at dømme kunne det ud over blæsere også omfatte strygere og pianister. Orkestret var ledet af Niels Lauridsen, der her ses i midten, og som også tilbød musikundervisning.

Den 10. februar optrådte orkestret hele dagen i Skodborg - formiddag, eftermiddag og aften. Og det fortsatte faktisk den 11. Tilsyneladende har musikerne ikke ladet sig gå på af det voldsomme vejr - måske var de høje hatte gode til at holde vandet ude? Og måske var regnvejr bedre end hård frost, når man skulle betjene blæseinstrumenterne? Vejen Lokallhistoriske Arkiv.

Kl. 17 blev flaget taget ned.

Valghandlingen sluttede kl. 20, og der er ikke nogen tvivl om, at afstemningsudvalget - især sidst på dagen - har holdt meget nøje øje med afkrydsningen på valglisterne, og man har taget initiativ til lidt hjælp til de vælgere, der ikke så ud til at møde op, ligesom man har sørget for transport til ældre og handicappede, så også de kunne komme til stemmeurnen.

Det var ikke alene i selve Skodborg by, at der havde været gang i den; også ved nordgrænsen skete der noget: Der findes således beretninger om, hvordan både Askov Sløjdscole og Askov Højscole med elever og lærere med flag i spidsen vandrede ned til Skodborghusovergangen for at se, hvad der skete, og så faktisk - uden

at de danske statsbetjente eller betjentene fra Den internationale Kommission holdt dem tilbage - marcherede syngende over grænsen, forbi det tyske toldsted og op ad bakken, inden de vendte om. I fortællingerne indgår, at beboerne i det tyske toldsted, hvis funktion jo var ude af kraft under Den internationale Kommissions administration, kom ud og sang ”*Deutschland, Deutschland über alles*” og ”*Schleswig Holstein meerumschlungen*”, for at de grænseoverskridende danskeres sange ikke skulle stå uimodsagt.^{62a}

Vendelboen Svend Rønm, som var elev på Askov, var med og skrev hjem til sine forældre om oplevelsen. Faderen fik beretningen i Fjerritslev Avis:

<p>... Om Eftermiddagen skulde vi gaa en Tur til Grænsen, da det nu var et hæsligt Regnvejr, var der delte Meninger, om vi skulde gaa eller ej, men vi besluttede os til at trodse det daarlige Vejr; vi vilde af Sted ... Jeg har aldrig været med paa saa dejlig en Tur. ...</p>	<p>tens Flag; det var et særligt højtideligt Øjeblik, da vi drog over Grænsen med vor Fane i Spidsen. Nogle Tyskere, som boede i det tyske Toldsted, stod blege udenfor og sang: ”<i>Deutschland, Deutschland über alles</i>” medens vi drog forbi syngende paa sidste Vers af ”<i>Kong Kristian</i>”.</p>	<p>tørre en Taare bort, det er et Øjeblik, som ingen af os, der var med, kan glemme.</p>
<p>Vi samlede alle ca. 300 Elever i Skolegaarden. Med Dannebrog og Musik marscherede vi mod Grænsen, ingen af os tænkte paa Vejret ... vi sang alle med til de Fædrelandssange, Musikken istemte.</p>	<p>Da vi naaede op paa en Bakke, hvorfra vi kunde se langt ind i dette Land, som i disse Dage er i alles Tanker, sagde Lærerne et Par Ord, vi bragte derefter Danmark et Leve, sang saa ”<i>Det haver saa nyli-gen regnet</i>”. ...</p>	<p>Derefter vendte vi hjem med Sangen ”<i>I alle de Riger og Lande</i>”, vi sang med saadan Kraft, at vi ikke kunde høre, hvad Tyskerne sang, da vi atter passerede dem.</p>
<p>Som vi nærmede os Grænsen ved Skodborg, stod der Dannebrogflag paa begge Sider af Vejen. ... Til Tonerne af vor Nationalsang og med Hovederne blottede gik vi over Broen, hvorpaa en mægtig Æresport stod, pyntet med Enten-</p>	<p>Den Følelse, vi unge sammen med de ældre havde her, kan jeg ikke beskrive, vi stod og betragtede det bakkede Landskab, som i et og alt ligner Jylland; mange maatte her</p>	<p>Skønt vi var drivvaade, mærkede vi det ikke, vi var som smaa Børn, der var paa Skovtur, vi sang, lo og dansede hele Vejen hjem. Baade derned og hjem mødte vi en Mængde Biler og Vogne med Folk, som alle havde den danske Dug med sig. Den Pragt, Stemning og Fest, der i Dag udfoldes ved Kongeaaens Bredder, vilde jeg gerne, at alle danske Kvinder og Mænd skulle være Øjenvidner til...”</p>

Margrethe Bulls beretning (II)

Også Margrethe Bull har fortalt om valgdagen:

Så oprandt Afstemningsdagen d. 10. med Regn og Slud, men til Trods derfor var Flagene oppe allevegne, og fra den tidlige Morgenstund. Kl. 8 var der Andagt i Kirken. Kl. 9 begyndte Børnene at strømme til Byen. De ilede afsted med Flag i Spidsen og syngende Nationalsange - drivvåde, men muntre og glade.

På Skolepladsen i Byen samlede alle Børn fra de forskellige Skoler. Et stort Hornorkester fra Vejen sluttede sig til, og Sang, Musik og Hurraer lød ud over Byen.

Samtidig var der Travlhed i Valglokalet. I det ene lokale skulde der stemme henved 1300 Mennesker. Der kunde ikke blive lang Tid til hver enkelt, da Afstemningen skal være sluttet Kl. 8 Aften. Folk rettede sig også efter Opfordringen til at stemme tidlig på Dagen, så der næsten ingen blev til Eftermiddagen. -

Om Eftm. var der atter Gudstjeneste i Kirken, hvor tre Præster fra Kongeriget, men fødte Sønderjyder talte.

Skodborg, Vesterkro

10376

Forsamlingshused i SKOVBORG

Aftenen i Skodborg den 10. februar 1920

I Skodborg var der denne aften hele fire steder, hvor de dansksindede indbyggere og deres gæster samledes for at fejre afstemningen og for at afvente resultaterne. Stederne var Vesterkroen, forsamlingshuset – altså den bygning, som nu har adressen Søndergade 44, bygget i 1906, fra ca. 1943 brandstation og nu boliger. Et tredje sted var salen i amtsbanegården – altså det, som i 1943 blev ombygget til forsamlingshus og senere delvist nedrevet – og endelig de tyske militærbarakker beliggende lige syd for forsamlingshuset. Man havde ifølge en avisnotits yderligere planlagt at bruge Centralhotellet (Østerkroen), altså bygningen på det sydvestlige hjørne af Vestergade og Søndergade, hvor Sparekassen senere fik sit domicil; men tilsyneladende endte det med de første fire lokaliteter – heraf var de to sidste bygget for at sikre udbredelsen af den preussiske kulturs herligheder – militært og civilt – men ved denne lejlighed kom de til at danne rammen om en dansk national fest.

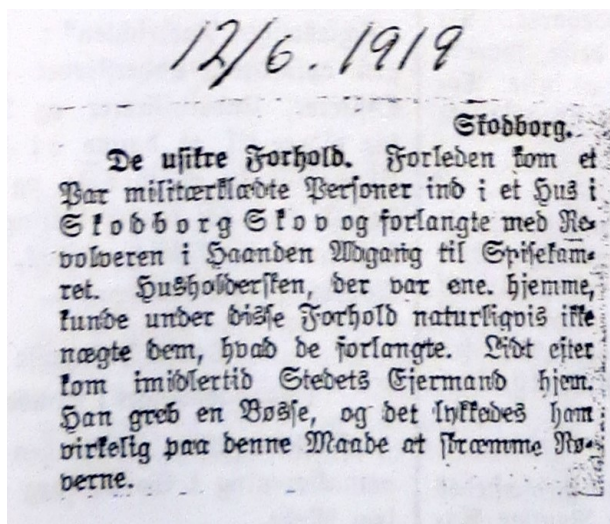

Skodborg ca. 1910. Til venstre amtsbanegården fra 1905. I midten skolen, åbnet 1909. Til højre Centralhotellet (Østerkroen). Hverken skolen eller Centralhotellet blev brugt af de dansksindede til aftenfesten den 10. februar. - Vi ved ikke, hvor de tysksindede mødtes - hvis de mødtes. Måske i Centralhotellet?

Arrangørerne regnede iflg. én avis med, at et par tusinde personer ville deltage i festlighederne. Iflg. en anden dog kun omkring 1.000. Skodborg havde dengang i omegnen af 1.500 indbyggere, og som nævnt var op imod 500 kommet tilrejsende. De tyske beboere og deres tilrejsende landsmænd har næppe deltaget i festerne på de fire nævnte steder, så vel et par hundrede personer skal fratrækkes tallene. Under alle omstændigheder har det for danskernes vedkommende været alle mand af hus inkl. børn og tjenestefolk.

For mange var denne aften måske en af de mest følelseladende i deres liv, en aften hvor meget kom op til overfladen her, hvor man på denne afgørelsens dag var samlet med naboer, familie, venner og bekendte⁶³:

Forud var gået en tid med epidemien den spanske syge, som også havde huseret i Skodborgs omegn. Tiden fra slutningen af første verdenskrig og frem havde også på mange andre måder været rigtig træls med megen

usikkerhed og stor varemangel; de tyske myndigheders (indtil forvaltningen blev overtaget af CIS ultimo januar-primo februar) autoritet var dalende, og de kunne ofte bestikkes, så mange steder bredte almindelig lovløshed sig f.eks. med tyveri af fødevarer og husdyr og et meget omfattende smugleri, ikke bare af varer til eget forbrug syd for grænsen, men også på et professionelt niveau med transport af tyske værdier og varer, der skulle sikres nordpå.⁶⁴

Udklip af uidentificeret avis den 12. juni 1919 om de usikre forhold, hvor et par bevæbnede, militærklædte personer var trængt ind i et hus i Skodborg Skov for at stjæle fødevarer.

Men nu var tiden kommet, hvor man kunne glæde sig over muligheden for at slippe fri for de to-tre års preussiske værnepligt; det kunne blive slut med udvisning af venner og tjenestefolk, med begrænsningerne i ytringsfriheden, der havde forhindret en i at sige, hvad man ville, offentligt, synge de sange, man ønskede, flage og male sit hus, som man ville. Nu skulle man ikke længere i skolen undervises på fremmedsprog og indoktrineres i et fjendtligt lands kejserkult og krigeriske historie. Der var håb om en bedre fremtid.

Samtidig må der have været – måske dog undertrykt ved denne lejlighed – stor usikkerhed om fremtiden. F.eks. var ordningen om de fremtidige valutaforhold netop blevet behandlet i Rigsdagens Sønderjydske Udvalg forud for afstemningen; der blev skrevet om den i aviserne, og H.P. Hanssen rejste rundt og fortalte om den. Og selv om Danmark stillede så meget som 60 mio. kr. – svarende til mere end 1/5 af den danske finanslov 1919/20 - til rådighed ved ændringen fra rigsmark til danske kroner, så kunne mange se, at de ville komme i klemme økonomisk under de nye forhold. Dette var desværre bekymringer, som i høj grad skulle gå i opfyldelse. Man kunne også se frem til omlægning af landbruget og mange andre ændringer af rammerne for det daglige liv, som kunne virke uoverskuelige og usikre.⁶⁵

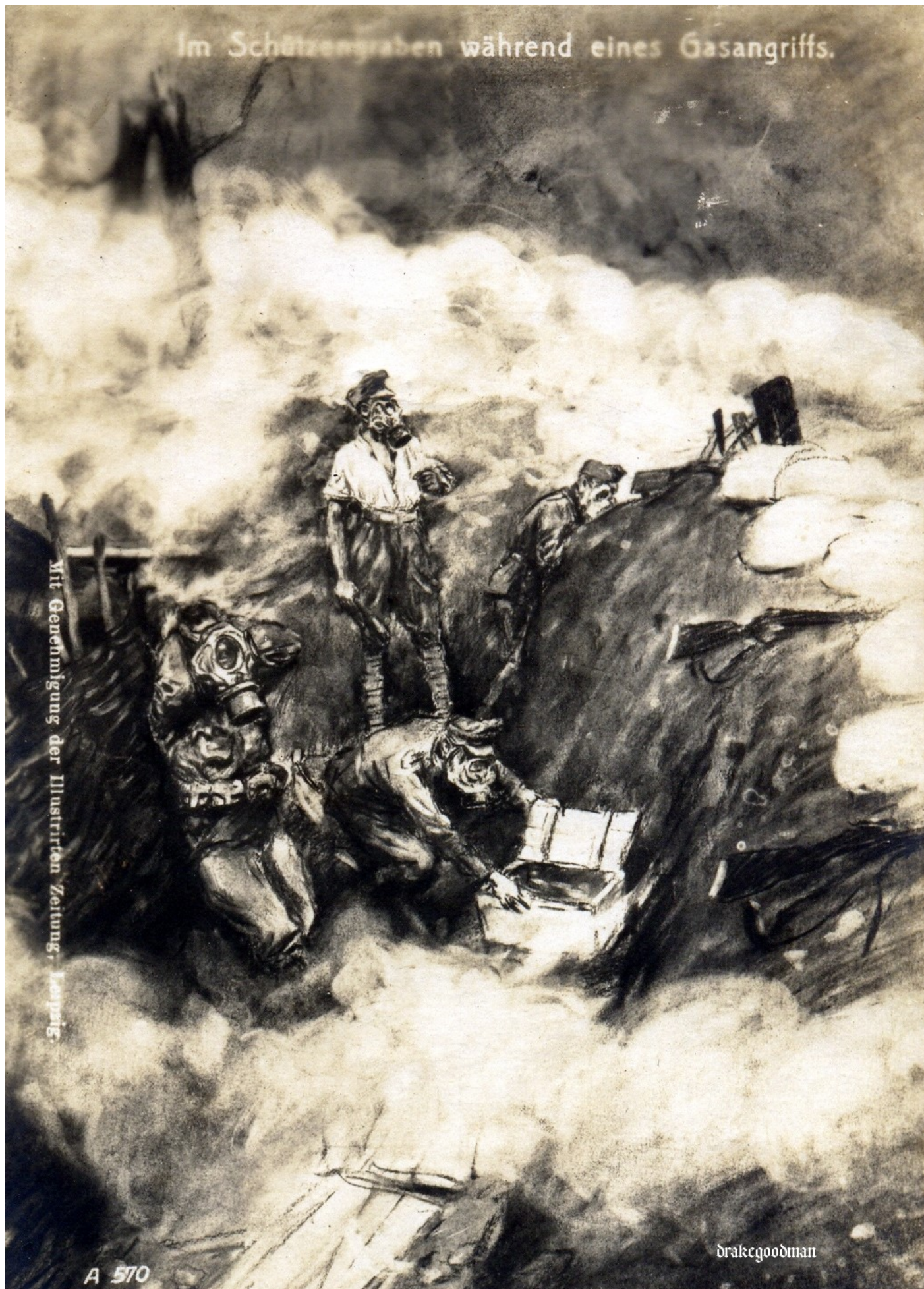
Her i forbindelse med afstemningen var mange, der var født og eller havde boet i Skodborg, men som havde været nødt til at udvandre, vendt tilbage fra Danmark til Skodborg for at stemme, og mange slægtninge og gamle venner traf hinanden for første gang i mange år. Der må have været meget at snakke om. Og hver af de udvandrede må have haft sin gode, men sjældent positive grund til at forlade hjemstavnen.⁶⁶ Blandt dem, som nu kunne vende hjem legalt, var også et antal desertører fra den tyske krigstjeneste.

De hjemvendte soldater fra krigen sad så her med alle deres skader, minder og traumer – psykiske såvel som fysiske. Det må have krævet meget af soldaterne igen at finde sig tilrette i det civile liv. Mange kunne ikke tale om deres voldsomme oplevelser, og følgerne af dem blev sjældent accepteret som ”ægte” sygdomme.

For familierne må det have været vanskeligt at inkludere mændene, som havde været væk så længe. De havde overlevet; men Kedde, Jønne og Heine var ikke de samme, da de kom tilbage i 1918, som da de drog i krig i 1914. Og det var deres koner og børn heller ikke.⁶⁷

Og så var der alle dem, der ikke var her, men som var repræsenteret af deres efterladte kærester, forældre, søskende, enker og faderløse børn. Der kom siden navne på 40 ”Sognets faldne Sønner” på mindstenen ved kirken. Skodborg sogn havde ofret næsten lige så mange i Verdenskrigen, som hele Danmark gjorde i Afghanistankrigen, og alle tilstedeværende skodborgere må have kendt en eller flere af de døde. Ikke alene fra Skodborg Sogn, men også fra andre sogne, hvor ens familie, venner og bekendte havde forbindelser.

Im Schützengraben während eines Gasangriffs.

Mit Genehmigung der Illustrierten Zeitung, Leipzig.

A 570

drakegoodman

"I skyttegraven under et gasangreb". Tegning fra 1916 i Illustrierte Zeitung. Foto fra samlingen af Første Verdenskrigsbilleder: www.flickr.com/photos/drakegoodman/ .

Øverst: "Tyske tropper i natlig trommeild". Tegning fra 1916 i Illustrirte Zeitung. Foto fra samlingen af Første Verdenskrigsbilleder: www.flickr.com/photos/drakegoodman/ .
 Nederst: Som en af de sidste tilbageværende deltagere i Første Verdenskrig i Skodborg lægger købmand Lauritz Iversen på våbenstilstandsdagen den 11. november 1979 kransen ved mindestenen for de faldne på Skodborg Kirkegård.

Så der var nok at holde taler om, og der var nok at give luft for i sangene, som nu kunne synges frit - uden at gendarmen afbrød - og så højt, at taget lettede. Til lejligheden var muligvis produceret et særligt sanghæfte; men mon ikke man også har brugt Sprogforeningens blå sangbog, ”*Dansk Sangbog*”, hvorfra man nu passende kunne synge de sange, som af Landsretten i Flensborg og andre domstole havde været erklæret for ophidsende og derfor ikke måtte udbredes i Slesvig - f.eks. *Brat af slaget rammet, Det haver så nyeligen regnet, Moders navn er en himmelsk lyd, Du skønne land med dal og bakker fagre, Kong Christian* o.s.v.

Om aftenen i Vesterkroen er berettet i Folkebladet for Vejen, Brørup, Holsted og Omegn, at der var stuvede fuldt hus. Købmand Hollensen bød velkommen, hvorefter der blev holdt en række taler, bl.a. af direktør Ole Olesen fra Slagelse, der er nævnt tidligere i forbindelse med morgenandagten, og af Chr. Bertram fra Odense. En kvartet fra Vejen underholdt med sang, fru Eva Simonsen, også fra Vejen, sang ”*De vog dem, vi grov dem*”. N. Lauridsens orkester var snart her, snart der for at forhøje stemningen.

Andreas Hollensens bolig og virksomhed (Skodborg Korn) var naboer til Skodborg Vesterkro, hvor han ledede aftenfesten den 10. februar. Også Hollensen havde været indkaldt til militærtjeneste i krigen. Her ses han øverst til venstre.

Den senere amtskontorchef Jes Caspersen oplevede som barn afstemningsfesten i Skodborg Vesterkro: ”*Om aftenen samledes så mange, som kunne presses ind i ”Gæstestalden” til ”Vesterkroen” i Skodborg. Gulvet bestod af, som det dengang var almindeligt, runde sten, men der var gjort godt rent. ... Stemningen var høj. Dengang kunne man få en kaffepunch for 10 pfennig. Fra den aften husker jeg en ret fyldig dame, der var indkaldt til underholdning, en sangerinde, jeg tror fra det gamle land. Hun stod i det ene hjørne af stalden på en forhøjning og sang. Jeg kan ikke huske hvad, men jeg kan huske, at hun efter mit skøn da ”skingrede helt forfærdeligt højt”. Men det skal nok have været godt. Hen mod midnat blev jeg sendt hjem til tante Didde. Far kom først ud på de små timer.*”⁶⁸

Der er ikke fundet beretninger om aftenens forløb på banegården eller i forsamlingshuset; men flere fra det store lokale i militærbarakkerne, der lå lige syd for forsamlingshuset og havde været kaserne for tyske soldater til grænsebevogtningen.

Militär-Baracken Schottburg. Kriegsjahr 1916. fec. Gefr. Schlaaff.

Militærbarakkerne i Skodborg, tegnet i 1916 af en *Gefreiter* (ca. = korporal) Schlaaff. I baggrunden til venstre ses Sønderbygaard. Synsvinklen er ganske avanceret, set fra et punkt, hævet over Søndergade, så at man får overblik over området. En sammenligning af forsamlingshusets sydside på tegningen her med billedet bragt tidligere i dette afsnit giver ikke indtryk af nogen større naturtroskab. I øvrigt findes to versioner af tegningen med lidt forskellige detaljer.

Man kunne forestille sig, at den lange bygning til venstre havde rummet soldaternes sovesal, og at den nu var ryddet, så at den kunne bruges til festen.

Aftenen i barakken blev ledet af en, som selv havde haft mange sønner med i krigen – tre havde måttet desertere, en fjerde var blevet såret og havde været i russisk fangenskab, og en femte var død. Han var nationalt engageret: tillidsmand i Sprogforeningen og arrangør af specielt kristelige møder – desuden var han medlem af mejeriets bestyrelse og havde andre tillidshverv – så han må have været den rette mand til jobbet: Hans Christian Nicolajsen, ejer af gården på nuværende Gejlager 18.⁶⁹

Nederst foregående side: Hans Christian og Inge Nicolajsens ældste søn hed Jens Peder Nicolajsen, og han var født i Skodborgskov den 8. marts 1891. Arbejdede som gartner. Blev indkaldt til det tyske militær, hvor han blev *Gefreiter*. Deltog i en række kampe bl.a. på Østfronten i slaget ved Tannenberg. Var flere gange på lazaret. Døde den 16. marts 1916 kl. 10.30 af lungetuberkulose efter en meget lang indlæggelse på Reservelazarettet i Slesvig, hvor hans forældre havde nået at besøge ham.

Hans forældre hentede ham hjem, så at han kunne blive begravet i Skodborg. Han er den eneste af sognets faldne, som er blevet begravet hjemme.

Et udvalg af brevkorrespondancen mellem Jens Peter og hans forældre blev året efter i anonymiseret form udgivet af præsten ved St. Michaelis i Fredericia, Carl Hornbech, under titlen "*Der gaar et stille Tog*". - Det sidste brev fra sønnen blev skrevet den 13. marts: "*... er meget svag. Véd ikke, om det var bedst, du kom, kære Fader, endnu, endnu en Gang ... Joh. Aab. 22,17*"

Margrethe Bull, der som nævnt havde mistet sin stedfar i krigen, deltog også i aftenfesten i barakken. Her følger hendes meget fine beretning om afstemningsaftenen i Skodborg den 10. februar 1920:

Margrethe Bulls beretning (III)

Så om Aftenen samledes Danskerne i fire store Lokaler i Byen. Det Lokale hvor jeg var, var de tyske Baraker, hvor Soldaterne for et Aars Tid siden endnu havde deres Bolig. Der var 600 Mennesker bænkedede om de pyntede Kaffeborde. Der var gjort et enestående Arbejde for at pynte det store Lokale. Vi sad som i en hel Granskov pyntet med store og små Flag. Midt inde i Lokalet var et mægtigt Skilt malet med røde Bogstaver med de Ord: "Sønderjylland vundet, det er Kampens Mål." -

Festen begyndte Kl. 8 og endte Kl. 12. Der blev holdt henimod 30 korte Taler, men ikke alle lige studert. En og anden var overfyldt af Tak og Feststemning, og så måtte Tankerne have Luft i Ord. De fleste af Talerne havde ved Siden af Glæden et såre vemodigt Præg over sig. Andre havde svært ved at tale fordi Gråden stod i Halsen. Tanken på den personlige Indsats, Tanken på Krigen, Sorgen i Hjemmet, alt sammen stormede ind og tog Mælet for et Øjeblik. - En sagde: "Vi vilde hellere have fulgt vore Sønner til Graven end til Banegården." - En anden gav så Latter i Forsamlingen. F.E. "Kejser Wilhelm d. I., Ekskejserens Bedstefar, han gjorde sin Ed på, at vi skulde få Lov til selv at bestemme, hvor vi vilde hen, enten til Danmark eller Tyskland. Han døde som en Meneder og kom i sin Grav som sådan, og der ligger han endnu." -

Der blev sunget en Mængde Sange og råbt Hurra i det uendelige. -

Omsider kom så Valgresultaterne frem, og det vakte vild Jubel. I Skodborg klarede vi os udmærket med 1046 danske Stemmer og 110 tyske.

Lærer Hermansens beretning

Margrethe Bulls beretning kan suppleres med, hvad kommunens nyansatte lærer K.M. Hermansen har fortalt i sin dagbog⁷⁰:

"Hen imod aften blev der rundt om i hjemmene pakket madkurve til aftenens fester. Beboere og gæster nordfra blev fordelt på de fire steder: Vesterkroen, forsamlingshuset, banegården og de tyske barakkers store lokale. Det sidste kunne rumme over 500 mennesker, og der var fuldt hus. Her var vi med.

Festen begyndte kl. 8. Der blev startet med mad og drikke. Og så fulgte den ene tale efter den anden, afvekslende med sange. Stemningen nåede højdepunktet, da resultaterne fra de forskellige sogne efterhånden blev læst op. Først ret sent kom Skodborg med: 1046 stemmer for Danmark og 110 for Tyskland. Stort bifald.

Denne aften vil aldrig blive glemt af dem, der var med og oplevede begejstringen - der dog for nogens ved-

kommande var blandet med vemod ved tanken om dem - de faldne - der ikke kunne være med i dag. Men det var "løsepengene", som Henrik Pontoppidan for nylig har skrevet i en sang."

Et manuskript til "Sønderjylland" / "Det lyder som et eventyr"- med Henrik Pontoppidans signatur - men som en variant til den kendte udgave. Digtet blev trykt i Berlingske Tidendes ugetillæg "Ude og Hjemme" den 25. december 1918.

Hermansen tænkte på vers 5: "Du sad i Bolt og Fangejern til Spot for vilde Dreng / Seks tusind unge Sønners Liv var dine Løsepenge." - Profetien i andet vers "Til Sommer vajer Dannebrog igen paa Dybbøl Banke" gik ikke i opfyldelse; processen blev så langtrukken, at festen på Dybbøl først kunne holdes den 11. juli 1920.

I øvrigt indgik det første vers, "Det lyder som et Eventyr, et sagn fra gamle Dage: / en røvet Datter, dybt begravet, er kommen frelst tilbage!" sammen med slutlinjen "Hil dig, vor Moders Øjsten, i Nytids-Morgenrøde" i Joakim Skovgaards ikoniske afstemningsplakat, hvor billedmotivet let kan være inspireret af skodborghusovergangen. Manuskriptet findes på www.henrikpontoppidan.dk (Pontoppidan Selskabet).

Sønderjylland

Det klinger ind et Eventyr, et Sagn fra gamle Dage:
en røvet Datter, dybt begravet, er kommen frelst tilbage!

Det skal, hvad ind et Drømmelands her skildet for vor Tanke:
Til Sommer vajer Dannebrog igen paa Dybbøl Banke!

Skad knap en Lurde hvide om i Kroge blandt Vennen
forlyndes om paa dand og bjælke om Løflesord af Vænder.

Velkommen hjem til Moders Hvid, vor Sønne, Høstlandstare!
Så blev du blev i Kampens Faarv i Striden for din Oer!

Du sad i Bolt og Fangejern til Spot for vilde Dreng.
Seks tusind unge Sønners Liv var dine Løsepenge!

Men du vil ingen Løsepenge! Mens Tiden Gjet brænder,
du skjuler Hvid, hvad midt du led i hine Moders Hænder.

Du kommer Hvid i Hvid og Hvid og smiler om indse.
Hil dig, vor Moders Øjsten, i Nytids-Morgenrøde!

Henrik Pontoppidan.

Optællingen af stemmer, resultatet og offentliggørelsen

Selve stemmeoptællingen foregik efter bestemmelserne på følgende måde⁷¹:

Det begyndte med, at formanden for afstemningsudvalget – altså i Skodborg Peter Schøning – tømte valgurten og fastslog, at den nu var tom.

Herefter optaltes antallet af afleverede konvolutter, og tallet sammenholdtes med antallet af afgivne stemmer iflg. afstemningslisterne.

Herefter åbnede et medlem af udvalget konvolutterne enkeltvis, udtog stemmesedlen og overgav både kuvert og stemmeseddel til formanden, der så oplæste stemmesedlerne enkeltvis.

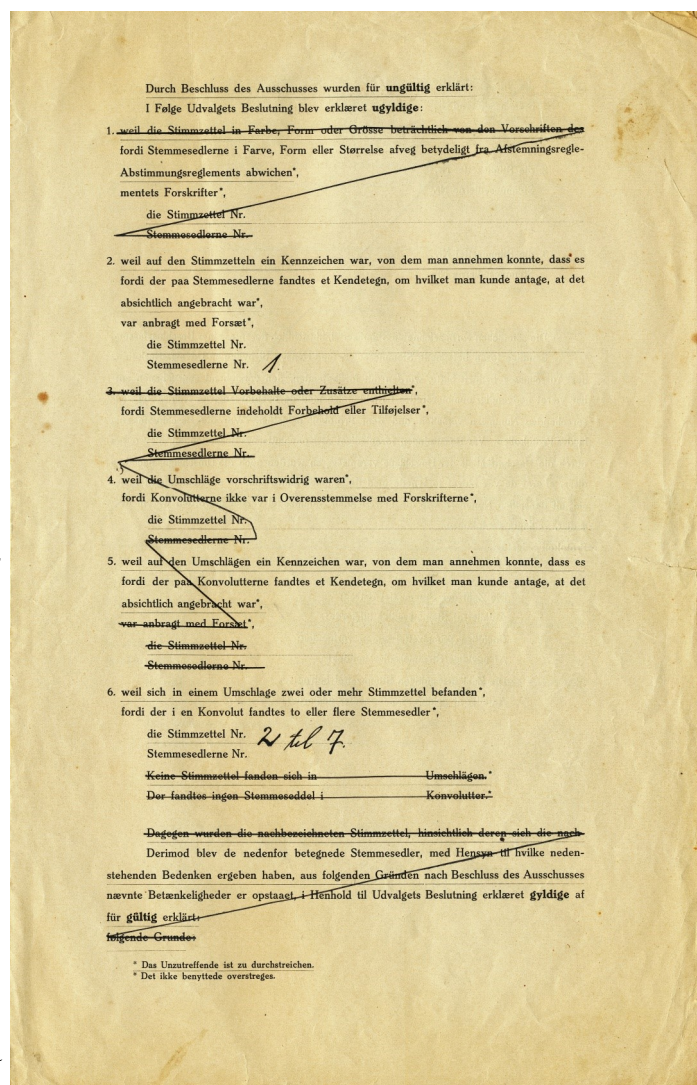
Hver gang formanden havde oplæst en stemmeseddel, skulle han lade den med tilhørende kuvert gå videre til et andet udvalgsmedlem. Samtidig skulle udvalgets protokolfører i valgprotokollen opføre hver enkelt stemme for henholdsvis Danmark og Tyskland.

Protokolføreren sammentalte derefter højt stemmerne. Et andet udvalgsmedlem førte samtidig en kontrolliste, der skulle underskrives af afstemningsudvalgets tilstedeværende medlemmer og vedlægges valgprotokollen.

Der var særlige procedurer for stemmesedler, der blev dømt ugyldige – i Skodborg var der syv: En, fordi den var blevet mærket, og seks, fordi der var fundet flere stemmesedler i kuverten.

Herefter skulle formanden lægge stemmesedler og kuverter i en tom konvolut, der blev dobbelt-forseglet og som ekspresbrev sendt til Den internationale Kommission. Ligeså skulle den underskrevne protokol sendes som ekspresbrev til kommissionen.

Desuden skulle afstemningsudvalget samme aften telegrafere eller telefonere valgresultatet til Den Internationale Kommission og til egnens aviser. For at dette kunne lade sig gøre, havde alle post- og telegrafstationer ordre til på afstemningsdagen at holde åbent for telefonsamtaler og telegramekspedition indtil midnat. Nyhederne bredte sig hurtigt via telegrambureauer. Som vi skal se et eksempel på, havde alle danske aviser den 11. februar afstemningen og dens resultater på forsiden.

Afstemningsudvalgets opgørelse af ugyldige stemmer.

Valgresultatet i Skodborg kom først sent på aftenen – grunden er ukendt. Mon der havde været problemer, havde der været tidskrævende diskussioner vedrørende enkelte stemmers gyldighed, eller?

Måske skyldtes det sene tidspunkt alene, at Skodborg var Sønderjyllands største valgsted uden for købstæderne⁷² og dermed var stedet, hvor afstemningsudvalget havde flest stemmer at tælle, og når hver enkelt stemme skulle læses op og føres til bogs, og man i øvrigt skulle gennem alle de nævnte procedurer med bl.a. optælling af kuverter og stemmedeltagere på listerne, og med sammenholdning af tallene, er det forståeligt, at det tog sin tid.

Resultatet i Skodborg var som nævnt 1.046 stemmer for indlemmelsen i Danmark og 110 stemmer for forbliven i Tyskland. Dette svarede til, at 90% af de afgivne stemmer var for Danmark.

Hvis det kun havde været sognets beboere, som havde kunnet stemme, ville tallene på danske stemmer formentlig have været godt 600 og de tyske omkring 40. Hvis disse tal står til troende, ville det danske flertal i så fald have været på hele 93 %. Af de 10 % tyske stemmer fyldte de tilrejsende altså godt; de resterende tyske stemmer stammede vel fra folkene på de to domænegårde (Sundbølgård og Lundsgård), fra personalet ved grænsen, skolelærerne ved tre skoler, præstefamilien og ansatte ved amtsbanen; men der var selvfølgelig også tysksindede blandt beboerne i øvrigt - dels indvandrede og dels egentlige hjemmetyskere.

Valgdistrikter, der ikke lå op til grænsen, kun havde én skole og ingen banegård eller domænegård, havde lettere ved at komme helt i top med procenten for danske stemmer.

Hvis man så på stemmeprocenterne ud fra mængden af stemmeberettigede og ikke kun ud fra de afgivne stemmer, var resultatet, at 9,7 % undlod at stemme, 8,6 % stemte tysk og 81,7 % stemte dansk. Man kunne forestille sig, at nogle tysksindede forholdt sig passivt som en demonstration, eller fordi de godt vidste, at på en egn som Skodborg var resultatet givet, så de ikke behøvede at spille tid og kræfter på afstemningen og det måske ikke positive møde med alle de danske tilkendegivelser i form af flag og musik m.v.

Die Zahl der Stimmzettel betrug:	
Antallet af Stemmesedler udgjorde:	1163
Ungültige Stimmzettel waren vorhanden:	
Af ugyldige Stemmesedler fandtes:	7
Die Zahl der gültigen Stimmzettel betrug:	
Antallet af gyldige Stemmesedler udgjorde:	1156

Afstemningsudvalgets opgørelse af antal af stemmesedler i alt, ugyldige og gyldige.

På følgende side opgørelsen af stemmernes fordeling med afstemningsudvalgets medlemmers underskrifter: (til venstre) Peter Schøning, C.H. Lund, P. Møller, C.M. Dethlefsen, H. Chr. Bordorff, A. Nicolaisen, M.H. Boisen, (til højre) Peter Jensen, A.P. Frehr, Jens Bruun, H.P. Backmann, Chr. Jessen Holst, Laurids Madsen.

Für „Dänemark“ („Danmark“) waren also abgegeben worden:

For „Danmark“ („Dänemark“) blev altsaa afgivet:

Stimmen.

Stemmer. 1046

Für „Deutschland“ („Tyskland“) waren also abgegeben worden:

For „Tyskland“ („Deutschland“) blev altsaa afgivet:

Stimmen.

Stemmer. 110

Im ganzen wie oben: Stimmen.

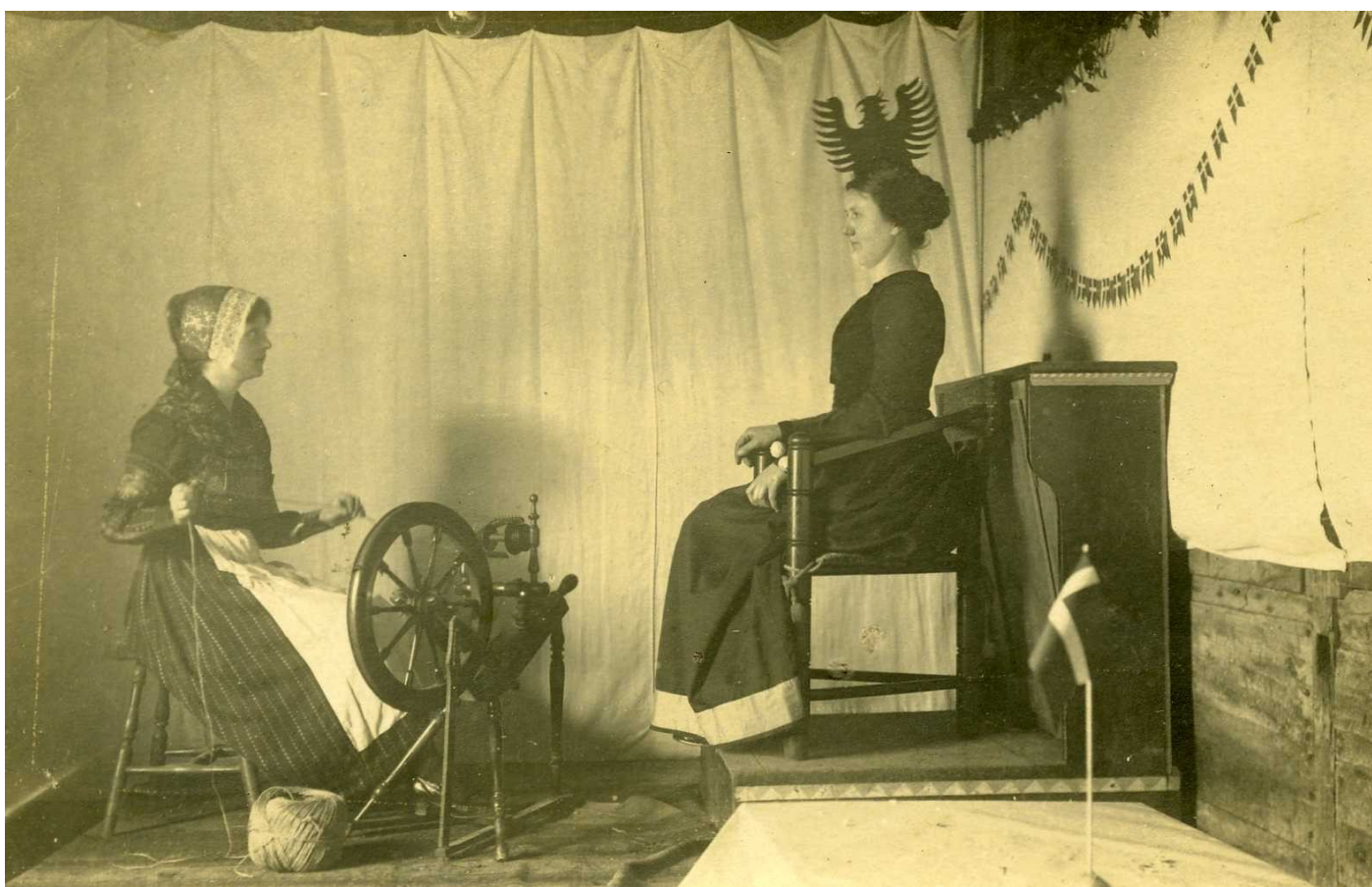
I alt som ovennævnt: 1156 Stemmer.

Nachdem der Vorsitzende dieses Ergebnis festgestellt hatte, legte er die abgegebenen Eferat Formanden havde fastslaaet dette Resultat, lagde han de afgivne Stemmer og Stimmzettel und Umschläge, soweit sie nicht dem Protokoll beigefügt wurden, in einen leeren Konvolutter, forsaauidt de ikke var vedlagt Protokollen, i en tom Konvolut, der, forsynet med Umschlag, der mit Siegeln versiegelt als eingeschriebener Eilbrief an die Internationale Kommissio-
Lak Segl, sendtes som anbefalet Ekspresbrev til Den Internationale Kommission gesandt wurde.

Während der Abstimmung und der Feststellung des Abstimmungsergebnisses waren Under Afstemningen og Fastsættelsen af Afstemnings-Resultatet var til enhver Tid zu keiner Zeit weniger als $\frac{2}{3}$ der Mitglieder des Abstimmungsausschusses anwesend. ikke færre end $\frac{2}{3}$ af Afstemningsudvalgets Medlemmer til Stede.

Gegenwärtiges Protokoll wurde vorgelesen, von den anwesenden Mitgliedern des Nærværende Protokol blev oplæst for og godkendt af de tilstedeværende Medlemmer Ausschusses genehmigt und wie folgt unterschrieben:
af Udvalget, samt underskrevet som følger:

Peter Schyring	Peter Jensen
L. H. Lund	A. P. Følke
J. Møller	Jens Bruun
R. H. Tethlefsen	H. P. Bachmann
H. Lehr-Bordovff	Prof. J. H. H. H.
A. Nikolajev	Laurids Madsen
M. H. Trøisen	

"En røvet datter dybt begrædt er kommet frelst tilbage", tableauer opført ved afstemningsfesten i Toftlundgårds lade i Langetved.

Resultatet fejredes overalt

Overalt i Sønderjylland havde der været afholdt fester som dem i Skodborg - man havde sunget, holdt taler, drukket kaffe og måske opført små tableauer, imens man ventede på, at afstemningsresultaterne kom ind fra de forskellige stemmesteder: Så stilnede al underholdning af, og danske flertals resultater fremkaldte jubel og hurraråb, mens resultaterne fra Tønder, Højer, Aabenraa, Sønderborg og enkelte sydlige sogne, hvor der havde vist sig et tysk flertal, blev påhørt i dybeste tavshed.⁷³

Men også rundt omkring i Danmark havde man den 10. februar om aftenen holdt møder, hvor man i åndeløs spænding afventede oplæsning af telegrammerne fra Ritzau.

I København havde en betydelig folkemængde samlet sig på Rådhuspladsen foran B.T.-hjørnet. Her vistes på skift farvelagte lysbilleder med motiver fra Sønderjylland og valgresultater. Et kort over afstemningsområdet var ophængt, og hver gang, der indløb meddelelse om en dansk sejr, forsynedes kortet med en rød plet.⁷⁴

En eftermiddagsavis som Fyens Stiftstidende udkom med et særnummer om morgenen den 11. februar. Heri rapporteredes fra aftenens fester i Odense, og det noteredes, at kl. 12 midnat var der stadig foran bladens opslag (med afstemningsresultaterne) samlet en interesseret skare, som regnen ikke kunne fordrive. ”Paa alle Byens Restauranter er der stuvende fuldt, og overalt er Begejstringen stor over de smukke Resultater”.

Øverst, hen over alle forsidens seks spalter bredte sig overskriften ”En glimrende dansk Sejr i 1ste Zone”. Herunder anvendtes det meste af siden så på valgsted for valgsted at offentliggøre alle de resultater, som havde været tilgængelige kl. 5.30. Skod-

”Overordentlige Foranstaltninger”. Indenrigsministeriet havde givet mulighed for, at restauranter og beværingener kunne holde længe åbent natten mellem den 10. og 11. februar - man skulle kunne samles for at afvente resultaterne og fejre dem. Notits i Folkebladet for Vejen, Brørup og Holsted den 8. februar 1920.

Fyens Stiftstidende
 Oprettet ved kongl. Privilegium 1772
 Adresse-, politisk og Avertissements-Avis

140de Aargang. Onsdag Morgen den 11te Februar 1920. Nr. 41. 4 Sider.

En glimrende dansk Sejr i 1ste Zone.

De indtil Kl. 5½ imorges indløbne Resultater viste et Flertal for Danmark i Forholdet 3 til 1.

Haderslev Kreds.		Aabenraa Kreds.		Danak Tysk		Danak Tysk	
64 Jels	548 118	74 Søderup	32 0	44 Lunden-Elsmark	37 Tved	17 25	Dansk Tysk
65 Kastrup	278 4	75 Søst	88 28	45 Lysabild	38 Møgeltonder	148 48	Dansk Tysk
66 Kastrup	122 0	76 Stollig	76 85	46 Majbel	39 Bønderby	71 9	Dansk Tysk

borg nåede dog ikke at være med her. Dagen efter kunne man offentliggøre det samlede resultat.

Torsdag den 12te Februar 1920. Nr. 43. 8 Sider.

74,887 danske og 25,223 tyske Stemmer i 1. Zone.

Tyskland fordrer nu Ententens Krigsforbrydere udleverede.

Det officielle Afstemningsresultat.
Den internationale Kommissions Opgerelse foreligger nu.

De franske Udleverings-Krav.
De er tilvisse fuldt forstaaelige.
Djævløse i Menneskeskikkelse.

Den tyske Kronprins kræves udleveret for det Ansvar, han har paadraget sig ved at give Ordre til at brænde alle Landsbyer, hvor der be fandt sig franske Soldater, for Ansva ret for Myrdierne i Etbe Gomeny, og for Ansaret for de Domfældelser, der blev afsagt af den Krigsret, hvor han førte Forsædet i September 1914.

Mange steder fortsatte festlighederne også dagen efter afstemningen; i Skodborg var der mægtig fest i hele byen⁷³: Nu skinnede solen, og man samledes ved Vesterkroen. Musikken blev kørt på et par arbejdsvogne i spidsen for optøget. Derefter kom skolebørnene i lange rækker. Ved skolen gik man ind, og Dannebrog blev hejst.

Hjem igen

Efter festlighederne skulle alle de mange tilrejsende selvfølgelig hjem igen, og igen var der planlagt ekstra tog og færger til deres gratis transport.

Men man havde også været så generøs at tilbyde dem, som ønskede det, at vente helt til den 20. februar med at rejse hjem. Blot skulle man i givet fald være forberedt på at tage med et ordinært tog eller en ordinær færge. Men på denne måde kunne man få et lidt længere besøg hos den familie og hos de venner, som man måske ikke havde set i mange år. Eller besøge steder, som man kun havde hørt om, når ens forældre havde fortalt om det oprindelige hjem, som familien havde måttet forlade på grund af udvandring, udvisning, chikane eller anden tvang, mens man endnu var lille.

Vi ved ikke, hvordan og hvornår Margrethe Bull kom tilbage til Langeland, for hun har ikke fortalt om det i sin beretning; men hvis hun har taget den planlagte, officielle forbindelse, var hun den 12. februar formodentlig engang om formiddagen afsejlet fra Haderslev med en af DSB-færgerne ”Stærkodder” eller ”Ægir”.

Fyens Stiftstidende kunne berette:

”Overfarten var denne Gang betydelig mere ublid end paa Udreisen, og paa alle Damperne krævede Søsygen sine Ofre, saa de ledsagende Læger fik gjort Brug af deres Kamferdraaber og andre Medikamenter”. -

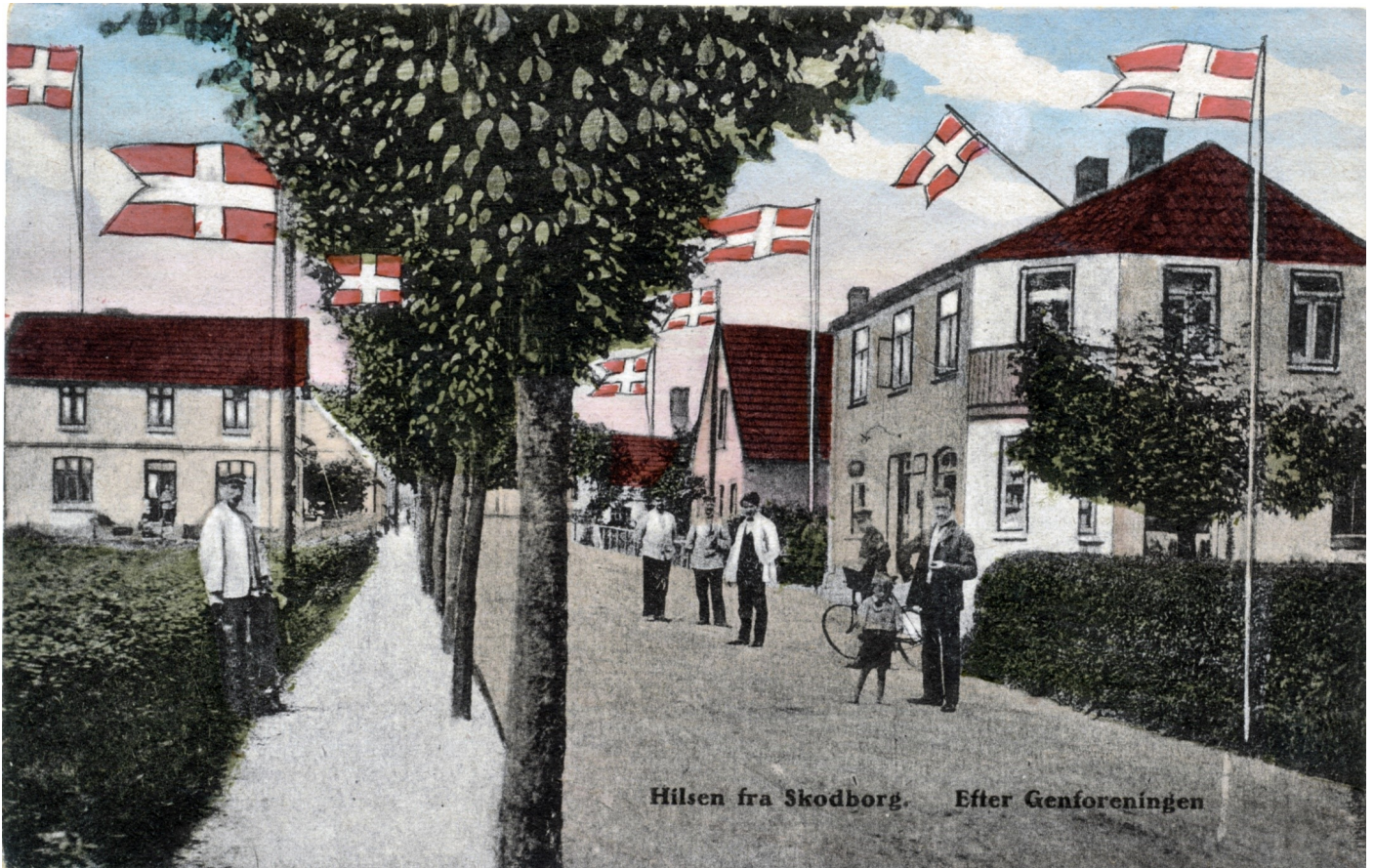
Færgerne ankom til Assens ved tre-tiden og blev modtaget af en stor folkemængde og en flagsmykket by, et orkester spillede nationale melodier, og borgmesteren bød velkommen og takkede sønderjyderne for det smukke resultat. Efter en forfriskning på Marcussens Hotel rejste de hjemvendte videre med ekstratog og ordinært tog, mens dommer Feddersen på perronen udbragte et ”Leve Sønderjylland!”

I Odense var der ikke helt så megen virak, men Stiftens mand kunne konstatere - naturligvis med en speciel fynsk vinkling:

”De hjemvendte Vælgere var uden Undtagelse meget begejstrede over de interessante og bevægede Dage, de havde oplevet i Sønderjylland, og selv den noget ubehagelige Hjemtur havde tilsyneladende ikke gjort noget Skaar i Glæden over det smukke resultat, de fyenske Stemmeberettigede havde deres Andel i.”⁷⁶

Fyenboerne vendte igaar hjem fra Sønderjylland.

En noget ublid Hjemrejse. — Almindelig Glæde hos de hjemvendte over de sidste Dages store Oplevelser.

Postkort med motiv fra Skodborgs Vestergade: ”*Hilsen fra Skodborg. Efter Genforeningen*”. Der er tale om et dannebrogsspydet genbrug af et billede vel fra 1914/15, hvor beklædningen/uniformeringen var mere tidstypisk end efter 1920.

”Hjem igen”

Den proces, som nu blev sat i gang, er kaldt genforeningen. Der var muligvis tale om en mental genforening med Danmark; men politisk, administrativt eller statsretsligt havde Sønderjylland/Slesvig dog ikke været en del af Danmark siden engang i middelalderen.

Processen var meget omfattende – love og regler, stort set alt skulle laves om og i al fald i et eller andet omfang tilpasses forholdene i Danmark. Det var stort set kun personregistreringen og registreringen af fast ejendom, der ikke blev ændret. For den førstes vedkommende lever princippet i den civile preussiske personregistrering faktisk endnu videre i Sønderjylland, og for den andens vedkommende blev registreringen i Danmark i løbet af nogle år nærmest tilpasset den mere overskuelige preussiske måde at gøre sagerne på.

Men ellers: 384 bittesmå preussiske kommuner og 16 godsdistrikter blev til 124 danske sognekommuner, de tyske kredse blev til danske amter med til dels ændrede grænser, Haderslev stift blev oprettet, der kom ny valuta, mange lærere og præster blev skiftet ud o.s.v. o.s.v. – Således også i Skodborg. Måden at drive landbrug på blev også lagt om.

På nogle områder blev der endda i Sønderjylland indført ordninger, som godt nok var nye i forhold til de tyske, men som også afveg fra dansk praksis; dette gjaldt i al fald for politiet og for skolelovene.

Det kunne være interessant at vide noget om befolkningens oplevelser af denne totale omstilling af forholdene for det civile, administrative, militære, kirkelige, økonomiske, sproglige – hvor lovgivningen nu ikke længe foregik i Slesvig og i Berlin, men i København.⁷⁷

Nogle helt konkrete milepæle i tiden mellem afstemningen og den formelle genforening er i al fald disse:

* Som nævnt tidligere blev de to afstemningszoner i perioden 10. januar – 15. juni administreret af Den internationale Kommission, der havde domicil på et hotel i Flensborg. Franske og engelske besættelsestropper skulle sammen med særlige CIS-betjente holde justits i området.

* Da afstemningsresultatet kort efter den 10. februar var officielt, begyndte danske embedsmænd så småt at rykke ind i landsdelen, og der blev indsat en dansk ”*Administrator for de Sønderjydske Landsdele*”, der sammen med Den internationale Kommission skulle sørge for de almindelige bestemmelser i området, indtil suveræniteten endelig blev overført til Danmark.

* Den 5. maj 1920 rykkede dansk militær i form af Sønderjydsk Kommando ind i landsdelen.

* Den 20. maj 1920 blev kronemønten indført i Sønderjylland. Samtidig overtog det danske postvæsen postbesørgelsen og telegrafvæsnet i Sønderjylland.

* Natten mellem den 26. og 27. maj blev der indført pastvang og paskontrol mellem første og anden zone.

* Den 15. juni ophørte Den internationale Kommissions mandat og natten mellem den 16. og 17. juni flyttedes toldkontrollen fra Slesvigs nordgrænse til den nye grænse. Hermed var kongeågrænsen nedlagt, og grænseovergangene – f.eks. ved Skodborghus – åbne. Samtidig overtog DSB driften af de tidligere preussiske statsbaner i Sønderjylland.

* Den 25. og 26. juni 1920 vedtog rigsdagen på Christiansborg en pakke med hele 76 love vedr. Sønderjylland med ikrafttræden fra den 28. juni. Nogle af lovreglerne var dog på dette tidspunkt allerede implementeret i landsdelen som forordninger.

* Den 5. juli 1920 blev der indgået en tosidet traktat mellem Danmark og de allierede magter om den endelige suverænitetsoverdragelse i Nordslesvig.

* Den 9. juli 1920 underskrev Christian den 10. i Statsrådet på Amalienborg loven om ”*Indlemmelse af de sønderjydske Landsdele*”. Dagen efter red han over den gamle grænse ved Frederikshøj/Høkkelbjerg mellem Kolding og Christiansfeld. Den 11. deltog han i de meget store festligheder i Sønderborg og på Dybbøl Banke. I de følgende dage turnerede han i ”sit” nye land – bl.a. aflagde han den 15. juli 1920 Skodborg en kort visit på pladsen ved Vesterkroen.⁷⁸

Mindesten for Genforeningen, udført af billedhuggeren Niels Hansen-Jacobsen (dog uden hund) og opstillet i parken i Skodborg.

Skodborghusovergangen over Kongeåen set fra nord - øverst: formentlig efteråret 1918 (samlingen af Første Verdenskrigsbilleder: www.flickr.com/photos/drakegoodman/), nederst: 99 år senere.

Noter

¹ Valglistor og indkvarteringslistor til afstemningen i Skodborg. Skodborgs Hjemstavnsarkiv. Se senere note med kommentarer til indkvarteringslistor.

² Se f.eks. Troels Fink: *Da Sønderjylland blev delt 1918-1920*, 1-3, 1978.

^{2a} I Historisk Årbog for Rødding-Egnen 2001 s. 34.

³ Se f.eks. Flensborg Avis den 25. januar 1919 og den 29. november 1919 jf. to udklip i Skodborg Hjemstavnsarkiv fra uidentificerede aviser: ”Møde i Skodborg”, mærket 31/1 1919 og ”Mindretalsmødet i Skodborg”, mærket 1919.

⁴ Institut for grænseregionsforskning 1978f.

⁵ F.eks. Dannevirke den 12. januar 1920 og Flensborg Avis den 13. januar 1920. Se Troels Fink: *Da Sønderjylland blev delt 1918-1920*, Institut for grænseregionsforskning 1978f, bind 3 side 9.

^{5a} K.M. Hermansens dagbog 1919-20 + 1945 i familiens eje. Afvigende indhold i forhold til uddragene af Hermansens dagbog i Historisk Årbog for Rødding-egnen 2001 s. 27ff.

^{5b} Jf. Hermansen: *Skodborg Sogn* (1947) s. 124f.

⁶ Oplysninger om Andreas Hollensen, Hans A. Bruun og Aage Schmidt i Skodborg Hjemstavnsarkiv foruden artikel af Jørgen Larsen: *Bryllup i Københoved* i Historisk Årbog for Røddingegnen 2018. Om oplysninger om Niels Hansen og Chr. Ernst Christensen knyttet til fotos hos Museum Sønderjylland. Desuden *Sønderjyllands Historie 2, Efter 1815*, Aabenraa 2009 s. 252f. *Sønderjylland A - Å*, Aabenraa 2011, artiklen ”Civildanger”.

⁷ Reglement for afstemningen. Eksemplar, der har tilhørt formanden for afstemningsbestyrelsen i Skodborg, Peter Schøning, findes i Skodborg Hjemstavnsarkiv.

⁸ *Sønderjyllands Historie efter 1815*, Aabenraa 2009, s. 255; (Hans Schultz Hansen).

⁹ Tal iflg. *Sønderjyllands Historie efter 1815*, Aabenraa 2009, s. 234 (Henrik Becker-Christensen).

¹⁰ Om foreningen og dens arbejde se *Foreningen Sønderjyderne* af Overretssagfører Peter Paulsen i *Folkeafstemningen i 1920*, Særtryk af Dybbøl-Postens Festudgave i Anledning af Tiaarsdagen for Folkeafstemningen. Sønderborg 1930 s.110-24.

¹¹ Sønderjyder, se her: Hvem har Stemmeret i Sønderjylland, Kongelige Bibliotek: DA-småtryk. Hertugdømmerne: Genforeningen: Diverse 4.

¹² Reglement for afstemningen. Eksemplar, der har tilhørt formanden for afstemningsbestyrelsen i Skodborg, Peter Schøning, findes i Skodborg Hjemstavnsarkiv.

¹³ Se f.eks. Harald Jørgensen: *Nordslesvigs genforening med Danmark i 1920, en samling kronikker*. Aabenraa 1970. S.46. ”Løbe-No: Under ovenstaaende Nummer er De anmeldt som Deltager i Afstemningen i Sønderjylland. ...”, Kongelige Bibliotek: DA-småtryk. Hertugdømmerne: Sønderjyske foreninger 4.

¹⁴ Eksempel på udfyldt legitimationspapir tilhørende Peter Marcussen Olling i Skodborg Hjemstavnsarkiv.

¹⁵ Omtalt i flere dagblade f.eks. Fyens Stiftstidende den 8. februar 1920: *De mystiske Brevkort*.

¹⁶ Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Tiende Februar*. Aabenraa 1939. Side 56f. Se også artikel i Fyens Stiftstidende den 11. februar 1920: *Den store Dag*.

¹⁷ Oplysninger i de følgende afsnit stammer fra: ”Løbe-No: Under ovenstaaende Nummer er De anmeldt som Deltager i Afstemningen i Sønderjylland. ...”, Kongelige Bibliotek: DA-småtryk. Hertugdømmerne: Sønderjyske foreninger 4. Harald Jørgensen: *Nordslesvigs genforening med Danmark i 1920, en samling kronikker*. Aabenraa 1970. S. 46. En række avisartikler bl.a.: Fyens Stiftstidende den 21. januar 1920: *Foran Genforeningsdagen*, ibid. den 23. januar 1920: *Danske Sønderjyder – rejs ned og Stem!*, ibid. den 26. januar 1920: *1400 Fyenboere skal til Sønderjylland og stemme*, ibid. den 27. januar 1920: *Hjælp til trængende Sønderjyder til Afstemningsrejsen*, ibid. den 29. januar 1920: *Genforeningen nærmer sig med raske skridt*, ibid. den 1. februar 1920: *Afstemningen i Sønderjylland*. Ibid. 2. februar 1920: *Sønderjyder, der skal ned og stemme*. Ibid. 3. februar 1920: *Foran Afstemningen, De, der skal ned og stemme*. Ibid. 4. februar: *De store Dage*

rykker nærmere/Fyenboerne, der skal ned og stemme. Ibid. 5. februar 1920: *De stemmeberettigede Fyenboeres Rejse til Sønderjylland*. Ibid. 6. februar 1920: *Levnedsmidler til Sønderjylland under Afstemningen*. Ole Nørregaard Pedersen: *Operation Genforening, Statsbanerne og Sønderjylland 1918-1928*. Odense 2001, s. 54ff. Ole Nørregaard Pedersen: *Genforeningen og De Danske Statsbaner i Sønderjylland 1918-28*, s. 100ff i *Sønderjyske årbøger* 1999. – Et enkelt – lidt atypisk – eksempel på en billet til en afstemningsrejse fra Vejen findes i Skodborg Hjemstavnsarkiv. Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Tiende Februar*. Aabenraa 1939. Side 94 (Andreas Bach) og 120 (fra Hans Skaus dagbog (Styding)). Birger Wilcke: *Haderslev Amts Jernbaner* 1 – 2, 1970 – bd. 2. s. 30ff og 99ff. Se *Foreningen Sønderjyderne* af Overretssagfører Peter Paulsen i *Folkeafstemningen i 1920*, Særtryk af Dybbøl-Postens Festudgave i Anledning af Tiaarsdagen for Folkeafstemningen. Sønderborg 1930 s.110-24. Dagmar Søndergaard: *Optantbarn* i *Historisk Årbog for Rødding-Eggen* 1997. S. 58ff.

¹⁸ P. Eliassen: *Kongeaen eller Den Gamle Grænse*, Kolding 1926, s. 349ff.

¹⁹ Indkvarteringslister i Skodborg Hjemstavnsarkiv.

²⁰ Se også nævnte avis den 7. februar 1920: *"Rutebilens Ture med de gamle"*.

²¹ *Sønderjyderne og Den Store Krig 1914 – 1918*, Aabenraa 2006. S. 203-22 (af René Rasmussen).

²² Se http://www.denstorekrig1914-1918.dk/wp-content/uploads/2015/01/05_Moskovs_og_Vidars_rejser.pdf s. 115. Jf. notits i Flensborg Avis den 7. februar 1920, hvor skibet kaldes "Nakskov" – formodentlig en fejlhøring af "Moskov".

²³ Foto i Det kgl. Bibliotek: Billedsamlingen. Da. hist. bl. 8^e (1920) Afstemningen i Sønderjylland. xiv. KB har givet fotoet titlen: Stemmeberettigede om bord på S/S Moskov 1920. Det er næppe korrekt jf. *Folkeafstemningen 1920*. Særtryk af Dybbøl-Posten. 1930, s. 151.

^{23b} Se https://denstorekrig1914-1918.dk/wp-content/uploads/2016/02/Spredte-glimt_recognized_reduced.pdf for en beretning om turen med DFDS' Moskov i februar: s. 75ff, og s. 109. Desuden https://www.denstorekrig1914-1918.dk/wp-content/uploads/2015/01/05_Moskovs_og_Vidars_rejser.pdf

²⁴ P.H. Søndergaard: *Omkring genforeningen* i *Historisk Årbog for Rødding-Eggen* 1987, s. 32.

²⁵ Se senere: fotos fra Assens og Haderslev og artikler i Fyens Stiftstidende. Fotos fra Skodborghus i Skodborg Hjemstavnsarkiv. Avisudklip fra Folkebladet for Vejen, Brørup og Omegn 11.(?) februar 1920 i Skodborg Hjemstavnsarkiv. P.H. Søndergaard: *Omkring genforeningen* i *Historisk Årbog for Rødding-Eggen* 1987, s. 32.

²⁶ *Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie* 1900-1937, bd. 2, 1937. S. 505.

²⁷ Jf. f.eks. Signe Larsen: *"Erindringer fra Bjørnekær i Hjerting"* i *Historisk Årbog for Rødding Kommune* 1986, s. 27. P.H. Søndergaard: *Omkring genforeningen* i *Historisk Årbog for Rødding-Eggen* 1987, s. 33f.

²⁸ Artikel i dagbladet Dannevirke den 15. januar 1920.

²⁹ Udateret avisudklip med referat fra afstemningsfest i Skodborg: Enestående protokol i Skodborg. I Skodborg Hjemstavnsarkiv. – Iflg. reglerne for afstemningen skulle de stemmeberettigede fordeles på fire forskellige lister: 1) Liste med personer, som såvel var født og bosat i afstemningsområdet. 2) Liste med personer, der var født inden for, men bosat uden for afstemningsområdet. 3) Liste med personer, der ikke var født i området, men havde været bosat i det fra før 1. januar 1900. 4) Liste med personer, der ikke var født i området, men havde bopæl i det før 1. januar 1900 og var blevet udvist af de tyske myndigheder. I sættet findes kopier af listerne 1), 3) og 4). På disse lister er angivet, hvem der har stemt. Tilsyneladende mangler i sættet liste 2; til gengæld findes de i teksten nævnte lister med de tilrejsende og deres værter, men på dem er ikke angivet, hvem der stemte.

³⁰ Det ses, at på liste 1) (se foregående note) har ca. 629 ud af 675 stemt; på liste 3) har 79 ud af 86 stemt. Så i alt stemte 711 beboere i området. Der blev inklusive ugyldige stemmer afgivet 1163 stemmer. Hvis man herfra trækker de stemmende beboere, er resten ca. 455 stemmer. Vedr. antallet af tyske tilrejsende stemmer se: *Afstemningen i Sønderjylland, København 1920*, Det midlertidige Ministerium for sønderjydske Anliggender (eksemplar i Skodborg Hjemstavnsarkiv) s. 12.

³¹ Han er endnu ikke fundet i nogen lægdsrulle, og der er ikke fundet en ansøgning om erindringsmedalje fra ham i Rigsarkivet.

³² Indkvarteringslisterne i Skodborg Hjemstavnsarkiv. Kirkebøger for Skodborg Sogn. Ejendomsoplysninger i Skodborg Hjemstavnsarkiv vedr. Brudsigvej 2, Møllegade 7 (Skodborg Mølle), Skodborgskovvej 21. Folketælling i Rigsarkivet – da mange af kvinderne i mellemtiden har skiftet efternavn, kræver det en nærmere undersøgelse at finde frem til antallet af kvinder, der vendte tilbage til afstemningen. Lister over desertører på

www.denstorekrig1914-1918.dk under menupunktet Lister, links & litteratur sammenholdt med indkvarteringslister i Hjemstavnsarkivet. Det vil være vanskeligt med 100%'s sikkerhed at angive, hvor mange fra Skodborg, der havde deserteret fra krigen; men ud fra de nævnte lister kan man anslå et antal mellem 50 og 100. Hvis man forsøger at komme frem til et mere præcist antal, skal kriteriet for "fra Skodborg" overvejes: Betyder det, at man var født der, eller at ens sidste opholdssted før indkaldelsen var Skodborg, eller noget helt tredje. Der vil muligvis også være nogle udfordringer med de forskellige listers mere eller mindre korrekte angivelser og stavemåder. Flg. navne er fundet både i deserteringslisterne og listerne over indkvarterede i Skodborg i 1920 med rimelig sikkerhed (stavemåde og dato fra indkvarteringslisterne anvendes, aktuelt opholdssted i parentes): Stinus Bull, f. 21. april 1874 (Agrtrup), Hans Jørgen Bordorff, f. 17. september 1898 (Horsens), Christian Christensen², f. 6. juli 1894 (Odense), Lars Frost, f. 3. august 1885 (Ødis), Jørgen Hesselbjerg², f. 6. juni 1874 (Hejnsvig), Christian Julius Jensen, f. 12. januar 1898 (Tømmerup²), Hans Jørgensen, f. 19. april 1886 (Andst), Peter Jørgensen, f. 5. juli 1893 (Horsens), Frederik Polenz, f. 10. juli 1883 (Vejen), Stinus Roi, f. 12. januar 1898 (Grindsted), Julius Skou, f. 12. april 1896 (Aarhus), Niels Hansen Sterndorff, f. 16. juni 1874 (Vamdrup), Christian Sterndorff, f. 28. juli 1899 (København, angives mærkeligt nok som død i indkvarteringslisterne, døde i virkeligheden først den 18. marts 1921), Peter Hansen Toft, f. 22. april 1893 (Vonsild).

³³ Indkvarteringslisterne i Skodborg Hjemstavnsarkiv.

³⁴ Se følgende to noter.

³⁵ Skoleforeningens tillidsmands (købmand Dahl i Skodborg) vurdering af familiens økonomiske situation påført Margrethe Bulls ansøgning om tilskud til højskoleophold 1919/20. Ansøgninger i Den Nordslesvigske Skoleforenings arkiv i Rigsarkivet.

³⁶ Ejendomsoplysninger i Skodborg Hjemstavnsarkiv vedr. Jels Skovvej 22. Skodborg Sogns kirkebog. Skodborg personregisterfører (Schottburg Standesamt): Døde, biregister (Rigsarkivet). Navneliste over faldne 1914 - 18 med tilknytning til Sønderjylland (Sønderborg Slot/Museum Sønderjylland). Mindeblade for faldne sønderjyder (Rigsarkivet).

³⁷ Iflg. hendes ansøgning til Skoleforeningen om højskoleophold 1919/20. Ansøgninger i Den Nordslesvigske Skoleforenings arkiv i Rigsarkivet.

³⁸ Iflg. hendes ansøgning til Skoleforeningen om højskoleophold 1919/20. Ansøgninger i Den Nordslesvigske Skoleforenings arkiv i Rigsarkivet.

³⁹ Folketælling Sdr. Hygum 1930 skema 25,8 og 1940, nr. 163.

⁴⁰ Teksten har tidligere været offentliggjort i Hjemstavnen nr. 34, maj 2006, s. 1f. Heri nævnes, at hæftet til årets afstemningsfest var foræret til Skodborg Hjemstavnsarkiv af Margrethe Bulls søn, Aage Sørensen Sdr. Hygum. Skodborg Sogns kirkebog. Ejendomsoplysninger vedr. Grejsensvej 12 (specielt Chresten Tonnesen og Peter Tonnesen) og Jels Skovvej 22 i Skodborg Hjemstavnsarkiv. To fotos samme sted.

⁴¹ www.dfhs.dk.

⁴² Fyens Stiftstidende 9. februar 1920: *Assens, Sønderjydernes Afrejse*. Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Tiende Februar. Aabenraa* 1939. Side 47.

⁴³ Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Tiende Februar. Aabenraa* 1939. Side 57.

⁴⁴ Dannevirke den 9. februar 1920: "Vælgerhæren nordfra".

⁴⁵ Artiklen nævnt i forrige note om ankomsten til Haderslev den 8. februar.

⁴⁶ Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Tiende Februar. Aabenraa* 1939. Side 57-61. Dannevirke den 9. og 10. februar 1920.

⁴⁷ Oplysning om særtøget, køreplanen og krav om rejsehjemmel som annonceret i bl.a. dagbladet Hejmdal.

⁴⁸ P. Engelbrechtsen: *Omkring Genforeningen* i Sønderjyske Årbøger 1969 s. 41 og jf. s. 58.

⁴⁹ Birger Wilcke: *Haderslev Amts Jernbaner* II, 1970, bl.a. s. 44, s. 99ff, s. 120ff og s. 129ff.

⁵⁰ Dagmar Søndergaard: *Optantbarn* i Historisk Årbog for Rødding-Egnen 1997. S. 60.

⁵¹ Jens Randers refererer Morten Andersen, hvis slægt stammede fra Sønderjylland på <http://www.landsbyhistorier.dk/t/tostrup/soenderjydernes-afstemning-1920/> sidst tilgået den 13. september 2018.

⁵² Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Tiende Februar. Aabenraa* 1939. Side 60.

⁵³ For dette og det følgende: Dannevirke den 15. januar 1920 desuden avisudklip i Skodborg Hjemstavnsarkiv: Dannevirke (?) 7. februar 1920, Folkebladet for Vejen, Brørup og Omegn 10. og 11(?) februar 1920, Dannevirke (?) 14. februar 1920. Desuden samme sted anonym håndskrevet beretning, "Minder fra Afstemningstiden" og håndskrevet beretning uden titel af Johanne Bruun Skovgaard. K. M Hermansen: *Skodborg Sogn i Frøs Herred*, Haderslev 1971, s. 150ff. K.M. Hermansen: *Af en landsbylærers dagbog 1918-1920*, s. 36-37 i Historisk Årbog for Rødding-Egnen 2001.

Direktør Olesens beretning: Slagelse Avis / Sorø Amts-Tidende den 12. februar 1920, Randers Dagblad og Folketidende den 16. februar 1920, Vejle Amts Folkeblad den 20. februar 1920. Thisted Amtstidende den 16. februar 1920, Løgstør Avis den 17. februar 1920. Jf. udklip i Hjemstavnsarkivet fra uidentificeret avis, dateret 12. februar 1929, "Afstemningsdagen i Skodborg".

⁵⁴ Et barn oplever en flaghejsning i Skodborg den 10. februar 1920: Jens Randers refererer Morten Andersen, hvis slægt stammede fra Sønderjylland på <http://www.landsbyhistorier.dk/t/tostrup/soenderjydernes-afstemning-1920/> sidst tilgæet den 13. september 2018. "Han fortalte det var en stor festdag alene det, at man måtte flage med Dannebrog så man frem til, og der blev gjort flagstænger klar ved hvert dansk hus. Han husker, at flagsnoren blev klippet over hos hans bedsteforældre natten før af nogle tysksindede, men han hjalp sin morbrøder med at sætte en stålvire i - for op skulle flaget."

⁵⁵ For dette og det følgende yderligere: Afstemningsstederne blev annonceret i bl.a. Dannevirke bl.a. den 23. januar 1920. Protokol over Folkeafstemning i Afstemningsdistriktet Skodborg i Skodborg Hjemstavnsarkiv. Reglement for afstemningen. Eksemplar, der har tilhørt formanden for afstemningsbestyrelsen i Skodborg, Peter Schøning, findes i Skodborg Hjemstavnsarkiv.

⁵⁶ Se bl.a. Dagbladet for Vejen, Brørup, Holsted og Omegn den 15. februar 1920: *Da 1. Zone stemte sig hjem*. Fyens Stiftstidende den 11. februar 1920 (eftermiddag): *Den store Dag*.

⁵⁷ Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Tiende Februar*. Aabenraa 1939. Side 62.

⁵⁸ Kongelige Bibliotek Billedsamlingen. Danske portrætter. 4°. Hanssen, H. P. Handlingen er beskrevet i Harald Jørgensens *Nordslesvigs genforening med Danmark, En samling kronikker*, Aabenraa 1970, s. 47f.

⁵⁹ Oplysningerne om medlemmerne af afstemningsudvalget i Skodborg er hentet i Skodborg Hjemstavnsarkivs ejendomsregistre, K.M. Hermansen: *Skodborg Sogn i Frøs Herred*, kirkebøger, folketælling 1921, Historisk årbog for Rødding Kommune 1984, s. 74.

⁶⁰ Del af lærer A.K. Andersens beretning i Skodborg Hjemstavnsarkiv.

⁶¹ Se tidligere noter og K.M. Hermansen: *Af en landsbylærers dagbog 1918-1920*, s. 37 i Historisk Årbog for Rødding-Eggen 2001.

⁶² Peter Petersen, Vejle, f. Skodborg 17. december 1857, og Johannes Petersen, Nykøbing, f. Skodborg 7. december 1859 var brødre og blev begge indkvarteret hos Jakob Petersen, Skudstrup. Der nævnes ikke nogen pastor Ørberg, Andst, i indkvarteringslisterne. Carl Ørberg stammede fra Knebel i Randers amt og kom i de følgende mange år til at tale i Skodborg på afstemningsdagen.

^{62a} Sløjdlærer Anders Nielsens beretning venligt stillet til rådighed af Linda Klitmøller, Museet på Sønderkov. Beretningerne om Askovs udflugt findes i Fjerritslev Avis den 17. februar 1920 og Vendsyssel Tidende den 19. februar (hentet fra Ringkøbing Amts Dagblad).

⁶³ Jf. f.eks. Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Tiende Februar*. Aabenraa 1939. Side 124ff (Peter Frank), 131 (Erik Appel), 138 (Niels Hansen), 227ff (Margrethe Wrang) og Signe Larsen: "*Erindringer fra Bjørnekær i Hjerting*" i Historisk Årbog for Rødding Kommune 1986, s. 26-29. Leif Ingvorsen: *Fortællinger af Sønderjyllands historie*, København 1960. S. 93ff. N.P. Nielsen: *Fra Bondedreng til Grænsepræst*, København 1966 s. 129. Se også *Foreningen Sønderjyderne* af Overretssagfører Peter Paulsen i *Folkeafstemningen i 1920*, Særtryk af Dybbøl-Postens Festudgave i Anledning af Tiaarsdagen for Folkeafstemningen. Sønderborg 1930 s.124. Dagmar Søndergaard: *Optantbarn* i Historisk Årbog for Rødding-Eggen 1997. S. 61. P.H. Søndergaard: *Omkring genforeningen* i Historisk Årbog for Rødding-Eggen 1987, s. 33f.

⁶⁴ M.h.t. den spanske syge se f.eks. Hejmdal den 2. december 1918 om angreb på Askoveggen, på ungdomsskoler og på højskolen, eller Flensborg Avis den 24. maj 1919 om hårdt ramt familie i Lintrup. Jf. i øvrigt f.eks. Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Paa Vej til Danmark, Livsbilleder fra Sønderjylland i Overgangs-aarene 1918-20*, København 1935 passim. Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Tiende Februar*. Aabenraa 1939. Side 16 og 44. Avisudklip i Skodborg Hjemstavnsarkiv formodentlig fra Dannevirke: 17. januar 1919: *Forsøgt Tyveri*, 12. juni 1919, *De usikre Forhold*, 10. november 1919, *Mange Tyverier* og 12. november 1919, *Et frækt Stykke*. P. Eliassen: *Kongeaen eller Den gamle Grænse*, Kolding 1926 side 308ff.

⁶⁵ Se bl.a. Sønderjylland A-Å, Aabenraa 2011: Pengevæsen s. 293. Sønderjyllands Historie efter 1815, Aabenraa 2009, s. 260 og 288ff (Henrik Becker-Christensen). Udateret avisudklip i Skodborg Hjemstavnsarkiv: *H.P. Hanssen om Kronemønten i Sønderjylland*. Fyens Stiftstidende den 4. februar 1920: *Valuta-Ordningen i Sønderjylland*. Ibid. 5. februar 1920: *Den sønderjyske Valutaordning, H.P. Hanssen talte ved et stort Møde i gaar*. Ibid. 6. februar 1920: *Afstemningsmøderne i Sønderjylland, H.P. Hanssen taler i Tønder*. Jf. ibid. den 9. februar 1920: *Stemmingsbilleder fra Landet, der snart igen er dansk.: "På Kaféerne og Restauranterne (i*

Haderslev) er der godt Besøg ... og Diskussionen gaar livligt – mest om Valuta, der synes at være det altovervældende Samtaleemne”. Ibid. 10. februar 1920: *Vi er alle Mennesker*.

⁶⁶ Jf. f.eks. Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Tiende Februar*. Aabenraa 1939. Side 65f.

⁶⁷ Se f.eks. Nicolai Svendsen og Svend Thorsen: *Paa Vej til Danmark, Livsbilleder fra Sønderjylland i Overgangsaaene 1918-20*, København 1935, s. 92f (Hans Schmidt).

⁶⁸ Sønderjysk Månedsskrift 1970 s. 39-41: Jes Caspersen: *Illegitime afstemningsgæster i Skodborg*. Jf. Jes Peter Caspersen: *Sådan var det, Erindringsbilleder*, Aabenraa 1990, s. 49f.

⁶⁹ Iflg. ejendomsoplysningerne til gården, Skodborg Hjemstavnsarkiv.

⁷⁰ K.M. Hermansen: *Af en landsbylærers dagbog 1918-1920*, s.37 i Historisk Årbog for Rødding-Eggen 2001.

⁷¹ Reglement for afstemningen. Eksemplar, der har tilhørt formanden for afstemningsbestyrelsen i Skodborg, Peter Schøning, findes i Skodborg Hjemstavnsarkiv. Se også: Protokol over Folkeafstemning i Afstemningsdistriktet Skodborg i Skodborg Hjemstavnsarkiv.

⁷² *Afstemningen i Sønderjylland (I og II Zone) 10. Februar og 14. Marts 1920*, København 1920 (Det midlertidige Ministerium for Sønderjydske Anliggender), eksemplar i Skodborg Hjemstavnsarkiv, s. 9-24.

⁷³ Jf. f.eks. Viggo Larsens beretning i Skodborg Hjemstavnsarkiv: *En fynbo går over grænsen til Sønderjylland*. Maren Iversen: *Krigstid og genforening. Optegnelser fra Lintrup 1914-1920* i Historisk Årbog for Rødding-Eggen 1993. S. 49.

⁷⁴ Harald Jørgensen: *Nordslesvigs genforening med Danmark i 1920*, Aabenraa 1970, s. 48.

⁷⁵ Sønderjysk Månedsskrift 1970 s. 39-41: Jes Caspersen: *Illegitime afstemningsgæster i Skodborg*.

⁷⁶ Udateret avisudklip i Skodborg Hjemstavnsarkiv: *De Stemmeberettigede fra Danmark*. Teksten på DSB-billet for stemmeberettiget i Skodborg Hjemstavnsarkiv. Fyens Stiftstidende den 13. februar 1920: *Fyenboerne vendte igaar hjem fra Sønderjylland*.

⁷⁷ Se f.eks. Peter Fransen, Kim Furdal, Leif Hansen Nielsen, Erik Nørr, Hans Schultz Hansen, Annette Østergaard Schultz og Hans H. Worsøe: *Harmonisering eller særordning. Sønderjylland som administrativ forsøgsmark efter Genforeningen i 1920*, Aabenraa 2002. Sønderjyllands Historie efter 1815, Aabenraa 2009 fra side 258 (Henrik Becker-Christensen).

⁷⁸ *Sønderjyllands Historie efter 1815*, Aabenraa 2009 (Henrik Becker-Christensen) s. 241ff, bl.a. s 270ff, 292ff, 315ff, 321ff, 335ff, 345ff, 371ff.

